

PANNONTÜKÖR

K U L T U R Á L I S F O L Y Ó I R A T

2019/2

www.pannontukor.hu

HÍRES FESTŐ OKOSTELEFONRÓL FEST

EGYMONDAT

Fráter Zoltán: Január	3
Szálinger Balázs: Február	9

MŰFORDÍTÁS

Xaver Bayer: A lejárát – <i>Lesi Zoltán fordítása</i>	12
Ivan Wernisch: Kenyérleves, Reggel szerencsét jósolt az eső – <i>Vörös István fordítása</i>	14

SZÉPIRODALOM

Tomaji Attila: Hómező	17
Babiczy Tibor: (1938 – 2019 –)	18
Oláh András: avarragyogás, félszegen	19
Darvasi László: Egy titkos esküvő	20
Nyerges Gábor Ádám: Egy hazaérés következményei	24
Juhász Róbert: Teljes átalakulás	26
Bödecs László: Városkép, péntek délután	27
Molnár János: Mikor a mandulafa megvirágozik (regényrészlet)	28
Lanczkor Gábor: Sarjerdő (részletek); Goya/ Nacio en Fvendetodos 30 Marzo 1746/ Mvrió en Bvrdeos 16 Abril 1828"; „Csokonai/ Vitéz Mihály/ Született 1773./ Debreczenben/ Meg-hólt 1805./ Hazafiak emelték 1836.”; Castor és Pollux;	
Jesua ben Mirjam, „Winkler Frida/ 1908-1979.”	35
Magolcsay Nagy Gábor: Szingularitáriánus elégiák: Klón, Begotten-gráf	37
Fehér Enikő: Kasztília hercegnője	38
Csombor Rita: Halkuló éjszakák, Teneramente	41
Székely Miklós: A legszebb gölöm	42
Balásy Fanni: Futballfeleségek	
3 költő baráti limerick-folyama	45
André Ferenc: Purplehaze; November Grain; Szimfő; Americk;„Vs.; ...ika; Szövegség; Fritzsckka; Mari; Tandorog	47
Tolvaj Zoltán: Trippy dzsentri; Lúzerillúzió; Húsrapszódia; BKK vs. MAHART; A tarhálás művészete; Balhé a dizsiben; Skizoidparafrázis; Freudi fragment; Rihanna kihívója; Szpéror párja	48
Borsik Miklós: Makáma; Wes Anderson komoly baja; Makáma 2, 2019. II. 13.	50

DEBÜT

Celler Kiss Tamás: ami belátható, sminkelés	52
Seres Lili Hanna: Négy nő, Előnti	53

TANULMÁNY, KRITIKA

Móré Tünde: Jelenetek egy szociális otthonból – Muszka Sándor: Szégyen című kötetéről	56
Kolozsi Orsolya: Kizárva és/vagy bezárva – Mécs Anna: Gyerekzár című kötetéről	59
Fodor József Péter: Diktatúra volt, diktatúra van, diktatúra lesz – Dragomán György szabadulástörténetei – Dragomán György: Rendszerújra című könyvéről	61
Döme Barbara: Kétféjű gyermek, túszejtés és egyéb drámák / Sándor Zoltán így változtatja át a gonoszt – Sándor Zoltán: A gonosz átváltozása című könyvéről	65
Praznovszky Mihály: Két könyv egy költőről, a versekről és a versmondásról – Havas Judit: A valóság és álom határán – Jékely Zoltánról; Havas Judit: Csodaváró hangszer – Művészi beszédoktatás a mindennapi élet színterein	68

HELYTÖRTÉNET

1848 zalai hősei	
Kemény Krisztián: Galsai Kovách Ernő honvéddörny	72
Bekő Tamás: A haza bölcse zalatárnoki gyermekévei (?) – Avagy hol nevelődött a kis Deák Ferenc 1803–1808-ig	84

TÁRSMŰVÉSZETEK

Turbuly Lilla: Fészekmese felnőtteknek – Azért a kis bolondságért... – magyar népi pajzanságok a Griff Bábszínházban	94
Kostyál László: Kotnyek István jubileumi kiállítása	96
Pánczél Petra: Tudományos és érzelmes tárlatvezetések a Novemberi kiállításon	101
Kostyál László: In memoriam Szekeres Emil	106
Péter Zsombor: Kafarnaum – Nadine Labaki filmjéről	108

KANIZSAI LEVELESLÁDA

Kardos Ferenc válogatása	110
Hírek	111
Szerzőink	112

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Balogh László – elnök (Nagykanizsa)
Cséby Géza (Keszthely)
Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Bubits Tünde – főszerkesztő
Nagygéci Kovács József – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – munkatárs
Vörös István – munkatárs

Rovatvezetők:

Gál Soma – vers
Bene Zoltán – próza
Kaj Ádám – dráma
Izsó Zita – műfordítás
Ayhan Gökhan – debüt
Nagygéci Kovács József – kritika
Molnár András – helytörténet
Kostyál László – képzőművészet
Turbuly Lilla – színház
Tóth László – zene

Szeglet Lajosné Dömötör Annamária –
olvasószerkesztő
Karkó Ádám – szerkesztőségi asszisztens

Online: www.pannontukor.hu

Online-főszerkesztő: Nagygéci Kovács József

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV
Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és
a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg,
Landerhegyi út 21.

Tel: 06/92 951-513

E-mail: pannontukor@gmail.com

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Gyimesi Endre elnök

Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a
szerkesztőség címén igényelhető.

Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg
75500258-10809415

Ár

1000 Ft/szám

4500 Ft/év

ISSN 1219-6886

Lapterv:

Náspáng Grafika

Nyomdai munkák:

Göcsej Nyomda

8900 Zalaegerszeg,

Bajcsy-Zsilinszky tér 2.

E-mail: info@gocsejnyomda.hu

Kotnyek István: Labdatartás

Fráter Zoltán

Január

Január 1.

Minden év az előző évvel kezdődik, és mivel sikeresen átaludtam a szilvesztert, kipihenten fogadom a legfiatalabbak közül talán a legtehetségesebbet, akivel titkos szövetség is összeköt, nevezetesen a tizenhat éves korában felfedezett rák, amelyből nem kis önfegyelmel viselt kezelés és kitartás után végleg kigyógyult.

Január 2.

Vajon nekem, lényegesen idősebben, milyen kilátásaim vannak, miben reménykedhetek, meddig lesz menedékem az intimitás?

Január 3.

A hónap végére kiderül a hét hónapos kúra eredménye, az októberi CT-felvételek szerint nincs áttét és kiújulás, van viszont bizonytalanság a mozgásban, rendszeres a tárgyak mellé nyúlás, megfogott dolgok elejtése, ezért koponya CT-t is elrendelt a bájos rezidens doktornő, aki mindig megnyugtat, noha a napi négy gyógyszer mellékhatásaként jelentkező zsibbadások és hidegérzések mellett hónapok óta kísért az álmoság, és már kezdem unni, hogy nem iszom, sőt nem is éjszakázom éjfélnél tovább, legyen esély a gyógyulásra, már eddig is Kölcseyből merítve erőt, haza és haladás helyett jelszavaim valának: írni és írni.

Január 4.

Kedvenc látogatóm a jó eszű, kissé szuicid hajlamú novellista és kulturális újságíró, akivel a semmiről beszélgetünk, aminek eredményeként rájövünk arra a világmegváltó igazságra, hogy minden tény, történés, alkotás létrejötte után mindig fel lehet tenni a kérdést: és akkor mi van, s a remek felismerésre jutva, hogy bármikor fel lehet tenni ezt a kérdést, önmagunk okoskodását megkoronázva kérdezzük, és akkor mi van?

Január 5.

Fogadott fiam és barátom, a kiváló költő unszolására rákaptam az olasz ligára, bár nem vagyok megszállott focirajongó, de a kényelmes, sokszor leálló játék ismerős érzéssel tölt el, minek mindig rohanni, teljesen igazuk van, a gólok vagy megtörténnek vagy nem, poénkodunk a csapatok bénaságain, akárcsak a félbemaradt, tét nélküli tüntetések öncélúságán, hja, az olaszok mégis tudnak valamit.

Január 6.

Ilyen is van, bár ritkán, régi tanítványom, azóta sokat próbált, egykori mozgalmár, örök forradalmi lélek, hozzám indulva valahol elakad út közben, telefonál, sms-t ír, végül közös megegyezéssel elhalasztjuk a találkozót, és még csak csalódott sem vagyok, noha fogy az idő, az én időm, ki tudja, mennyi van még.

Január 7.

Szeretem a dátumokat, várni az ígért napot, és főleg átkozott lusta természetem legnagyobb tapasztalatának folytonos beteljesedését, ha semmit nem teszünk, a kitűzött határidő akkor is eljön, bízz az időben, mondom a kedves hölgynek, egyszer mindennek vége lesz.

Január 8.

Első kötete előtt álló, ugyancsak nem kapkodós költő felolvassa verse legújabb átiratát, úgy tűnik, ez valóban már a majdnem végleges változat, Benjamin Button különös életét viszont nem tudjuk befejezni, tíz perccel a vége előtt leállítjuk a filmet, hogy elérje hazáig az utolsó közvetlen járatot.

Január 9.

Utálok úgy aludni, hogy reggel már valahova mennem kell, most például kórháznap van, vérvételre és gyógyszerekért megyek, ha minden jól megy, az utolsó adagért, este pedig pótolva az elmaradt találkozót a kiábrándult forradalmárral, azon tűnődöm, milyen lesz majd az élete Mexikóban?

Január 10.

Havas reggel, szomorú karácsonyfák az utcán, bennem meg Ady, Ady, Ady, jelentősen húzni kell, a mai néző nem bír el kétszer hetven perc felolvasást, legyen szó Lédáról és a férjéről, Csinszkáról és Dénes Zsófiáról, csupán a váz marad, kukába a poétikus finomságokkal, rosszízű törlések után visszaállítok majdnem mindent, fanyalgok, morgok egész délután, csak a meccsnézés és rendszeres drukkertársam, akinek megbeszélésünk szerint állandó ellenérdekeltje vagyok, képes felvidítani.

Január 11.

Nem vágyom semmire, aztán mégis belejövök, már-már szinte kedvem támad az elmélyült, bolyongós játéokra, valahogy mégis idő előtti, gyors távozás lesz belőle.

Január 12.

Megint „klasszikus gyomorgörcsök” gyötörnek, minden romlik, minden hanyatlik, hány-szor idéztük ezt a parlamenti könyvtár társalgójában a nyolcvanas évek elején, hova tűntek fiatalságom boldog éveit, hová repül az ifjúság, pardon, ezt már kérdezte valaki.

Január 13.

Ha van valami jó az életben, az unoka egész biztosan az, felhőtlen öröm, kevés felelősség, ráadásul kislány, aki már fél évesen vérbeli nő, ettől eltekintve, babaként is ellenállhatatlan, azonnal lenyűgöz a feltétlen bizalom, ahogyan gombszemekkel, mosolyogva néz.

Január 14.

Muszáj írni, véleményt (kérdeztek), ajánlást (kértek), havi jegyzetet anyanyelvi honlapra (fizetnek), muszáj írni, élni nem muszáj.

Január 15.

Megjelent kis áttekintésem az utóbbi évek Karinthyval kapcsolatos kiadványairól az Art7-en, néhány felfedezéssel átszöve, nem regisztrált fényképekkel, ismeretlen vers közlésével és személyes nézeteimmel az irodalomtudomány öreges, jó tanuló beszédmódjáról, örülök, hogy megírtam, ennyi az egész, este a neten szolidan egyezkedem a rendezővel az Ady-darab rövidítéséről.

Január 16.

Öröme üröm, a harmadik CT-re magabiztosan megyek, de a nagy rutinban elfelejtem magammal vinni a kötelező vérkép leletét, anélkül viszont szó sem lehet a vizsgálatról, hiszen kontrasztanyaggal töltönek fel intravénásan, mire visszaérek, hatalmas a csúszás, tíz percenként iszom a kiutalt vizet, két órással késéssel szólítanak, ráadásul a koponyát is átvilágítják, elgyötörve, égő arccal lépek ki a folyosóra, mintha megszegényítették volna, lemondok a meccsnézést, próbálom ugyan követni a csapatot a kanapén fekve, de elalszom, végre, végre.

Január 17.

Az egyetem ímélnél közli a tudományometriai adatok összesítését, amelynek alapján és egyéb tényezők figyelembe vételével eldöntik, kiket fognak elbocsátani, a leépítés híre futótűzként terjed, néhány aggódó ismerősöm a részvényt nyilvánítás hangján kíméletesen reméli, engem ugye nem érint a létszámcsökkentés, nővérem telefonál, kirúgtak vagy nem, megtisztelő, hogy vannak, akiket érdekel sorsom alakulása.

Január 18.

A gyógyszereszedés utolsó napjai kissé megviselnek, annyira unom már a reggeli és a vacsora utáni rituálét, és annyira várom, hogy vége legyen, kétszer is majdnem elfelejtem bevenni a

tablettákat, némi késéssel mégis sikerül lenyelni mindegyiket, még öt nap, és kész, hacsak az orvosi ítélszék másként nem rendeli, ezzel mindig számolni kell.

Január 19.

Ebéd nővérem egyik barátnőjénél, a megszokott régi társasággal, szerény tapasztalataim szerint minden Kata, Kati jól főz, ájuldozva kanalazzuk a kacsalevest, és tüntetjük el a sült combokat, az ínycsevek a még meleg tepertőt sörrel, borral öblítgetik, én maradok az aszkéta üdítőnél.

Január 20.

Mi lesz, ha még sincs minden rendben, és a koponyában találnak valamit, ami magyarázná a mozgás bizonytalanságát, a mellényúlásokat, elejtéseket, ügyetlenségeket, mi lesz, ha kezdődő kórról van szó, vagy netán áttét képződött az agyban, egyszerre roncsolva testi és szellemi képességeimet (már amennyi van), szerdán kiderül, akkor mehetek a leletért.

Január 21.

Nézzük a meccset, mindegy, hogy melyiket, nem túl eseménydús, mégsem lehet megunni, vagyunk így az étellel is.

Január 22.

Csak azért idegesít a holnapi eredményhirdetés (CT), mert van tétje, vagy megszabadulok, vagy halálra ítélnék, persze az is szabadulás, a legnagyobb, hiszen akkor már úgymint mindegy.

Január 23.

Nem akarok elindulni a kórházba, húzom az időt, a jó hír megvár, a rosszat ráérek később is megtudni, különösebb sorban állás nélkül veszem át a diszkrét mappát, amely szervezetem jelenlegi állapotát tanúsítja, elolvasom még a kórház előcsarnokában, áttét és kiújulás nincs, ejnye, mintha kicsit csalódott lennék, mi ez az üresség itt belül, nahát.

Január 24.

Elkészültem a legrosszabbra, de tudomásul véve a helyzetet, örömmel újságolom a reményteljes eredményt azoknak, akiket illet, viszonylag beszédes kedvemben vagyok az Ady-kiállítás megnyitóján is, Téreyvel, Wirth Imrével társalgunk, a Kaláka is ott marad a műsor után, Radványi Balázssal még a kiállítás terében, Gryllus Danival a fogadáson csevegünk, visszakapott szabad életem elég radikális nyitánya, hogy abszintot iszunk a kemény maggal, utána még Imrével beülünk egy sörre a közeli Keltába.

Január 25.

Lement a két felolvasóestből összerakott Ady-darab, az Eldobott szerelmek előadása, számomra mint élő szerzőnek volt ugyan némi rögtönzés jellege, a szöveget még a délutáni

próbán is rövidítettük, de végül minden szerencsésen alakult, a nagyon várt Tompos Kátya váratlan betegsége miatt beugró Balla Eszter remekelt, Trill Zsolt régóta nem tud rossz lenni, a szöveg minden rezdülését értette, Hámori Gabi kiélte aranyosan bolondozós kedvét, és igen jól csinálta, szokásos nagy sikert aratott Vecsei H. Miklós, miközben sztáros allűrök nélkül, a produkcióhoz azonnal illeszkedő Beck Zoli nem csak kiválóan énekelt, hanem zseniális zenei motívumokat is talált, megköszöntem mindenkinek, rendező Seres Tamás.

Január 26.

Elhúzódó lelki válságból kilábaló, jobb sorsra érdemes költő látogat, filmnézést terveztünk, megbízható ízlése van, tíz év alatt csak egyszer hagytuk abba a megkezdett lejátsszást, most mégis úgy alakul, hogy inkább beszélgetünk, elfelejtettük a filmet.

Január 27.

Szerkesztőségi értekezlet és visszatérésem nyilvános, kedélyes ünneplése a Nyitott műhelyben, képszerűsítőnk szatmári pálinkája izzítja az estét, megint itthon vagyok, megérkeztem, gondolom magamban, végignézek az önfeledten zakatoló társaságon, mi lenne velem nélkületek.

Január 28.

Mi lenne velem a vasárnapi ebédek, a gyerekek, az unokám, a meghitt órák nélkül, hogyan lehetnek alkalmak, amelyek képesek elfeledtetni, hogy az egésznek, beleértve az írást is, semmi értelme.

Január 29.

Kiderült, hány oktatót bocsátanak el az egyetemről, egyelőre csak számokat mondanak, a neveket nem teszik közzé, érthető, és úgyis ki fog szivárogni, csak azt nem értem, ha ilyen ütemben fogyunk, ki fog végül tanítani, én se húzom már sokáig, felrémlik, hogy két nap múlva megyek a kórházba ítélethirdetésre.

Január 30.

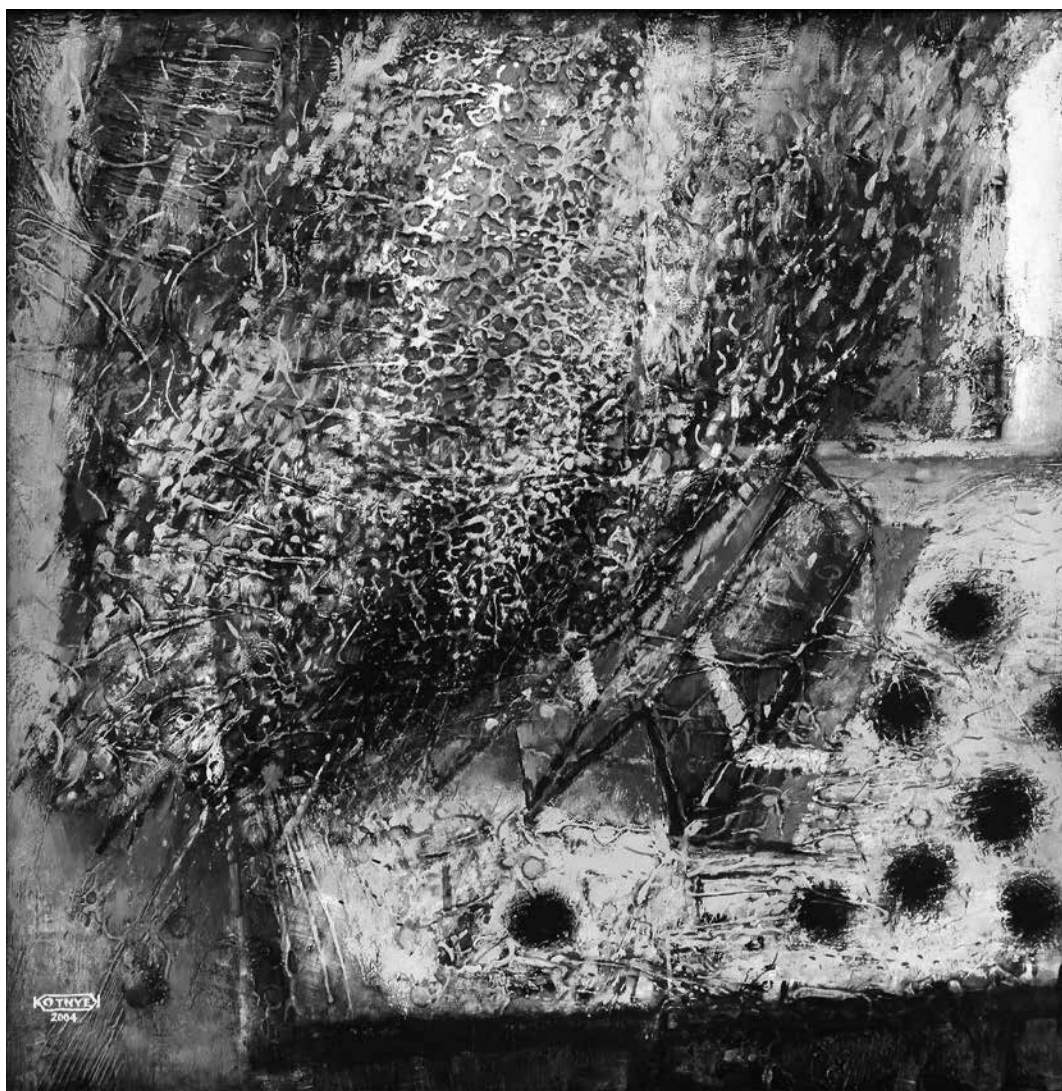
A jól bevált meccsnézés mint haladó hagyomány kissé megbicsaklik, kikap a Juventus az Atalantától, örök ellendrukkerként sikeresen szurkoltam, még megérjük, hogy Bergamo díszpolgára leszek.

Január 31.

Elalszom a nagy nap reggelén, mindegy, a kórházból nem lehet elkésni, sőt még jobb is, hogy később érkezem, viszonylag hamar sorra kerülök, az okos doktornő figyelmesen olvassa a CT-leletet, „tök jó”, mondja mosolyogva, és nem ír elő sem újabb kezelést, sem további gyógyszereket, éljenző hurrásorozat fényei villannak fel előttem, de mielőtt végképp elhatalmasodna fejemben az öröm tűzijátéka, közli, hogy most akkor gondozásba vesz

tíz évig, eleinte negyedévenként, majd félévenként, végül évenként szíveskedjek megjeleni a lakóhely szerinti szakrendelőből hozott mellkasröntgen, hasi ultrahang és a náluk készített vérkép eredményeivel, ez kissé leforráz, hát még sincs vége, sohasem lesz vége, előbb halok meg, mint ahogy a tíz év letelik, most már mindig így lesz, örök felügyelet alatt állok, cserébe az életemért.

Kotnyek István: Leporellő – 2004

Szálinger Balázs

Február

Február 1.

Nem találok a Nagybánya-drámám jegyzetfüzetét – barna, A4-es, papírfedelű, VajnaÁdám matricával az elején; aki megtalálja, legyen szíves, írja meg.

Február 2.

Komárom, Európa tér, sok nemzet jellegépületei egy közös téren – jó ötlet, de csonka, magányos, szétlopott.

Február 3.

Komárom, mint Mengelés városkísérlet: mi történik, ha azonnal, már a törzsnél levágjuk a végtagokat egy megyeszékhely belvárosáról?

Február 4.

„Mert Béla herceg könnyed, karcsú levente volt, a lova is széleljáró, nyúlánk állat, a pomerán fejedelem pedig fejével az eget meszelte s hozzá illően a lova is nagytalpas jószág volt.” (Gombos Albin: Szent László, a lovagkirály, 1925)

Február 5.

„Ha Balázs Páhokról el tudta mutogatni Thor istent, te is képes vagy bármire.” (G. M.)

Február 6.

„Miért választotta a költő munkát?” (Csin Csin Jing Jing, negyedikes tanuló kérdése a Faze-kasban reggel 8-kor, éhgyomorra-másnaposságra)

Február 7.

„Mi a fene bajod van a Festeticsekkal; akkor ki legyen ezek helyett?” (B. T.)

Február 8.

És ahogy közeledett hozzá remek paripája, / Szög (ez volnék én) hátán, / László herceg lassacsán fölismerte, / Hogy akit a hatalmas kun vitéz elragadott, / Nem más, mint a váradi püspökprépostfelkanonok / Egyetlen (!), / Szőke (!), / Ráadásul vajpuha homlokú leánya!

Február 9.

Vidámságtörténeti Park.

Február 10.

Eddig boldog volt a gyerekkorod?

Február 11.

Felkérés egy novellaantológiába: (nyilván verses epikaként) írjam tovább valamely mesehős mesezárlat utáni sorsát - talán most jött el az idő, hogy végiggondoljam, mihez kezdett a Fehérlófiát átverő három barát, Fanyúvó, Vasgyúró és Kómorzsoló az Alvilágban,

miután a főhős hazarepült a griffel (a kérdés nyilván az, hogy: meg lehet-e oldani ezt a történetet vér nélkül).

Február 12.

Itt tehetség esete forog fenn; a horizont szélén mutatkoznak már a sakálok.

Február 13.

Két mondat 2018. utolsó napjáról: 1. "MELÓZÁSOM töretlen", 2. "Élj optimum!" – köszönöm, Dezső.

Február 14.

László király erre imádkozni kezdett, / És negyvenezer jámbor őz és bivaly / Jött ki azonnal az erdőből puha orral, / Nedves orral, szelíden, finoman, / És a magyar sereg felé tartottak, / Majd hagyták magukat levágni és megenni.

Február 15.

Nagybányakörnyéki aranybányaterület.

Február 16.

"Találkozhatunk a fekete / ételek fesztiválján, de engem / nem tesz mohóvá a vasárnap."
(Tolvaj Zoli)

Február 17.

Nyíltvégű összeesküvés.

Február 18.

"Várad fölött vihar járt." (Ferdinandy Mihály: Kun László siratása)

Február 19.

Azt álmodtam minap, hogy Illésnek volt egy nagyon okos plüss-sünije, aki reggelre folyton megszökött, és el kellett menni érte; egyszer egész Bolognáig jutott, ahol, mire odaértem, megválasztották az egyetem rektorának – onnan tényleg iszonyatosan nehéz volt hazahozni a gyerekeknek.

Február 20.

Ez a világ legszomorúbb története – / A király hazament, / Elvergődött a Nyulak szigetére, / Hogy a húga, Szent Margit sírjánál imádkozzon / A fiáért, majd a Csepel szigetére hajózott, / És meghalt, pont aznap, amikor fia, / A fogoly László betöltötte a tizedik évét.

Február 21.

Viszik a szomorúfűzfát, legvagdosott karú, öreg varázsló áll a platón, búcsúzóul bevilágítja az udvart. (Bukta Imre szomorúfűzes képe)

Február 22.

"Éjszakát átívott asztaltársaságok rendre elhallgatnak" – ebben az idézetben, illetve egy festett kerámiabutellában találkozik a kolozsvári Király Zoli és az alsópáhoki Czibor Imi művészete.

Február 23.

Kevesebbet a civilizációval, és többet a költészettel.

Február 24.

Ahogy a két fiam játszik egymással, nélkülem... hátradőlhetnek.

Február 25.

“Te szeszt ittá’ máma má’?” (B. T.)

Február 26.

“A szájúreg ép, a nyelv nedves, tiszta, a garat békés.” (Heim Pál Gyermekkórház)

Február 27.

Új fejlesztésű szavaim a frissen betelt noteszből: szeretettevékenység, menetdoktor, kisfiúkék, arányminiszter, ellenszobor, úrsövény, manóverő, szórványpolisz, trógerbokor, tündöklőház, faszágkereskedés, foszfátművész, kockázatmester, parasztkód, szeretethordák, rügytalálkozó, büdöskongresszus, torzsalkodtatás, esperesringás, farkasórség, lóttúz, várbőség, expresszvirág.

Február 28.

Zene, vers és alkohol az új élet jubileumán, este egy dunai hajó tetején, a zenetörténet és világirodalom legszebb backstage-ében.

Kotnyek István: Enteriőr

Xaver Bayer

A lejárati

Miután az időt a sötétség beálltáig a fülemülék magasan fekvő, híres erdejében töltöttük, elindultunk újra a lejtőn. A hegyi lépcső az erdő szélén a már sötétségben fekvő faluba vezetett, de a korlát mentén gond nélkül haladtunk lefelé. Ezzel a legnehezebb részt magunk mögött is hagytuk, gondoltunk mi. Néhány perc gyaloglás következett a falu utcácskáin, ami az emelkedésük miatt szintén megerőltető volt. Be kellett vallanunk, már nem voltunk biztosak benne, nem tévedtünk-e el. Egyszerre minden másnak tűnt, mint délután. Néhány sarkon azt éreztük, amíg mi a hegytetőn az erdőben voltunk, a falu lakói, azért, hogy félrevezessenek, egy egész kicsit átalakították a házaikat. Ez a kút a szemet gyönyörködtető domborművel – egy madár, amely egy szívből, mint egy tojásból kelt ki – amikor felfelé haladtunk a meredek utcán, nem jobbról volt, és most mégis balról megyünk el mellette? A turista információt felfelé feltűnően egy kereszteződésben láttuk, most meg két ház közt állt. És a vödörök a muskátlikkal nem ott voltak a másik oldalon? Most meg itt vannak. Míg világosban egy fal mentén egy térre értünk, most egy ráccsal van lezárva az út. Egy háromszoros elágazásnál megálltunk. Egyik út sem tűnt helyesnek. Az egyik egy istálló kapujához vezetett, a másik látótávolságon belül egy kerítésben végződött, a harmadik pedig a sötétségbe vezetett. Nem volt más választásunk, mint néhány métert felfele visszamenni, hogy kitaláljuk, hol fordulhattunk rossz irányba.

Egy vendéglőhöz értünk, nyitott ajtaján fény szűrődött ki, ami azt is jelenthette, hogy nyitva volt, ezért úgy döntöttünk, bemegyünk és segítséget kérünk, de se az ebédlőben, se a konyhában nem láttunk senkit, valahonnan halk zene szólt és ételillat terjengett. A vendéglő sarkában állt egy poros zenedoboz, kihúzott dugasszal, láthatóan már csak lomtárolóként szolgált. Benéztünk a rajta hagyott rakás műanyag asztalterítő alá, meglepődtünk, hogy a megsárgult zenekártyácskák kizárólag aktuális slágerekre utalnak, nem is tudtuk, hogy ezeket bakelit lemezen is kiadták. Kiléptünk az ajtón és egy másik úton indultunk tovább.

Egy magányosan álló ház balkonján ült egy öreg nő. Köszöntünk neki, és megkérdeztük, hogy jó helyen járunk-e, ha a parkolóhoz akarunk menni, de a nő egy ismeretlen nyelven válaszolt. Megpróbáltunk még egyszer gesztikulálva, az ujjunkkal a völgybe mutatva kérdezni, de az öreg hanglejtéséből úgy tűnt, nem a választ, hanem egy történetet próbál nekünk emlékezetből elmesélni. Abba se akarta hagyni a beszédet, és mivel nem tudtunk meg többet, elköszöntünk, és mentünk tovább, azonban a hangja, mint a vízcso bogás még néhány sarkon túl is hallható maradt. Egy platóra értünk a falu közepén, ahol már egyszer az emelkedő miatt egy kis pihenőt kellett tegyünk, hogy kifújjuk magunkat, és egy pillantást vessünk a sűrű erdővel benőtt hegylábak közti völgyre, amely föntről úgy nézett ki, mintha óriáskezek nyomták volna össze. A plató körül álló házak között, nagyjából közepesen volt egy étterem, a néhány szabadtéri asztalnál emberek ültek és ettek. A kinézetükből rögtön látszott, hogy ugyanolyan turisták, mint mi, ezért nevetségesnek tűnt volna, hogy éppen tőlük kérdezzünk a lefelé vezető útról. Ezenkívül már elég részegeknek is tüntek, legalábbis egy kicsit túl vidámnak ahhoz, hogy megbízható segítséget reméljünk tőlük. Ahogy megértettük a helyzetet, megpróbáltunk észrevétlenül elosonni az asztalok előtt, és ez egész jól sikerült is. Úgy mozogtunk, mintha helyiek lennénk, a vendégek pedig annyira jól szórakoztak, hogy észre se vettek minket. Teljesen elfoglalták magukat azzal, hogy az egyik falatot a másik után a szájukhoz emeljék, és rágás nélkül lenyeljék, miközben egymást szórakoztatták, valamifajta ivó nótát, durva, közönséges versikéket énekeltek fejhangon, egyik se nézett ránk egy pillanatnál tovább, ugyanígy tettek a társaság lábához dörgölőző kutyák és macskák is, melyek teste olyan sovány volt, hogy a bordáik is kiálltak. Amint magunk

mögött hagytuk a platót, fellélegeztünk. Legalább most óvatosak voltunk, ami az orientációt illeti, mert a szűk utcák közepén a kőlépcsőket letapogattuk. Magabiztosak lettünk, szinte teljesen meg voltunk győződve arról, hogy most már a parkoló felé haladunk, annyira, hogy már tudtunk is a helyzeten viccelődni, és arról beszéltünk, mit csinálunk az este hátralevő részében, de hirtelen mintha túlzott magabiztosságunk miatt büntetnének minket, nem juthattunk tovább, mert az út megszakadt egy lejtő előtt, szóval az ösvény egy nem kivilágított terület felé, biztosan rossz irányba vezetett. Így vissza kellett fordulnunk, és visszamentünk az utolsó elágazásig. Nem maradt más, újra el kellett mennünk a mulatozó társaság előtt, hogy egy másik lejárót találjunk a völgybe. Kínos volt, hogy nyilvánvalóan eltévedtünk, de megint nem vettünk tudomást a csoportról, csak egy kövér nő állt fel gyorsan, akinek az egyik melle kilógott a blúzából, és ahogy az asztala előtt átnyomakodtunk, felemelte a kameráját és egy képet készített rólunk, aztán anélkül, hogy törődne velünk, lenézett a kamera picike kijelzőjére.

A terecske jobb oldalán egy kicsi templom volt, előtte egy út kanyarodott, arra akartunk szerencsét próbálni. Megálltunk, amikor egy gyerekhang megszólított minket, körbenézünk, és csak akkor láttuk meg a fejecskét a templommal szembeni ház egyetlen ablakában. Megismételte a szavait, de nem értettük, hogy mit akar mondani nekünk, szóval értetlenségünkben megrándítottuk a vállunkat. A fiú nevetett, megfordult, bekiáltott a szoba belsejébe, és rögtön még fél tucat másik gyerek nyomódott az ablakpárkányhoz. Elbizonytalanodtunk, és újra megrándítottuk a vállunkat, akkor elhallgatott a csoport, talán a legidősebb közülük, egy félig leragasztott szemüvegű fiú tudott olyan nyelven, amelyet mi is értettünk, elmondta, hogy az út, amin épp elindulnánk a temetőbe vezet, de alig, hogy beszélni kezdett, a többi gyerekek vadul nevetni és ricsajozni kezdett. Akkor a szemüveges fiú felemelte a kezét, a többiek elhallgattak, majd azt mondta, úgy sejtí, hogy a parkoló felé vezető utat keressük, bólintottunk, és különböző irányokba mutogattunk, hogy megértessük vele, elveszítettük a tájékozódási képességünket. A fiú jelezte, hogy várjunk, és elment az ablaktól. Hirtelen a többi gyerek újra nevetni és fecsegni kezdett, és akkor sem hagyták abba, amikor a házacska kapuja kinyílt és a fiú kilépett. Egy pillanatig, megszégyenülve állt előttünk, azon volt, hogy a nevetés hangzavarát legyűrje, majd intett, hogy kövessük. Gyorsan a platóra vitt minket, ahol két ház közötti hasadékra mutatott, olyan keskeny volt, hogy csak úgy lehetett átjutni, ha az ember enyhén meghajolva, oldalazva megy. Itt, mondta a fiú. Megköszöntük, ő vigyorgott és visszaszaladt a játszópajtásaihoz.

Miután a hasadékon átpasszíroztuk magunkat, minden megoldódott magától. Egyetlen széles utca jobb és baloldali leágazás nélkül egyenesen a falu széléhez vezetett, ahol egy „A fülemülék erdejéhez” feliratú nyíl és a nagy tájékoztató tábla állt a település és a környékének rajzával, amely alapján délután eligazodtunk. Ezután rögtön meglelt a parkoló. Habár még egy kis időbe telt, mire az autónkat is megtaláltuk, végül előkerült és el tudtunk indulni. Úgy tűnt, a meredek szerpentin a völgybe lefele rövidebb, mint néhány órával ezelőtt gondoltuk, amikor felfelé haladtunk. Sokkal rövidebb. Nagyon sokkal rövidebb.

Lesi Zoltán fordítása

Xaver Bayer (Bécs, 1977) osztrák író. A filozófia és germanisztikai tanulmányai után Bécsben maradt, mint szabadúszó író. Eddig tíz kötete, regényei, elbeszélései és színházi darabjai jelentek meg többnyire a kiváló osztrák Jung und Jung kiadónál. 2008-ban az *Die Alaskastraße* regényéért Hermann Lenz díjat kapott. Az *átlátszó kezek* című kötete a könyvfesztiválra jelenik meg a FISZ–Kalligram Horizontok világirodalmi sorozatban Lesi Zoltán fordításában.

Ivan Wernisch

Kenyérleves

Chlebovápólevka

Amíg élünk, álmodozhatunk az életről

Ha nem az életről álmodozunk,
akkor vagy harcolunk érte, vagy ennivalót keresünk, készítünk elő
Ha nem főzünk, harcolunk,
ha nem harcolunk, főzünk

És ahogy a lövészárkokban bármit fölhasználunk
a harchoz, ami a kezünk ügyébe akad – kést, lapátot, fejszét, követ,
hasonlóképp főzünk is – pléhedényben, rohamsisakban,
gázálarc tokjában. Természetesen
többnyire kenyérből

Ha száraz kenyeret vízben fölfőzünk,
az már megteszi, jól lehet lakni belőle
és az íze sem rossz
Azt mondják rá kenyérleves

Érdemes krumplit is tenni bele,
főzhetjük édesgyökérrel, reszelt szíjjal, répalevével,
adhatunk hozzá kocsikenőcsöt,
csipetnyi meszet

Hús akad körülöttünk bőséggel
Maga a pusztulás adja,
de aki az ételét ilyesmivel javítja föl,
azt lelövetik,

ha csak célzást is tesz rá,
ha csak eszébe jut

A hús patkányoknak való

Reggel szerencsét jósolt az eső

Ranniděštvěstilštěti

Reggel szerencsét jósolt az eső,
de el is állt azonnal

A lövöldözés csak délben szűnt meg a hídnál
A vörösök kiürítették az állomást és a jegorovkai vonal sínjei mentén
visszavonultak 500 métert,
oda, ahol állítólag a szeszfőzde van

Sikerült rávenni a mozdonyvezetőt,
hogy adjon a masinája vizéből
Teát főzünk az állomás bodegái mögött

Hiába kutatjuk a hullák hátizsákját és zsebeit,
nem maradt náluk semmi
Figyelj már, az ott három, telefondróttal egymáshoz
kötözött kínai

A lábuk dagadt és elszenesedett, égetésre vall
A legfiatalabb nincs tizenöt éves

A kutyaugatást követve megtaláltuk a falut
Összetereltük a felnőtt baskírokat
Büntetésből nekik kellett eltemetni az összes hullát

A bolsevikokat egy közös sírba,
de Klíma testvért, akit lebírt a sebesülése,
egy másikba egymaga
A keresztjére ezt kell írni: Hős

Kérdőzködünk, hol a sztaroszta,
de azt mondja mindenki, elpucolt a komisszárral
Meg akarjuk keresni. Fogadkoznak
és esküdöznek nekünk
Kunyhóról kunyhóra járunk,
mindegyikünk a maga feje után

Estefelé gőzsíp hangját hallottuk,
megérkezett a tüzérségi páncélvonat
és velük az ezredzenekar

A helybéli keresztények tejjel,
teával és sós heringgel vendégelnek minket

Hoznak hagymás pirogot is
Dohányon kívül nem kell nekik cserébe semmi

A Tüzérség bevonulását
többször is el kell játszani nekik

Még szól a zene, amikor visszahúzódok a saját Pullman-kocsimba,
pálinkázni kezdenek, agitálnak és táncolnak
De most már
a puskám – a szövetségesem – átnézésének és megtisztításának van itt az ideje,

le kell tenni aludni,
és jó éjszakát kell kívánni neki

Vörös István fordításai

Ivan Wernisch 1942-ben született Prágában, 2018-ban Franz Kafka-díjat kapott. Az egyik legjelentősebb kortárs cseh költő. Több mint 30 kötete jelenet meg, az első 1961-ben, legutóbb 2018-ban. A husáki normalizáció időszakában publikációs tilalom alatt állt. *Út Asgábádba* című kötete a könyvfesztiválra jelenik meg a FISZ–Kalligram Horizontok világirodalmi sorozatban Vörös István fordításában.

Kotnyek István: Báró Mednyánszky László Tátrában hagyott vázlatlapja

Tomaji Attila

Hómező

TD halálára

Szakad a hó, s az ismeretlen tájakat
Egybelucskolja. Üres súlya alatt roppan
Az ég, nem törődik a fölfelé menekülő
Arcvonásokkal. A levegővétel kapkodása,
Elnyílt szájak zihálása s a holtak harca,
Irtóztató igyekezete, hogy eltépjék fák
Törzsébe nőtt hosszú hajuk s itt hagyják
A föld forró rétegeit, – mind közömbös
Már neki. Hálójába hull tekintetünk.

Szakad a hó, a kép, az utolsó, mit még
Körmösen óvunk, dédelgetve őrzünk.

És hazatérnek a farkasok. A mélyúton
Jönnek hangtalan, sose látott csillagkép
Alatt. Ugyan mi riasztaná el őket.
Lábnymunkba lépnek, követik a vért,
Kapkodást, zihálást, fehér torokhangokat.
Egykedvű, szakszerű, hamar harapásuk
Megérkezni segít, beteljesülni végre.
S mert nem hiszik, hogy elveszelődtünk
Mind, saját nyomaikat tapossák tovább.
Övék a szakadatlan hóesésbe merült
Maradék arcunk, övék már mindörökké
Az érintetlen s újra boldog hómező.

Eltűnik fejünk fölül a csillagkép.
A Föld forog tovább zavartalan –

Babiczky Tibor

(1938 – 2019 –)

Kávézóterasz, alvó Dunapart.
Szemközt, árnyékban, Buda.
Sötét lerakódás a csésze falán.
Szét se megy semmi, össze se tart.
Krátermagányban kettéhasad a hold,
himlőhelyes, beteg szuka;
míg élt, harapott, míg haldoklott, csaholt.
Így megyünk el majd egyszer mi is talán.

De addig jó lesz itt, a parton.
Nézni a fényt, a sötétet.
Nézni folyó szaladását. A hajókat.
Nézni az eget: kitakart rom.
Fut a víz, teherhajó sodródik,
rajta teher: akik élnek.
Hány tavasz? Hány nyár? Hány őszt, tél? Hány tól-ig?
Nem hasonlít már holnapra a holnap.

(Budapest, 2019. február 13 – 23.)

Oláh András

avarragyogás

egymástól kartávolságnyira bandukolunk a téren
valami huzatmentes zugot keresünk
padot amit még nem lakott be senki
talányok igazítják utunkat
meg a tegnapiokból elótápaszkodó emlékek
amikor még nem akartunk kilépni egymás jelenéből
s meztelenül elnyúlva hevertünk az ágyon
nem törődve beszivárgó zümmögéssel
a szomszédban fűnyíró dolgozott
de bennünk új vágy lobbant
és tikkadt testeden ismét forrásra lelt az ajkam
hogyan aztán hideg pezsgőt szürcsöljünk
a hirtelen támadt eperhabos csöndben...
de ez most másfajta csönd...
hideg reménytelenség karikázik át a téren
biztonságodba húzódnék
köröttünk a mást-akarás sejtjei nőnek
s bár még emlékszem a belőled
sugárzó melegségre s az illatodra
emlékszem a tegnappá feketült mára
ám a föltámadó szél messze sodorja a fák levelét
s már csak szétdobált álmok hevernek a téren
rettenetes avarragyogásban

félszegen

ha nyílik az ajtó tudom hogy te vagy
hajad most is szalmasárga
arcodon ideges csönd borong
engem mégis vágó lüktetés sodor
mint amikor vetkőztetni kezdted a stégen
a víz hideg volt de minket más didergetett
egymásba kapaszkodtunk mohón
hullámszórt a parti fövény
felbomlott lassan a test
s lettünk fű illatában heverő
suttogás a felhőket hámló ég alatt...
telefon csörren – összerendeznek –
az idő kifutott alólunk
feltáruznak a sértett tegnapiok tömegsírhajai
s hóhérom leszel – kivégzőosztagom

Darvasi László

Egy titkos esküvő

Hát akkor elmegy Erna Zalatnaihoz, addigra már be van öltözve, akár egy báli királylány. De különben nem beöltözés ez, ruhákat vett csak kölcsön, egy öltözetnyi úri göncöt, ami éppen jó neki. Nem lötyög. Nem szorít. Viselhető. Van kulcsa Karolina szekrényéhez, hogyne tudná, hol lógnak a bár becses, de már nem használt, vagy végleg száműzött ruhadarabok. Kiválaszt szoknyát, blúzt, cipőt. Mind passzol. Őszintén szólva, mégsem egészen ünnepi, de itt, ebben a porfúttá, trágyaszagú városban, és főként neki, erősen elegáns. Így utazik be a városba, mert viszi Bézsé, aki a száját szorítja nem szól, csak többször rágyújt útközben.

- Mit csinálsz, te Erna, miben mesterkedsz? – kérdi végül.
- Próbálok, Bézsé, te nem szoktál?
- Nagyon szeretnék szájon csókolni, az már igaz – dűnnyögi hallhatóan a grófi sofőr.
- Visszafelé, ha sikerrel járok – bólint Erna.
- Szóval kecsegtetsz.

A sofőr hallgat, kidobja az ablakon a csikket, egy tócsa mellett füstöl, hát jó, talán. Talán csak kap visszafelé egy csókot. Erna! Eljártssza a kisgrófnőt, a ruhájába öltözik, a gróf úr meg ne tudja, abból veretes botrány kerekedne! Kirakja szépen a lányt a fotográfusi műterem előtt, nem száll ki, várja, hogy az bemenjen a kiabálós Zalatnaihoz. Csak utána nyitja az ajtót, s vesz föl várakozó tartást a kocsi oldalának dőlve. Fél keze van, mégis mennyi barátnő! Női hódolók! Egy félekezű sofőr! Hogy nézegetik a lányok, illegetik magukat, kacarásznak. Elég szépen mutat. Sofőrsapka, kockás zakó, kis sálacska a nyakban, ő is néz divatfűzeteket.

– Mit szeretnél, te lány? - kiabálja a kellenél mogorvábban Zalatnai már bent a kereskedésben.

- Asszony vagyok – szól Erna, pirosodik. - Készítsen rólam fotográfiát, csak ennyit.
- Nem értelek – és a lófejű fényképész úgy fürkészi Ernát, mint aki olyat lát, amiből rém is lehet. Fél, meg is lepődött. Hát miféle ruhába öltözött ez a buta liba?
- Jól látja, bácsi. Jól látja! – nevet rá Erna egy kicsike fényt. – Az ő ruháját öltöttem magamra.

Zalatnai morog, hát jó, már a masinájával babrál.

Erna járkál közben a műteremben, hol mennyi fekete drapp, vászonfutam, üres keret és szögecses doboz van. Megnéz minden apróságot és nagyot, a fekete függönyt, mi a fotográfiai kistermet takarja, föllebbenti. Milyen paravánok zizegnek ott! Dzsungel zöldell, buta tigrispofával. Tarka virágos kert, egy menyország, jegyet azért váltani kell! Felhők, mintha lila szájú, cilinderes emberek szivarozták volna őket a kékbe. Lehet fényképezkedni, mintha felhőkön ülne, pipálgatna az ember, kisgyerekként ott inná a tejet, csónakázna, repülön szállna. Visszalép, a falra függesztett kereteket nézi. Ezt a képet, meg azt is megbámulja. Szabálytalan, tehát neki mindent lehet. A világ nem csak az, ami éppen van, ami éppen nehéz, ami fog, ami rád szakad, ami nem enged, hanem ami lehetne is.

Legyen, ha lehetne.

Ő, Erna, szerelmes.

Nem jó szó ez.

Fölöltözött, mint egy színész nő.

És lefényképeztette magát, a kép egész árát majd később fizeti, Zalatnai fölírja neki, a grófi szoknya aljából csomagolta ki az első felet, Bézsé várja.

Hátha ő elfogyna, semmivé válna, a kép megmarad.

Ilyen lányok, nők éltek akkor!

– Kedves jó Bézsé, te menj haza.

– Nem erről volt szó!

– Gurulj a kastélyba, Bézsé, én nem mehetek veled most. Majd visznek a kastélyba mások.

Bézsé olyan ideges lesz, de olyan rettentő dühös, hogy a karja csonkjával kezdi dörzsölgetni Erna hátát.

– Jaj, te céda, ja, te ilyen-olyan firma.

Erna nevet, mint akit csiklandoznak, jól esik nagyon, hogy ennyire féltékenyek rá.

– Vegyél benzint Bézsé, a kanyar után csak tolni tudod!

Elporzik, csikorog az autó, nem dudál Bézsé, ahogy ilyenkor szokott. Erna körbefordul, észreveszi a kis Aranyt. Hogy bámul utána az boltos fiú, kint lopja a napot a kereskedés előtt, kék köpeny feszít, olyan az neki, mint az egyenruhája! A Gold Sámuel fia!

S akkor megteszi, amire készült, amiért volt ez az egész, indul Gálhoz, délután van, tudja, hogy a tanár ilyenkor már otthon gubbaszt, sárga dohányfüstben. Szolgálati házban él a gimnázium épülete mellett, néha csibész gyerekek, hogy hazafelé tartanak, megverik a tanár házának utcára pislogó nagyablakát, ő éppen verset ír, ő éppen azon gondolkodik, hogy nem is Kierkegaard találta ki a házasságról szóló dilemmát, vagyis hogy azzal csak, akár igenli, akár elveti, bajba kerül az ember, hanem a görögök. Szókratész, bizony. Akármit választasz, megbánod. Igen vagy nem, megbánod.

A tanár úgy tesz, mintha nem is lepődne meg, fáradtan int, és Erna már be is lépett a házba, mintha kényes nő lenne, végigsétál a tornácon, belebeg a szobába. Itt lógnak a kabátok, mint megannyi akasztott kishalott. Fújdogál a cűg, fűtyörésznek a sarkok. Leng egy kis savanyú illat, férfillat. Mint amikor az ecetes uborka boldog akar lenni. A tanár nincs is jelen, zavartan ráncolja a homlokát, dörzsölgeti az álmos, szomorú arcát, álmodik vagy nem, lekoppant végül egy kis poharat Erna elé, likőrt tölt bele, ő maga vizes pohárból iszik. Nem tud megszólalni. Erna néz letről, mosolyog. A férfi az ablakhoz lép, egyetlen mozdulattal félrerántja a függönyt!

Nahát, ezek!

Mi történik itt?!

Igen, mert megpillantja a könnyes szekeret, ami talán Zalatnai fényképészetétől követte a fiatalasszonyt az ő komótos, föltartóztathatatlan zörgésével, kiszámíthatatlan gördülésével. És most várakozik a tanári ház előtt, mintha igazság lenne. Erna az üveg után nyúl, iszik még egy pohárka likőrt, föláll, aztán belekarol a férfiba, menjenek. Gál meg sem kérdezi, hová kell indulni, és miért. Nincs jelen, nem tudja, nem akarja tudni, mi fordul vele és mi marasztalja, ez az egész olyan, mintha eltévedt volna egy hatalmas könnycseppben.

Meg fogok születni?

Megszületik az ember, persze, és eltéved nyomban.

Vár a Hold, csecsszopó!

Kilépnek az utcára, Erna a szürke, árnyékot vetett szekérre mutat, iderendeltem őket olyan könnyörgéssel, ami nem is hallatszott. Senki nem tudta meg a fülével. Csak ők! Ők szállítanak körbe bennünket, mint a szolnoki cigány körhintások. Csak a városban

fogunk időzni, tanár úr. Itt maradunk, nem megyünk ki a számarkórós határba, legfeljebb a kastélyig tart az utunk.

Ez lesz a mi nászutunk, Endre.

Nászút?!

Kikerekedik a férfi szeme, meg vagy te bolondulva, Erna?

Remeg a tanár, halántékán lüktet az ér, de azért szépen elhelyezkednek a szekérben. A szokásos események támadtak újra, bűz, meleg, emberi lélegzések kergetőzése, élet és halál egymásba tükröződése, festegetése valami mégis lehetségesnek. Erna megszólal, fátyolos a hangja, fátyolba tekert reszelő.

– Mert annyiszor ébredtem már éjjel, hogy maga. Maga! Egyszer feküdtünk is együtt, emlékszik? Csak maga részeg volt, leitta magát a félelemtől – ezeket mondja.

Gál köhög, zsebkendőt kapkod elő, az arca elé szorítja. Kis lyukakon, szakadásokon bevág a kocsiderékba a fény, mintha kések táncolnának körülöttük, meg-meghasítva a szörnyűséges sötétet. Haladnak. Zörög velük a szekér és merre, és hová.

Itt van a bolondokháza, nem? De igen!

– Mentek Magyarországra! – Tibi bácsi a kerítésről ordít, lengeti foszlott szalmakalapját. – Hahó halihó, vigyetek engem is!

Ha isten látja magát, és mindenben látja magát, mit gondol, amikor egy pondróra pillant. Egy olyan teremtményre, akinek soha, egyetlen pillanatra sem volt jó a létezése? A hazugságban látja-e magát a mindenek fölötti.

A szerelmes emberben mit lát?

– Férjed van. Gyereked, Erna. Ennek semmi értelme!

– Tudom, tudom. Őket is szeretem! A férjem a homlokán is megtöri a diót.

Csöndben vannak.

– Vegyen engem feleségül, tanár úr! – suttogja az asszony, hullámszik a melle.

Nahát. Olyan furcsán válaszolt Gál. Mert mit lehet egy ilyen kérésre, efféle felszólításra felelni, hogy lehet ebből a váratlanul támadt, voltaképpen halálos hurokból kibújni. Mintha a szekér többi utasa, lakója, nevezzük bárhogyan őket, megérezte volna ennek a csapdának a lehetetlenségét. Amit akarsz, lehetetlen, és mégis milyen reális, milyen ésszerű törekvés. Finoman szólva. Elköhögte volna novellának a nyári száraz tarló is, nem? Ezt fényképezze le, Zalatnai úr, hapták! Kuncogtak mellettük az utasok. Nevettek, mint a nagyon régi, kalapos gombák. Szobrok, amikbe valahogy varázslat, bűbáj révén, visszatért az élet, recsegve mozogni kezdtek. Csapkodták a combjukat, hahaha, nekik meg, Gálnak és Ernának össze-összekocant a térde.

Szerelem, hahaha!

Házasság, bruhaha!

Mindjárt üzekednek is, hahaha!

Kinyilvánították az ő utastársaik, hogy fölöttébb tetszik nekik, a kedvükre van egy ilyen lelki-testi kalamajka, hogy így meg úgy labdáznak a vágyaikkal. Én dobom, te dobod. Elejted, nem találsz!

Ó, hogy az a!

Végül is a tanár ezt kérdezte:

– De hát, hogyan tehetném ezt, Erna?!

– Úgy tehetné, Endre, úgy teheti, hogy belátja, ez egy másik élet. Van az életünk, mellette meg egy másik is, ami történik, folyik, zöldell és rémületes telet fogad magára, biztosan van egy ilyen élet. Én ezt tudom, mint a fájdalmat, ami nap, mint nap körbetáncol. Nem is kellett megtanulnom, nem kellett rágódnom rajta, illetve ha gondolkodtam is valamennyit, hiába tettem. Ez a tudás, hogy itt van maga nekem egy másik életemben,

egyszer csak lett nekem. Kis fényesség támad a szürke, lim-lomos gondolataimban, horkol mellettem a szegény uram, a fene szigorú Lackó, talán még a verekedős kezét is megfogom, és egyszerre csak azt mondja maga, hogy a házasság, nahát a házasság, Erna, nagyon komplikált dolog. Ilyen szavakat használ, hogy komplikált. Még jó hogy azt nem mondta, differencia.

– Az mondjuk, igaz – suttog Gál, és Erna keze után tapogat a sötétben, megfogja valaki másét, ráütnek a kézfejére, röhögnek, végre meg is találja az Ernáét –, hogy hát a házasság búját, baját, teszem azt poklát, teszem azt, rettentő sok hazugságát már elmondták a görögök. Tudja, hányszor csalt az olimposzi Zeusz, vagy a csavargó Odüsszeusz? Meg a zsidók is elmondták, persze. A gyönyörűre züllött római írók! Azt mondja a görög, hogy ha a szerelem megkettőződik, abból örület támad. Ha csak te szeretsz engem, ha csak én szeretlek, az a rend méltóságos hiánya. De ha mind ketten szeretünk, mi lesz abból?! Téboly, téboly.

– Azt mondja meg, elvesz engem feleségül, Endre?

– Leszek a férjed, Erna.

– Akkor mi megőrültünk?

– Megőrültünk, Erna.

Két testtel hogy történik a szerelmi konfliktus, ki a megmondhatója. Ujj, kéz, nyelv, nézés, egyre megy, bármi mozdulat egyfelé tereli az áramló vért, és a készülődő, maga körül forgó mámor ködjét. Pedig csak a szekérben ülnek. Lihegnek szomjasan, mint a nyári kutak. Elvesznek. A legsötétebb sötétben is lehet látni, mert úgy karcol az emberi nézés, mint az orvosi szike csillámló fémhegye. Vágj belém, mintha hófehér hullámvonalat korcsolyázna bőrömön a tű foka. Jól van, beléd vágok. Ott hull a hó, nézd, ott, és a hóhullás mögött az a két galamb, pirosra festett csőrökkel a melleim, ami pedig forrosítja a homlokod, a lélegzésem vihara. A galambok! Pendelyes gyerekek szopták ki belőlük a tél végtelen erejét, a langyosra melengetett halált. Kint maradt a hidegre egy madárijesztő, élni kezd hirtelen, táncol ő is, mintha fölött keringenének a varjak. Neked adom őket, két testes, behavazott galambomat. Itt meg, hová törekedni vágysz, egy parázsdarab nyílik ketté, nem gyümölcs, csak hasadt zsarátnok. Amikor a szerelem szól benned, más nyelven kezdünk beszélni, kedves tanár úr. Nem görög. Nem latin. Nem német. Nem is magyar a baszás nyelve, hanem olyan szavak sorakozása, melyek akkor lesznek, akkor keletkeznek, amikor elkezdjük a forgást, és akkor lesz végük, amikor lihegve, szédelegve abbahagyjuk. Ez a szerelem nyelve, tanár úr, ez a nincsen, ez a hiába, ez a hasztalan dallam. Ez a szerelem nyelve tanár úr, akkor lesz, amikor meri, és csinálja, és máris elmúlik, amikor abbahagyja az ember. Aktuális nyelv, olyan, mint a tűzifa melege. A jó pénz ilyen. Bárhol fizethetünk vele, a Holdon is. Részeg az angyal, dalol, isten hiába pofozná vissza a világra, dúdol, pedig már összeszarta magát.

– Hát Erna, mondd, a feleségem lettél?

– A férjem lett, tanár úr.

És megint kiáltozás támad. Talán mert a szekér halad vissza, és ugyanazon az úton, akácok közt, por forgása közt. És hol halad? Hol zörög? Hol ringatja az irdatlan soha el nem törő, soha el nem gyöngülő tengelyét. Hát a bolondokháza előtt éppenséggel.

– Mennek nászútra Magyarországra!

– Megérkeztek nászútra Magyarországra! – ordítja Tibi bácsi a kerítés tetejéről, és látható, már annak, aki látja, hogy véres a nyelve, az ínye, hogy a sok hasztalan kiáltozástól már vért habzik a szájja.

Nyerges Gábor Ádám

Egy hazaérés következményei

I.

Sosem akadhat, aki vállalkozna a magányosok idejének megmérésére, meddő idejük mértékegységének bevezetésére, esélytelenül szinonimákat keresni az időre – erre senkinek sincs ideje.

Egyedüllétük futóhomokpercei leginkább talán a szemlélésben volnának mérhetőek, a tanulmányozó tünődésben, ahogy egy munkájába belefeledkező antropológus szórakozott kíváncsiságával elemzik a magabiztosok életét, megpróbálva elképzelni, mégis milyen lehet olyannak lenni, mint aki, bár évek óta ugyanott lakik, s tudhatná, hogy emeletén a lift ajtaja folyvást megakad, megérkezve sosem néz hátra, egyetlen egyszer sem, veszteglő napjaikba süllyedten ezen töprengve, hogy milyen lehet sosem törődni egy hazaérés következményeivel, milyen lehet egy hátranézés, egy aggodalom és félelem, gátlás és szemérem nélkül élt élet, s a továbbgondolás során arra juthatnak, olyan, amilyen tolnakodni végeláthatatlan sorban állva, s hogy ezek emelik föl hangjukat, ha ügyintézőkkel beszélnek, lökik arrébb társaikat a lépcsőn lesietve, mikor a lift, maguk sem értik, talán bele sem gondolnak, hogy miért, egyre csak nem jön, mert megmagyarázhatatlan okokból megrekedt valamelyik emeleten. Ezek hát, akik mindig hangosabbak a társaságban, akik nyitott ablaknál öltöznek és nem kérnek elnézést, mikor valaki lábára lépnek, s a lábtörlőn átlépve hagynak hóbertos sárnyomokat idegen lakásokban.

Az ezeken töprengők magányórái nem hatvan percekben mérhetőek, hangjuk vékonyodásából, szemérmes

udvariasságukból, gondos hátranzéseikből,
lábtörléseikből volna kikövetkeztethető
senki által nem számontartott, fojtó öröklétük.

2.

Mi különböztet meg egy gyilkost
szabadidejében és egy szándéktalan
megfigyelőt mindennapi élete közben?

A fürkész tekintet csak elkülöníthető
másodpercek festette csendéleteket
lát, helyszíneket, ahol, hogy valami
történni fog vagy hogyan történt meg,
csak a végeredmény szempontjából
nem mindegy. A nézés maga, mely
egyedül élők szobájában a könyveken,
képeken, bútorokon és tapétán, a
szőnyeg mintái közt sunyin lapuló,
poros részeken, máshol pedig
gyerekek széthagyott játékain,
családi fotókon, a többitől elütő,
újrarakott csempéken, vízkőtől
elszíneződött felületeken siklik végig,
bárkié lehet. Csak a szándék és a
végeredmény különböztet meg
sorozatgyilkost és közeli barátot,
spiccesen felinvitált, rokonszenves
ismeretlent és környezettanulmányt
készítő gyámügyi alkalmazottat,
tétova másodperceiben báméskodó,
unott prostituáltat és kedélyesen
körbevezetett munkahelyi ismerőst
egy elsőnek kiérő helyszínelőtől.

Csak a mérhetetlen, mert sosem mért,
felesleges és bármikor megállítható,
végtelen idő függvénye bármely helyszínen
sorsszerűsége, s hogy egy-egy pillanatnyi
csendélet majd valami még csak megtörténni
készülő, valami épp lezajlott vagy teljességgel
sosem kizárható, aztán vérfagyasztó részvétellel
vagy megrendült egykedvűséggel szemlélt,
sajnálatos eset semmiféle következménnyel
nem járó környezettanulmánya lesz-e.

Juhász Róbert

Teljes átalakulás

Szomjas bábok szunnyadnak látszólag nyugalmi állapotban. Körülöttük alig mozdul bármi.

Csak a feltúrt fehér ingujjak alá rejtett, csontos, őszinte délutánok. Csak a tenyérbe zárt bőrkeményedések, odabent rekedt, alvadó vérhólyagok.

Csak a vörös lámpa villan, jelzi, felvétel készült az ólomajtó mögött.

Minden mázon átlátó sugarak égetik a képre az árnyékokat.

Megspórolok a felismerésnek egy töltenyt. Van az a szög, mikor úgy állok, hogy egy golyóval elintézhethet kettőnket is.

A felázott földbe préselt, elvesztett lábnyomaimban összegyűlik a gyereksírás.

Oda ereszkednek le inni a lepkék.

Bödecs László

Városkép, péntek délután

Nem vigasztal, hogy nem tehetnék semmit,
mint leszerelt sereg, járok-kelek, ha hazafelé megyek,
vagy máshová tartok éppen, felnézek és elmosolygom magam,
ez az időszak, ilyenek a szakaszai,
mintha kész lett volna kezdetektől,
mégis felkészületlenül ér, szinte meglepődöm rajta,
ahogy rakódnak egymásra rendületlenül
hőhullámok, rom, szemét.

Van valami szép az elmúlásban,
görccseinket fájdalommal oldja
az üdültetés, kikapcsol és felderít, a torna,
felkelek és felismerem: ez a test, ezek a rostjai,
feszülnek, húzódnak, visznek valami felé,
az enyém kényszeres rángásuk, szinte én rángatom magam.

Jártam már eleget ebben, megszoktam zajait,
utak, terek, kávézók – mind tele van, mindenki pihen,
hogy nem tehetünk semmit, megnyugtató,
vicsoroghatok és nem segít, kitudja hogyan,
végig itt ücsörgött a megfelelő alkalomra várva,
hogy kihallatszódjon minden elcsípett beszélgetésből,
hogy láttassa magát a hírekben,
visszavihogjon, és szétterüljön arcán a megmásíthatatlan,
mindenre gyógyírt adó ostobaság.

Molnár János

Mikor a mandulafa megvirágzik

– regényrészlet –

LAURA

nem bírt elaludni, annyira rázkódott az autóbusz a hepehupás úton. Máskor a sziget hatalmas fáit csodálja. Most behunyt szemmel ült. Álmos volt, összetört. Úgy tervezte, elviszi Botit vacsorázni. Nagyon szeret vendéglőzni az úrfi, s a kicsi nyugdíjából nem telik. Botond azonban undok volt és durva, mint egy lószőrpochróc. Ő fáradt. Ő most képtelen Laura „szenvelgésére” figyelni. Különben sem ígérte meg, hogy elmegy vele vacsorázni. Csak azt mondta: lehet róla szó. Neki elege volt mindenből. Hisztizett, mint egy vénkisasszony. Pedig ő frissen festette a haját, az unalmas kozmetikushoz is elment, rendbe tette a ráncait. Szórtelenített. Kimondatlanul, megfogalmazatlanul is remélte, hogy együtt töltik az éjszakát. De mintha szánt szándékkal meg akarná sérteni, el akarná idegeníteni, meg akarná alázni. Ahogy már nem egyszer megtette. Legutoljára ki kellett hívni a mentőket. Mert nem bírta tovább az otromba viccelődését az ő vonzódásán. Mert nem bírta tovább elviselni, hogy barátai előtt lealázza, kifigurázza az ő ragaszkodását, az ő szerelmét. Elborult a világ, felkapta, ami a keze ügyébe esett, és belevágta teljes erővel Botond vigyorgó pofájába. A villa homlokon találta a férfit, eret sértett, bugyogva ömlött a vére. Jött a mentő, a rendőrség. Botit a vendéglőből a sürgősségre vitték, de nem tett feljelentést. Furcsa módon attól kezdve mintha óvatosan bár, de viszonzogatta volna az ő szerelmének gesztusait. Sajnos csak egy darabig. Ezúttal bekalkulálta az elutasítás eshetőségét is. A hálóz-sájkját magával vitte. Negyedtizenkettő után csak taxival lehet eljutni a szigetre. Az nem az ő zsebének való. Kikutyagolt egy közeli madárlesre. Szeretett a természetben aludni, ebben az évben az volt az első. A madáracsicsérgés virradatkor felébresztette. Több fotót készített. Az egyik madár neki gyanús, ritkaság lehet Magyarországon. Északon él, csak nyaranta kódorog el délre. Majd megnézi a madárhatározóban. És felteszi a facebookra. Tagja volt egy madarász csoportnak, közösen majd kiderítik, milyen teremtményről van szó. Dobta ide-oda a busz. Megcsörrent a mobilja. Nagy nehezen előbányászta. A bátyja. Mit akarhat szombat délelőtt? Este szoktak szkájpolni. Sajnos, ritkán. A bátyja nem érzi szükségét a gyakoribb csevegésnek. Nem szeret beszélni mobilon. Drága. Ordítani kell. Mások is hallják, az olyan ciki. Szia, mi baj? Anyu ma délelőtt, kábé másfél órája csendesen elment. Honnan tudod? Magdi telefonált, pár perce. Pétert is értesíteni kellene. Most buszon ülök, majd visszahívlak otthonról. Mikorra tervezitek a temetést? Én nem is tudom, hogy fogok odautazni. Egy óra múlva visszahívlak – zárta le a beszélgetést Sándor.

Mintha zshivásár zshivájába csöppent volna. Anyu elment. Anyu elment. Teljesült a vágya. Az utóbbi hónapokban mást nem is tudott kimondani csak azt: úgy szeretnék meghalni. Megszűnik az örökös néma vád. Önvád? Is. Neki lett volna leginkább lehetősége a testvérek közül, hogy magához vegye. Férje halála óta egyedül élt háromszobás lakásában. Azért vitte télen, Székelyudvarhelyre hónapokra, többször is. De ha még egyszer hozzá költözik, biztos volt benne, megbolondul. Annyira rátelepedt. Annyira nem hagyta élni. Annyira csak az lehetett, amit ő akart. Persze, a lánya érdekében. Folyamatosan figyelmeztette, „nehogy valami hülyeséget csinálj, vén fejjel”. Óvta ő, aki hatvankét évesen lett újra szerelmes. Ha békességet akart, ellentmondani nem lehetett. Pedig hányszor volt a száján, hogy: és te, Anyukám, te nem csináltál hülyeséget vén fejjel? Amikor férjhez mentél a „pálinkás szenthez”, miközben le sem telt a gyászév? Amikor eladtad az örökségedet, az új férjed javaslatára és beköltöztél egy panelba? Akkor bocsátottad áruba, amikor jóval érték alatt keltek el az ingatlanok? Sosem közölted, mennyiért. Csak annyit, hogy egy-egy milliót adsz a gyermekeidnek. Amiből akkor egy mosógépet és egy hűtőt lehetett venni.

Végül, mégsem mondott semmit. Rég megszűnt őszintének lenni az anyjához. Nem volt kedve szentbeszédeket hallgatni. Anyu előszeretettel mondta meg mindenkinek, hogyan kellene élnie, az ő „szerény meglátása szerint”.

A buszmegállótól még egy kilométer a házacskája. Ami nem is a tiéd! – visszhangzott benne bátyja kíméletlen hangja. Ilyen marhaságot csinálni! Eladni a háromszobás, két fürdőszobás, kéterkélyes, kényelmes lakásodat, és venni, más nevére, lakhatási joggal egy másfél szobás kulipintyót, amiben megoldatlan a fűtés? Ez nemcsak a te korodban, más körülmények között sem lenne normális. Utálta, ha a korára tettek utalást. Főleg, a testvérei. Folyton azzal cseszegetik a fejét, mi lesz, ha lebetegedsz, mi lesz, ha így, mi lesz, ha úgy. Megmondta kerek-perec, ő nem gondolkozik előre. Akkor kell megoldani a dolgokat, amikor előjönnek. Hülyeség ez az aggályos tervezgetés. A testvérei sosem próbálták őt megérteni. Talán még Péter. Mikor fiatalabbak voltak. Na jó, Sanyi is mellette állt adott esetben, ha bajba került. De legutóbb kerek-perec elutasította, hogy segítsen a házacskája tetőzetét rendbe tenni. „Eltelt fölötté az idő. Már rég nem hegedül a háztetőkön.” „Hegedül”, ez meg mi a szösz? Mindig is furcsa volt, Sanyi, úgy látszik, ahogy öregszik egyre furcsább. Agyára ment a „megböcsült polgárság” Szögedében, ahogy szokta mondani. Még ki is tüntették, állítólag. Bár a plecsnit sosem mutatta meg. „Nem szeret dicsekedni”. Igaz, akkor jóval fiatalabb volt. Már megint ez az öregség-fiataltság. Akarva akaratlanul bele kell botolni. Utálja. Sanyi nem értette meg azt sem, hogy épp náluk, az ő kertjükben kötögetve döbbsen rá: neki is ilyen helyen kell laknia. Udvarhelyhez, Otto emlékének kívül nem köti semmi. Annyi ideje minden évben lesz, hogy felkeresse a sírhelyét. Miért ne változtathatna az életén? Most úgy érzi, van még annyi életeréje, hogy megtegye. Mire vár?

Amikor felvetette az ötletet, bátyja úgy nézett rá, mint aki bolondot lát. Ilyeneket mondott: ott élted le az aktív éveidet, mindenkit ismersz, mindenki ismer, sőt elismer. Nem tudsz úgy menni száz métert az utcán, hogy ne köszönne rád egy-két ember: Csókolom, tanárnő! Hogy tetszik lenni? Hogy mondhatod ilyet, hogy nem köt oda semmi? Részt vettél az autonómia-tüntetésen. Te mesélted, milyen megrendítő volt. Most meg fogod magad, s elfutsz? Mi elől? Senki nem üldöz! Ő erre csak annyit tudott mondani: jogom van új életet kezdeni. Elegendem volt az állóvízből. Ez az ellenkezés, értetlenség, mintha megsokszorozta volna az erejét. Megacélozta az elhatározását. Azonnal elkezdett érdeklődni az ingatlanárak felől, otthon és Magyarországon. Ügyvéddel is beszélt. Babival is, aki megígérte, amiben segíteni tud, segít. Emőke anyagi támogatást is megelőlegezett. Mindent összevetve lehetségesnek látta a döntés megvalósítását. Akár egy éven belül. Ám amikor boldogan bejelentette Sanyinak, hogy döntésre jutott, átköltözik Magyarországra, megint előjött az értetlenségével. Megbolondultál? Senki nem üldöz. Egy többségében magyar városban élsz. Harmincvalahány éve. Számon tartanak. A wikipédiában megtalálható a neved a megyei lap címszavánál, ahol „Vasas Laura ornitológus rendszeresen publikált”. Legtermékenyebb életszakaszában találkozott a várossal. Romániai viszonylatban jó nyugdíjat kapott. Azt hiszi, Magyarországon is meg tud belőle élni? Bla-bla-bla. Majd vállal valami munkát – vágott közbe. Azt hiszed, hatvanöt évesen kellesz valakinek? A fiatalok sem mindig találnak megfelelő állást. Bezzeg a barátai megértették, segítettek megvalósítani az elképzelését. Csak a testvérei nem. Meg az anyja sem. Legalább is a néma fejcsóválását így értelmezte. Bizonyára attól tartott, hogy ritkábban fogja látogatni. Bár lehet fel sem fogta, milyen nagyot változtat az életén. Előre nem közölte az elképzelését. Biztos hisztizett volna. Nem értette volna meg, hogy ott, ki kellett menjen a városból, ha a természetbe vágott. Már pedig neki a közvetlen kapcsolat a természettel létszükséglet. Székelyudvarhelyen, amióta kocsmá létesült a földszinti üzlethelyiségben, képtelenség volt létezni. Nyáron kiülnek a teraszra a vendégek, csak ott lehet dohányozni. A környékbeli telepés oláhok ott üvöltöz-

nek, szörnyen hangosak. Ha becsukta az ablakot, akkor is felhallatszott. Itt meg csak kilép a házacska ajtaján, máris körülveszik a fák, virágok, madarak, a cirógató csend. Anya is elmúlt hatvan, amikor újra szerelmes lett, és változtatott az életén. Persze, ő végig szerencsés volt a párkapcsolataiban. A lánya nem ütött az anyjára. Miért kellett neki mindig melléfogni, ami a férfiakat illeti? Na jó, Bogdán Ottó nem volt rossz ember, de hát korán özvegyen hagyta. És nem akart tőle gyereket, mert neki volt már több is. Meg az az igazság, Botond volt az igazi, ő azonban mindig foglalt volt. Erre is csak Ottó halála után döbbsent rá, amikor véletlenül összefutott Botonddal, két évtized szünet után, és újramelegítették kapcsolatukat. Persze, ezt Anyu nem tudta. Nem is voltak olyan intim viszonyban, hogy beszélhetett volna az érzelmi életéről. Mert bármennyire elutasítónak, tüskésnek tartják őt némelyek, neki is vannak érzelmei. Nagyon is. Legfeljebb nem tárulkozik ki fűnek-fának. Bátyjának megtette, rá is fázott. (...)

Nekifogott reggelizni. Vehetett volna a buszállomáson szendvicset, de sajnálta rá a pénzt. Nagyon ki kell számítania, mire mennyit költ. Már az út felénél szédült az éhségtől. Nagyon sok a sava, egyszerűen nem bírja kaja nélkül. Számítgatja, hány óra is lehet most Ausztráliában? Délután négy vagy öt. Az pont jó, akkorra az öccse már befejezi a munkát. Bár szombat van, nem valószínű, hogy dolgozik. Meg tél. A farmon sok meló nem lehet. Az építési megbízások is ritkábbak télen. Öt óra tájban teljesen besötétedik. Bár ott a tél mást jelent, ritkán fagy, havat húszévente egyszer látni. Van exkavátora Péternek, árkokat, gödröket ás, épületesztalos és ácsmunkát vállal. Csengett a telefon, megint a bátyja. Beszélt a pappal, egyelőre a következő hétre nem jelentettek temetést, minden időpont szabad. Egyeztetni kell a temetkezési vállalkozóval is, nehogy ütközzön az időpont más temetéssel. Ha döntöttek, értesítsék. Sanyi keddet javasolja. Déli egy óra lenne jó. Vagy tegyük későbbre? Magdi számítása szerint csak hétfőn fogja tudni leadni a hirdetést, ami kedden jelenik majd meg. Bizonyosan lennének olyanok, akik szívesen elmennének a temetésre, de már nem tudnák megszervezni. Például a tamásiak. Meg van valami olyan rendelet, hogy hetvenkét órán belül el kell temetni az elhunytat. Mert ott nincs hűtőház. Az időhatár kedden lejár. Magdi rábízta, hogy írja meg Anyu rövid életrajzát. Beleegyezik Laura? Oké. Majd átküldi neki is, ha van hozzáfűznivalója, közölje. Amíg nincs meg mindegyik testvér jóváhagyása, nem küldi el a lelkésznek. Persze a Péterét nem tudja megszerezni. Mert ugye, egyszerűen nincs e-mail címe. Régebb még telefonált, de már évek óta nem hívja. Esetleg Laura, ha értesítené, messengeren.

Nézd Sanyi, Péter biztos nem szólna bele. Nem értem, te miért nem tudod hívni?

Mert az én gépem ócska, nincs ilyen funkció.

Ti tudjátok, nem akarok beleszólni. Ami az életrajzot illeti, nem hiszem, hogy érdekelné. Emlékezhetsz, nem voltak jó viszonyban Anyuval. Azóta, hogy kerek-perec megmondta, nem hisz Istenben, őt ne zaklassa térítő levelekkel.

Amikor nálunk voltak tíz éve, tudod, annyira félt Anyuval találkozni, hogy az nem normális. Mi kocsival megyünk, van egy üres hely, velünk tarthatsz.

Majd beszélünk még szkájpon.

Ha velük tart, neki egy nappal korábban kell elindulnia. Jó volna együtt, mert el tudná hozni az Anyu holmiját legalább Szegedig. S onnan tovább hozzá majd augusztusban vihetné a bátyja, ha betartaná az ígéretét, és végre meglátogatná. Sajnos, nem akarózik neki kimozdulni. Azt remélte, amikor a házacska megvette, hogy az esetleges kőműves-ácsmunkákat, majd elvégzi neki. Persze, egy történésztől ez nem várható el, de a saját házánál is csinált ilyet, még egy verandát is felépített, téglakerítést emelt. Most csak nevetett. Te az időt semmibe veszed? Az tizenöt éve volt. Olyan diszkoszérvem van, hogy menni alig bírok. Persze, nem mondhatja neki, hogy a szigetről nem egyszerű az utazás. Nem mond-

hatja, mert minden áron le akarták beszélni, hogy „vénségére” egy szigeten telepedjen le. Küldték a szerintük sokkal előnyösebb ingatlan-hirdetéseket a Mátrától a Bakonyig. Mert az egyhangú alföldet eleve kizárta. Nehéz volt elutasítani, a vak is láthatta, mennyire kedvező ajánlatok. Ő is tudta, érvei ellentmondásosak. Nem mondhatta, hogy neki fontos Botond közelsége. Ez nem észérv. Magdi nem is tud róla, ha csak Sanyiék el nem pletyózták. Miután újra összejöttek, elvitte hozzájuk Botondot. Amíg ő meg nem írta Sanyinak, hogy Botond kiadta az útját, nem mondtak véleményt „választottjáról”. De aztán... Sanyi maró gúnnyal írt róla, a válaszlevélben. Botond tabu-téma lett. Ha őt említette volna érvként, még undokabban próbálták volna lebeszélni az otthon- és ország-váltásról. Pedig szegény Boti, csak hozta szokott formáját. Ő egy „laza csávó”. De ez sem Mártának, sem Sanyinak nem tetszett. Így olyan hülyeségekkel érvelt, mint: kellett már neki valami kihívás. Vagy: elege lett a szürke hétköznapiakból. És ehhez hasonlók.

Tény, az utazás a szigetre-szigetről körülményes. (...)

Kiült kedvenc helyére a bejárat elé, kinyitotta a laptopját. Péter nem volt bejelentkezve a szkájpbá. Akkor nem marad más, ír. Visszanézte a Péterrel váltott üzeneteket. Nincs semmi olyasmi, amit aktualizálni kellene, amire reagálni szükséges. Öt perc alatt beírta az Anyu halálával kapcsolatos információkat. Hosszú még a nap. Mit csináljon? Mi lenne, ha megnézné az Anyuval kapcsolatos leveleit? Semmi dolga. Legalább telik az idő. (...)

PÉTER

azon a napon, a már kész borokat szellőztette, fejtette át tiszta ballonokba. Szeretett a csillogó-villogó üvegekkel dolgozni. Bár mozgatni nehéz őket. Úgy volt, a fia segít. De hiába kereste a farmon, hiába hívta mobilon. Fuck! Ez semmi jót nem jelent. Hiába reménykedett, hogy megembereli magát. Ha váratlanul lelép, füvet akar szerezni. Ha belekezd a füvezésbe-ivásba, egy hétig sem hagyja abba. A palackozásnál sem számíthat rá. Pedig nagyon elkelve a segítség. Viszonylag jó termés volt az idén a világ legdélibb szőlőültetvényén. De Péterke közölte, ő nem lesz farmer. Akkor mi a fasz akarsz lenni? Minek tanultál két év szőlészetet? Utcai zenész – válaszolta komolyan. Szóval kódus. Kegyelemkenyéren élni. Nem értelek. Én mindig arra törekedtem, hogy független legyek. És mit értél vele? - vágott vissza. Péter legyintett és faképnél hagyta a fiát. Nem akarta hallani az ordítózását: még a kibaszott kávéfőzőnkön is jelzalog van, semmi sem a miénk, minden a banké. Ez a te kibaszott függetlenséged? Ezt a szokást is újabban vette fel: fejhargon üvölt, minden mondatában benne van a fucking. Ez biztosan az évek óta tartó drogozás következménye. Szerencse, hogy a legközelebbi szomszéd is hét mérföldre lakik. Meg szerencsétlenség is. Nincs kihez sürgős segítségért fordulni. Legutóbb kénytelen volt kihívni a rendőroket. Tört-zúzott Péterke. Bezárkóztak a házba, féltek, tehetetlen dühében bennük is kárt tesz, mert fenyegetőzött. Te vagy a hibás mindenért! Miért kellett neked otthagyni mindent? Miért kellett Európából a világ kibaszott végéig szaladni? Engem otthagyni? Hogy még csak a Tati temetésére se tudjak elmenni! Ő volt nekem az igazi apám, fuck you, nem te! És látni, ahogy a rendőrök leteperik, mert sem a szelíd, sem a kemény felszólításokra nem reagált. Míg igyekeztek megbilincselni, az ablakukat nézte eltorzult arccal: tágra nyílt szemében fájdalom és gyűlölet. Nézte, hogy nézik-e a szülei, mi történik vele. Sosem akarta megérteni, hogy épp a gyerekei miatt, a jövőjük, a szabadságuk miatt kellett neki disszidálni. Péterkének megadták a választás esélyét. Felnőttként fizették az útját a szülőföldjére, három hónap múlva visszajött. Noha ők, a szülők, abban reménykedtek, hátha az anyaföld íze, illata, a gyermekkor emléke segít rajta. Aztán a rendőrök bevitték egy detoxikálóba. A rendőrök, akiket annyira gyűlölt.

Jolán éjszakás a kórházban. Miután kigördült a kocsija a főútra, Péter elindult át a dom-

bon, le az öbölbe. Volt ott egy szikla, azon szeretett üldögélni a napi munka után. Az öböl két fokán túl fel-feltűnt egy óceánjáró, halászcsonakok ringtak a naplementében. Úgy érezte olyankor, időtlen idők óta pihen a hatalmas víz partján, már-már ő maga is része a végtelennek. Sok jól sikerült fotót készített ott. Feltette a facebookra, hadd örvendeztesen meg másokat is vele. Ha már szobrászként, festőként nem szerzett hírnevet. Pedig az üzlet beindult, díjat kapott Ausztrália fennállásának kétszázadik évfordulóján egy reliefje. Kétezer dollárt. De a befutáshoz sokkal több pénz kellett volna. (...)

Kifulladt, pihennie kell. Túl volt birtoka határán, túl a szőlőt a tenger felől érkező hideg áramlatoktól megvédő dombgerincen. Már látszott a határtalan víz. Csipogott az okostelefonja. Leült egy fatörzsre. Legalább pihen kicsit, aznap amúgy is vacakolt a szíve. Csak így tudta kifejezni az érzést, ezzel a szóval: vacakol. Az orvosoknak sem tudta másképp magyarázni azt a nagyon nyomorult állapotot, amikor teste jelezte, hogy a motorral baj van, amikor minden tiltakozása ellenére megcsapta az elkerülhetetlen elmúlás szele: screw around. Megnézte az üzenetet: *Anyu kábé egy órával ezelőtt meghalt. Valószínű kedden temetjük. Csendben elaludt, nem szenvedett. Jól vagy? Puszi. Laura.*

Hogy jól vagyok-e? Nem, egyáltalán nem. Egyre kevésbé van kedvem ahhoz, amit eddig életemben csináltam. De ezt nem közölhetem vele. Inkább nem lesz válasz. Vagyis lesz, de csak annyi, OK. Szegény mutter, jobb neki így. Hazautazásról szó sem lehet. Egy vagyonba kerülne. Fuck! Ha egyáltalán kapna repülőjegyet ilyen hirtelen. Meg a szíve sem biztos, hogy bírná. Minek egy temetésből kettőt csinálni? Az orvos arról is lebeszélte, hogy Sidneybe repüljenek a lányához. Csak a saját felelősségére. A huszonöt-harminc órás légiút Európába végzetes lehet. Bár nem fél a haláltól. És az életbe is belefáradt már. Legjobb lesz, ha mindenüket eladják, kifizetik a bankadósságot. Beköltöznek Hobartba. Jolán keres annyit, hogy tisztességes bérlakásban folytathassák az életüket. Neki a kaján, pián kívül nincs más igénye. Meg a cigi. Arról nem lehet lemondani. Az orvos sem forszírozta nagyon. Legfeljebb a kis motoros halászcsonakot megtartja. Az nagyon hiányozna, hogy ne mehessen ki a vízre. A vitorlását már akkor eladta, amikor elhatározta, hogy távozik Perthből. Jó élete volt ott, de le kellett zárni, ami ott történt vele, velük.

Szegény mutter. Tíz évvel korábban látta utoljára? Nem, kilenc. Laura kitalálta, hogy ünnepeljék meg a kilencvenedik születésnapját, gyűljön össze a négy testvér családotul. Ki tudja, találkoznak-e még? Sándor felajánlotta, hogy nála gyülekezzenek. Neki van a legnagyobb lakterülete. Persze, el akart dicsekedni a verandával, amit saját kezűleg épített. Egyetemi professzor létére. Mert ő ahhoz is ért. Kíváncsi volt rá, ifjúkorában a bátyja sosem foglalkozott ilyesmivel. Valami keveset dolgozott kőművesek, bádigosok mellett nyári vakációkban. Meg építkezéseken, ifjú korában, amikor kicsapták a középiskolából. De ácsmunkát, tudtával sohasem végzett. Remélte, nem csinált hülyeséget, nem fog rájuk omlani a mennyezet, amikor épp ünnepelnek. Na mindegy. Úgy döntöttek, eladnak pár hektár földet, vesznek fel még némi bankkölcsönt. Persze kérdés volt, ad-e a bank. Mert már így is volt bőven tartozás a számlájukon. Nyitottak egy hitelkeretet. Nagy nehezen. A házon már zálog volt. Elzálogosította a munkagépeit is. Úgy érezte, valami fájdalmas múltba révedéssel, látnia kell még egyszer Európát. Pedig megfogadta, soha nem tér vissza abba a rohadó világba. De hát a fogadalmak azért vannak, hogy megszegjük őket. Ahogy doktor Borna mondja: az élet értelme a halál. Meglátogatják a szülőföldet, néhány egykori barátot, megtartják a születésnapot, aztán két hétig barangolnak Európában Jolánnal, Grétyvel. Péterkének nem volt kedve velük tartani. Nagy szerelemben égtek a holland csajjal, Janekével. Gyereket is terveztek. Bár sikerült volna a tervük. Ma már nem reméli, hogy valaha unokái lesznek. A lánya sem akar utódot. Mennyire félt akkor, hogy húsz év után először, találkozzon Anyuval. Amikor elment Magyarországra, hogy onnan majd tovább álljon Nyugatra, Jolánon kívül

nem tudta senki. A disszidálás előtt minden testvérét meglátogatta. Ki tudja, látja-e még őket valaha? Akkor senki sem remélte a kommunizmus összeomlását. Anyunál is volt. Persze, nem mondta: ez a búcsú. Furcsállották is megjelenését, tudták, nem szívesen megy hozzájuk. Pista bácsi újból és újból kutyakötelességének érezte, megtéríteni őt. A harmadik pohár pálinka után akkor is nekiszegezte a kérdést: tudod, hogy érted is meghalt Krisztus? Inkább élt volna – fogta be az öreg száját. De ahhoz bátorság kellett volna. Anyu, valahányszor találkoztak, tett valamilyen célzást arra, hogy nem végzett egyetemet, hogy rosszul gazdálkodik a tehetségével. Azért is akart külföldre távozni, hogy bebizonyítsa, nem rajta múlik, a kurva rendszer akadályozza a kibontakozásban. Eleinte minden sokat ígérően indult. Aztán... Persze, nem fog eldicsekedni a felhalmozott bankadósággal, a sikertelen vállalkozásokkal. De hazudni sem akar. Nincs neki olyan beszélőkéje, mint Sanyinak. Ezért is tartott az anyjával való találkozástól a kilencvenedik születésnapján. Nem szeretne volna elárulni, hogy... Talán az a félelem is hozzájárult az infarktushoz? Ami teljesen felborította az utazási tervet. Az orvos nem tartotta kizártnak okként a stresszt, a túlzott idegi megterhelést, akár érzelmi alapon is.

A hírt fel kell tennie az internetre. Tudja meg mindenki, nem köti már semmi ahhoz a világhoz, amelyet szeretett és utált, és lélekben nem tudott tőle sokáig elszakadni, s amihez hasonlót, csak jobbat akart megteremteni valahol más égtájon. Kinyitotta a facebookot. Némi tétovázás után angolul írta be: MY MUM PASSED AWAY TODAY SHE WAS 99 YEARS OLD. DEAR MUM REST IN PEACE Az utóbbi években gyakran kapta magát azon, hogy angolul gondolkodik. Meg álmodik. Hogy elítélné ezért Sanyi. Emiatt hagyott fel a szilveszteri telefonos beszélgetésekkel. Nem akarta, hogy hallja, keresi a szavakat, ösztönösen átvált angolra, nem jut eszébe magyarul and so one and so one.

Bámulta az öböl fölött keringő sirályokat. Soha nem hitt anyja hitében, biztos volt benne, hogy por és hamu leszünk. Most mégis mintha anyja nézné furcsa, zöldbejátszó, egész életét rosszálló tekintetével. Ez a tekintet, mintha mosolyogna, mintha azt suttogná: az a fontos, hogy elégedett légy az életteddel. Persze kérdés, elégedett-e. Sokáig azt hitte, igen. Mikor a fia bejelentette, ő sohasem lesz farmer, inkább a halál, betelt a pohár. Ő mindig arra törekedett, hogy ne parancsolgassanak neki, legyen a maga ura. Azért jött el Romániából. És ezt a tizenhat hektáros farm tette lehetővé. És a fiának nem kell. Inkább cselleng az utcán. Várni, hogy sajnálatból a kalapjába lökjenek spare change money. Fuck! Ami azért is bosszantó, mert pizok jól gitározik, jobban, mint ő valaha. Akkor már inkább adna gitárleckéket. De ahhoz nem fülük a foga, mert azt rendszeresen kell csinálni. Fuck!

Csipogott az okostelefonja. A lánya. Gréty félszeggel folyton az interneten lóg. Rajzolás közben is. Consolations DAD. I was knowing her you see. Igen Péterke csak csecsemőként találkozott a nagyanyjával, amire persze nem emlékezhet. Gréty igen. Még piciként is, disszidálásuk előtt. És kilenc éve. A szülinap alkalmával Gréty nem tudta, hogy viselkedjen. Ahányszor hozzá szólt a nagyanyja, idegesen kacarászott, és nem találta a magyar szavakat. Nagyanyja leplezetlenül helytelenítette a lány kevert nyelvhasználatát. Jelentősegteljesen meg is jegyezte: az anyanyelv nem tanga, hogy eldobd, ha vége a trendnek. Te leszel szegényebb, ha elveszíted. Gréty nem tudott rá mit mondani. A barátja újjélandi, ő gyakorlatilag sosem beszél magyarul. A Sidneyben élő magyarokkal sem jár össze. Tervezték, hogy Újjélandra költöznek, de Gréty nem kívánta megtanulni a maorit is. A barátja szerint álmlában érthetetlen nyelven beszél. Lehet. Alig emlékszik az álmaira. Ezt mondta Gréty akkor, a szülinapon egy este, miután bátyjáiék visszahúzódtak éjszakai pihenőre. Taszmániában sosem beszélt Gréty ilyesmire. Sanyi Pestre kellett utazzon, vagy Debrecenbe? Tanítani? Vizsgáztatni? A lényeg az, korán abbahagyta a borozást, mert hajnalban kellett kelnie. Nagyon odavan az egyetemi tanárságával. Ők, a vendégek egyedül maradtak a hatalmas susogó eperfa alatt. Ő, itta a söröket, számolatlanul. Pedig három nappal korábban, Misiék velencei nyaralójában arra ébredt, a nosztalgiazó, átívott, átcigizett éjszaka után, hogy valaki ráült a mellkasára. Talán maga a Sátán, aki nem létezik? Nem kapott levegőt. Gréty és Jolán még aludt. Letámolygott valahogy a földszintre. Nem múlt az érzés. Lili, Misi felesége már főzte a kávé. Hamuszürke az arcod, hívom a mentőt. Alig volt hangja, csak fejével intett, nem. Majd csak helyrejön. Lili tudta, mi a teendő. Feküdj hanyatt, húzd fel a térded, igyekezz nagyokat lélegezni.

Egy idő után tovább állt a láthatatlan valaki a mellkasáról. Amikor Joli lement rágyújtani az első cigire és kínálta őt is, nem kért. Joli elcsodálkozott. Elmondta neki, mit érzett. Fiam, neked preinfarktuszod volt. Ahogy hazamegyünk, kivizsgáljuk. Csakhogy neki nem volt biztosítása. Hallani sem akart semmiféle orvoshoz menetelről. Bajait addig maga gyógyította. Nem akarta tudomásul venni a változást. Amíg egyszer összeesett, bevitték a mentők, s rögtön meg is műtötték.

Szél bújt az eperfa lombja közé, sejtelenül súgtak-búgtak a faágak. Önkéntelenül mondanivaló kezdte Arany versét, este van, este van ki-ki nyugalomba, feketén bólongat az eperfa lombja, lomha éji bogár nekimegy a falnak, nagyot koppan, azután elhallgat... Talán épp ez adta az apropót Grétynek, hogy eldadogja, mit mondott a nagyanyja. Azt is hozzátette: You never spoken me that motherlanguage is so important. Nem mondtuk, válaszolta magyarul Jolán, mert nekünk ez, hogy is mondjam, természetes volt. Meg sosem volt időnk. Mi is úgy nőttünk fel az utcán, az udvaron. A mi szüleink sem neveltek minket konkrétan magyarnak! Mégis rendes ember lett belőlünk. Ezt hiszed te magad? My God! – vágott közbe epésen Gréty. Joli folytatta. Amikor kezdők voltunk az auszi életben, futottunk a megélhetés után. Te nem tudod, mit jelent újrakezdeni az életet harmincöt évesen. Te nagyon futott, nem is dőgöz - vágott vissza magyarul Gréty. Jolán idegesen nevetett: a házi munka semmi? Előkapott egy újabb cigarettát. Gréty kezével hessegette el a füstöt. You and your fucking cigarettes. I'm fed up with you. Ezért neveljen az ember gyereket – állapította meg Jolán rezignáltan, mint aki már ezerszer elmondta ugyanazt, és nagyot kortyolt kedvenc vörösborból. Az én apám is cigizett, mégis felnőttünk.

Péter annyit pötyögött be a gépébe: Thanks Grety. Szerette a lányát, ő örökölte a formák iránti érzékét, a rajzoló-faragó tehetségét. A fia a zene iránti fogékonyságát. A lányának bejött, reklám grafikus. A fiának nem. Ő, viszont alig élvezhette tehetsége gyümölcsseit. Persze voltak sokat fizető, rendkívüli megrendelések, otthon is, egy-egy templomi faragott csillár, faragott szobabútor. Néha felléptek a bandával egy falusi bálon. És voltak emlékezetes mulatságok. Micsoda este volt, amikor Nagybányáról hazaérkezett a csillárok árával. Éhes volt, bement Nagyváradon a Transilvania étterembe. Minden havernek fizetett, a cigány neki húzta. Fuck! Amikor végre megérkezett Ausztráliába, úgy tűnt, beindulnak a dolgai. Kanadában, az USA-ban voltak szobrai kiállításon. Csakhogy több volt a csomagolás és postadíj, mint a honorárium. Pedig az ausztrál kritika is figyelemreméltónak ítélte munkáit. Színes faszobrokat nem sokan faragnak a világon. De ahhoz, hogy sokat fizessenek, nevet kellett volna szerezni. Sidneybe vagy Melbournebe kellett volna költöznie. Talán lett volna esély betörni a művészvilágba. Akkor lett volna esély bizonyítani Anyunak, hogy tévedett: sosem lesz belőled semmi fiam, ha így folytatod. A megállapítás a rendszertelen életmódjára vonatkozott. Amit ő nem volt hajlandó feladni. A művészi próbálkozások mellett épület-és bútorasztalos-céget alapított. Amikor egy-egy nagyobb rendelés elkészült, megkapta a pénzt, készített pár szobrot, festményt is. Aztán megjött Jolán a két gyerekkel, s kezdődtek a bajok. Pedig akkor már négy munkása volt, ő csak a megrendelésekkel, reklámmal, tervrajzokkal, adminisztrációval foglalkozott. Jobb nem belegondolni, mert megint elfogja a kétség, jó döntés volt-e, amit akkor hozott. Már pedig kétségek közt élni nem szabad, széthasogatják, szétforgácsolják az embert. Az egységes embertömböt, ha egyszer szétforgácsolták, nem lehet összeragasztgatni. Ezt ő mint faszobrász, tapasztalatból tudja. Ha túlságosan sokat lefaragsz a fatömbből, ha nem tudsz egy bizonyos formánál megállni, örökre elvész a szépen megálmodott egész. Ragasztgathatod, az már nem az igazi.

Besötétedett. Ideje visszaindulnia. Zseblámpát nem hozott magával. Jó, hogy süt a hold. A gerincen megpihent, kifújta magát. Lefelé már könnyebb. Füttyörészni támadt kedve. A Holdfény-sonátát. Csak úgy visszhangzott a Jó Reménység völgye. (...)

Lanczkor Gábor

Sarjerdő

(részletek)

„I	D	S	K
R	R	Z	Ö
O	B	I	L
D	O	L	T
A	R	Á	Ő
L	B	R	Í
O	É	D	R
M	L	2	Ó”
T	Y	o	
Ö	i	i	
R	9	4	
T	6		
É	3		
N			
É			
S			
Z			

Debreceni köztemető

A kétoszlopos sírkő lapjain függőlegesen szerepelnek a fenti adatok. Lóg a test, aztán elhever.

„Goya/ Nacio en Fvendetodos 30 Marzo 1746/ Mvrió en Bvrdeos 16 Abril 1828”

Madrid, San Antonio de la Florida kápolna

A kupolába gyúrt fakó lombú fák, sziklás hegyek, vagy a függöny kitüremkedése a korlát alatt: festett mind, de a freskó élőholt emberalakjaival úgy zsarolják ki egymás létezését, amint a metron egy fiú fülében piercing volt és hallókészülék. A festményen Szent Antal föltámaszt egy élőholtat (suttogja el, ki ölte meg, mert igazságtalanul vádolnak itt valakit). A templom járószintje maga az alvilág: itt a sír. Goya Bordeaux-ban halt meg, ott temették el, 1919-ben exhumálták, majd ide temették újra, a saját freskója alá, amelyen Szent Antal föltámaszt egy élőholtat (suttogja el, ki ölte meg, mert igazságtalanul vádolnak itt valakit).

„Csokonai/ Vitéz Mihály/ Született 1773./ Debreczenben/ Meg-hólt 1805./ Hazafiak emelték 1836.”

Debrecen, Hatvani utcai temető

*Hamuszín fátyolként lebegett az alkonyat köde a költő fekete vasszobrán; szemeim oda tapadtak, és mélyen gondolkodtam arról, ha majd más utazó fog így gondolkodni az én sírom mellett, így Petőfi. A szűk parkocská egy fölszámolt járványtemető húlt helye. Holtak fölül kimért telkek. Ötöttvas obeliszk és talapzat. Az obeliszk hátlapján verssorok: *** – a Múzsáknak szózatja/ A Sírt is megrázkódtatja/ s életet fuval bele: ***. Három csillagba. Fennmaradt kéziratait a gyászoló anya fia koporsójába zárta bódító bújában. Mindazoknak, akik mindennap isznak bort, és nyílt szívvel, a szabad éggel szemben isszák, ajánlom ezt a verset.*

Castor és Pollux

Pár ezer év múlva

Az *Ikrek* csillagkép egyik ikre szabályszerűen le fog fejlődni.

Jesua ben Mirjam

A nappali kék ég

A *halottak elsőszülötte* (Jel 1, 5).

„Winkler Frida/ 1908-1979.”

Bodrogkeresztúri zsidó temető

A sírkő nyugati oldalán hosszabb héber felirat. Tovább nyugatra, lejjebb a domboldalon cseresznyefa virágozik a fűvel benőtt hantok fölött. Úgy lejt a temető, akár egy szolmizáló kéz, amely a szó hangot mutatja. Nincs itt más latin betűs halott. '44 előtti holtak. Kamerák figyelik, mit keres kezem a csodarabbi-sír épülete körül, és mit keres odabenn a csodarabbi sírjánál. A hatalmasan előtött Bodrogközben minden fűzfának tükörképe látszik. A hegyoldalban frissen metszett öreg szőlőtőkék feketéllnek hosszú sorokban, mint megannyi 7

Magolcsay Nagy Gábor

Szingularitáriánus elégiák

Klón

A csíratartály homályában gyarapodik. A mesterséges méh zseléje a növekedési faktor kulcsa. A kívánt archetípustól függően a köldökzsinóron át mézharmatot, homokot, neutrínót, higanyt, plazmát, sót, neont vagy fibrin pumpálnak a magzat testébe, amelynek belső világítása ettől felerősödik, *sorsválasztása elrendelődik*. Egy új taxon filogenezisének kezdete. A biofal mögött az anyaszörnyek anyja néha végignézi, ahogy egy magzat a zselé mérgében megfullad. Az anya alig hallhatóan hisz. Sem emlékei, sem szavai, sem vágyai nincsenek. Példamutató halált teremt éppúgy, mint az életre vigyázók és a galaxisokkal megrakottak, mint az életre vágyók és a kortalan vízholdok körül gyülekezők – türelemből és reményből, bambuszakarral.

Begotten-gráf

Versek és zsbongó csillagok! Egy bomlásra keltett faj és az idő ura vagyok. Az önmagából kibújva szárba szökkenő és az anyaméh raktáraiban emlékezni készülő. A gyönyör teljességében és a mosoly leplezetlen vonzásában őrzöm a tűz megszelídítésén töprengők szemében gomolygó kambriumi csöndet. Testem a versben vibráló szükség szülötte. Naptest, mely végül holdat ér. Kioldja magából a nyelv mágikus sejtjeit, és elvándorol. Megismeri a vénák falába rejtett harmóniát: az elvagyódást és a táguló idő labirintusát, ahol a káosz a változékonyság záloga, és epileptoid görcsű sűrűsödik minden jövőre kérdező. Ideje kétségbeesnem. Lejár az álom, növények imákat hadarnak az evolúció felé. Én, ásványi csöndben lángoló ábécé, az örökkévalóság dokumentumai között hamis teremtés metaforáira emlékezem. Kibontakozom a test maradványaiból, fölkeltem majd kioltom annak utolsó ösztönét.

Fehér Enikő

Kasztília hercegnője

Vajna Ádámnak

Ilyenkor sajnálom csak igazán, hogy Kasztília hercegnője vagyok, és tizenhárom évesen haltam meg gyermekágyban. Eszem a keserű salátát, és arra gondolok, mennyivel egyszerűbb volna, ha mondjuk, Kasztília hercegének ágyasa lennék vagy csizmapucolója. Egyszerűen fognám, és agyonverném a Borit, ezt az engedetlen szolgálkút. De így, csak nézem a sápadt fejét, és azon gondolkozom, vajon Kasztília hercege gyászol-e engem valahol. Borit nem gyászolná senki. Ez a beképzelt luvnya, vagy ahogy szoktam volt mondani, vérbajos némbér, nem átalta elcsórni a vécépapírt. Mivel mindannyiunknak csak egy tekercs jut hetente, igencsak vakartam a fejbőrömet. Aztán téptem a hajamat. Szálanként. Egész jó érzés. Csudálatosbertanagyasszony mikor látja, mit csinálok, finoman, suttogva lefejt a kezemet a fejemről. Juli, nem csinálunk ilyet, hát hova lett a szép haja, na, tessék bevenni ezt a kis pirulát. Elegánsan összecsapott ujjakkal nyúlok a bogyóért, és hercegnői hangszílyozással suttogom neki vissza, hogy Kasztília hercegnője vagyok, és ha még egyszer Julinak hív, álmában megöletem, vagy bekenem szarral az ágyát. Csudálatosbertanagyasszony csak mosolyog, hogy jól van, jól van, nemsokára vacsora, addig ne csináljak semmi butaságot. Lüktető fejjel alélok pamlagomra, és csendesen figyelem a fehér falat, egy egeret, ami csak minden harmadik pislogásnál futkározik rajta. A hatszázhetvenkettedik pislogásnál, mikor az eger már a párnámon motoz, megszólal a tehénkolomp. Póriának tartottam mindig is, hogy így hívnak reggelizni, ebédelni, vacsorázni, s ezért mindig vártam egy kicsit, utána indultam meg. Most azonban féltem, hogy a kiséger rám talál mászni, s nem lenne méltó egy kasztíliai hercegnőhöz, hogy csak úgy hagyja, hogy egy ilyen alantas rágcsló fel és alá masírozzon rajta.

Húsz lépcsőfok, kanyar, tizenhét lépcsőfok. Nincs annál borzasztóbb, mint egy páratlan fokokból álló lépcső. Átkozom az építőt, nagyot köpök az utolsóira. Az ebédlőben tetőfokára hág a klórszag. A székemen ül a Bori. Vigyorog rám fogatlan szájával, a fejemhez kapok, de ólomnehéz a kezem, erőtlenül kapaszkodom a fülembe. Engedem, hogy átvezessenek egy másik székhez, miközben leülök, nézem a kígyónyelvet, ami kicsap a Bori szájából. Az ebéd megint keserű, ezúttal valami rizses pép. Visszasírom menyegzőnk lakomáját, az illatos húsokat, fácánt, borjút, a halakat, a sáfrányos leveket. A herceget, akire szerelmesen nevettem. A mellettem ülőnek mesélem el, milyen volt a hozományládám belseje, hogy eleinte nem értettem, mit csinál a férfi meg a nő azokon a szúrágta véséseken, de aztán hamarosan világos lett. Anyósom vésette az ábrákat a fenyőládába, hogy Kasztília hercegének minél könnyebben szülessék fiúörököse. Úgy látom, hallgatóságomnak tetszik a dolog, elégedetten emeli fel hatalmas lábfejét és veti át a vállán.

Aznap, mikor Bori cipőjébe csempészek egy fecskéfészket, vendégem érkezik. Bemegyek a gyanús zöld szobába, szemben velem a vendég. Magas homlokú, barna szemű férfi. Karakteres orr. Szabadkozom, nem így fogadtam volna, ha tudom, hogy érkezik, hajdani császárbíborzín fogadótermünkről mesélek, bársonyszékeinkről és arról, üres kézzel nem engedték volna el birodalmunkból, de itt egyszerűen mindent elkoboznak vagy lopnak ezek a sarháziak. Lopnak tőled, Juli, kérdezi, miután vett három lassú és két apró lélegzetet. Megsimítja a fejem, cirógatja a megmaradt haját, valamit motyog magának. Remek, már örültek is járulhatnak elem, meg is mondom Csudálatosbertanagyasszonynak, nem kívánok

több félnótás látogatót fogadni. A férfi idegei nem bírják sokáig, apró könnyeket hullat, olyanokat, mint a gyöngyök. Gyöngyök. A gyöngy nyakláncom. Nyakamhoz kapok, nincs ott, a legnagyobb kincsem, Kasztília hercegétől kaptam, mikor még jegyben jártunk. Ellopták. Ez az eddig szimpatikus idegen lopta el, ráordítok, hogy képzeli, mégis kinek tudná akárcsak eladni ezt a láncot, az egész királyságban tudják, kié ez a nyaklánc, biztos ez is a Borival van, s arra esküdött fel, hogy Kasztília halott hercegnőjének életét megkeserítse. Pislog, pislog a kis kurvafia, majd remegő szájjal annyit mond, a gyerekek is várnak nagyon haza.

Na ez már túlmegegy minden határon. Ha Csudálatosbertanagyasszony meg a Bajszosnővér le nem fog, kikarmolom a látogató szemét, s tömlöcbe vettetem. Sírva fakadok, csípős könnyeket sírok, ahogy a férfi elmegy, s minden ötödik lépésnél visszanéz rám. A fejemen lévő hegeket kapargatom. Gyerekek. Várnak. Haza. Az én gyermekeim, a kis halott magzatok a mennyben várnak engem, mind a három. Azokban a napokban minden folyó vérrel volt tele. Kasztília hercege bosszúsan járkált hálószobám előtt, úgy érezte, nincs már sok neki hátra, negyvenéves múlt éppen, köszvény kínozza. Már szeretői is kezdtek összeaszni, mocskos kis kurvák, ők bezzeg szültek az uramnak. A negyedik kis angyalom volt a leg-erősebb. Maradt addig, ameddig a bába mondta, hogy maradnia kell. Mikor megszülettem, nevetett. Az apja nem. Átkot suttogott a fülemben, sose kerüljek a Mindenható színe elé, én, semmi kis csontváz, aki még csak fiút sem tud szülni neki, és ha lehet, dögöljek meg máma még. A gyermek, a gyermekem meg csak nevetett. Ez a nevetés néha olyan hangos, üvöltene kell, hogy ne halljam.

Gyakran gondolkodom, vajon hol lehetek. A pokolban nem, bár Bajszosnővér éjszakai látogatásai éppolyan kízóak, mint a pokol lángjai. Nem sok mindenre emlékszem a böjti prédikációkból, mert mindig aludtam, vagy álmodoztam kis brokátszékecském, de a vasvillás ördögök megmaradtak a fejemben és táncot jártak a szemhéjam mögött. Két szobával arrébb ismerek egy nőt, aki szerint ez a Purgatórium. Minden ötödik percben felordít, meddig tartasz még ezen a helyen Magasságos Isten. Meddig tartasz még ezen a helyen. És ami még fontosabb, meddig bűnhődik velem itt a Bori. Ez a szerencsétlen szolga egyre rosszabb, néha arra ébredek édes álmomból, amiben a herceget ölelem, hogy gyermekdalokat kántál az ágyam fölött. Már nagyon unom a csigabigát.

Meg kéne ölni. Egyik túlsúlyos szőke szomszédommal egyezkedem, úgy hallottam, ő mes-tere az ágybafojtásnak. Győzködöm, ez a fehérszemély az elrontója mindennek, egyedül a Bori tartja vissza Kasztília hercegnőjét a megüdvözüléstől. A szőke maca érti az érveimet, messze ő itt a legokosabb, dicsérem, ő szabadkozik, réregegen ő-ő is i-itt do-dolgozott, s aztán e-egy i-ideje be-beköltö-tö-zött. Egyetértően bólogatok, annyira figyelek arra, milyen rendszer szerint dadog, hogy nem is értem pontosan, mit beszél. A lényeg, meg fogja fojtani a Borit, én pedig húzhatok a Mindenható Atyaisten kebelére. Egy hetet adok neki, kezet fogunk, ő annyit kér, mindennap hordjam be neki az én ételadagomat is. Igazán nem nagy ár, mondom neki és alig várom, hogy a Bori utolsó leheletére ébredjek fel éjszaka.

Hétfő, lelkesen viszem a keserűsalátát. Kedd, húst kapunk, a szőke mamlasz nagyon boldog, élvezkedve cuppogja le a csirkét a csontokról. Szerda, Csudálatosbertanagyasszony magához hívat, ragyogva mondja, gyönyörűen viselkedik Juli mostanában, akár egy hercegnő, és beszélt a vezetőséggel, akik beszéltek a többi szakmai csoporttal, akik beszéltek a családdal, és ha minden jól megy, akár hét végére szabadulhatok is ebből a koszfészekből, mit szólok hozzá. Magamban megdicsérem, milyen okos kis angyal ez, tudja, hogy hamarosan itt hagyok minden rohadt béklyót, ami a földi élet sanyarúságaihoz köt. Majd átkozom, hiszen annyit pofázott, hogy elhült a pecsenye, amit az ingecském alá rejtettem. Csütörtökön kezdem úgy látni a világot, mintha sokáig lettem volna víz alatt, minden kissé homályos, a tárgyak kontúrjai szivárványosan fénylenek. Hív a Menny. A lépcsőkön táncle-

pésben megyek le, hús, kanyar, tizenhét, eszembe jut a tánctanár, akivel atyám ajándékozott meg leánykoromban, számolta lépéseimet, könyvet rakott a fejemre, hogy egyenesen álljak, ahogy az Kasztília leendő hercegnőjéhez illik, és a leckék után mindig meg kellett csókolnom azon testrészén, amely Kasztília hercegének volt a legnagyobb. A Bori meg nézte a függöny mögül. Utálatos nőstény. Pénteken a szőke hústorony böjtöt tart. Vele együtt böjtölök én is, s ujjong a lelkem, mert hamarosan eljön a napja megváltásomnak és soha többé nem látom azt az idegesítő picsát. Szombaton ízléses fonásokba rendezem a hajam, szép legyek, mikor megdicsőülök. Fízett gyilkosom a szombat és vasárnap közötti hajnalra készíti föl magát, mert kissé konyít a Bibliához is, és mint mondja, szépnak találta ezt a párhuzamot, szerinte kihagyhatatlan ziccer. Csudálatosbertanagyasszony elkap a folyosón és azt trillázza, holnap mennyei örömhíre lesz. Végigmérem, utolsó napomon illik a búcsú. Remélem még látjuk egymást odaát, mondom, és egészen meghatódom. Ő megsimogatja a fejemet, s közben lekapargatja a megszáradt részeket, Juli, maga egész okos. Sért a hangsúly, ahogyan mondja, mintha komolyan gondolná, kitépem magam a kezei közül és felrohanok a szobába.

Alig tudok elaludni este, hét másodpercig csukva tartom a szemem, a nyolcadiknál Borira sandítok, az a céda úgy horkol, ránk esik a plafon. Úgy döntök, harminc másodpercig csukva tartom a szemem, és majd engedek ötöt a kíváncsiskodásnak. Szemhéjam előtt emlékek villannak fel, a hercegem, a halott gyermekeim, atyám, anyám, a vendég, aki ellopta a gyöngy nyakláncomat, a gyerekeim, Zsuzsika és Kristóf, anyám, aki szerint belebolondulok, ha ehhez a nyomorulthoz megyek férjhez, nagymamám, aki nem hajlandó velem többet beszélni, egy áruházbiztonsági őrre. Arra ébredek fel, hogy valaki erősen szorítja a nyakamat.

Kotnyek István: Visszapillantó tükör – 1982

Csombor Rita

Halkuló éjszakák

*„Mindig csak a gyöngyöt kerested,
a születésed pillanatában elvesztett.
Mindig a megszállottat,
a fülben zúgó éjszaka zenéjét kerested.”
Nelly Sachs*

És keresed ma is,
de nem találhatod meg,
mert már régen ott
a tüdődben az
utolsó oxigénmolekula,
amit abban a percben
fogsz kiöklendezni,
amikor hiába állok melletted
vagy ülök, és nem siratom magamat,
téged se a lenyugvó mellkasodon.

A szemedben holdtölte lesz,
a kezekben gombóccá válnak a reggelek.
A füledbe mártózó éjszakák elhalkulnak,
és gyűlölni foglak,
mert az évekkkel és illatokkal
túl könnyelműen bántál.

Teneramente

B.Gy.-nek

Egy áruháza margóján mindig van hely
néhány szarvasvérbe mártott szónak.
A kiejtett hangsorok lapra csöppent hírnökei
agancsot növesztenek, és megfeszült izmokkal várják,
hogy a holdtölte feloldja némaságukat.
Ilyenkor a haldokló csecsemőkből karmester lesz,
akik az ágakat fokozatosan meghajlítják,
majd az összhangzat tökéletességébe merülnek.
A levegővételek fájdalmasan szabályos ritmusa
fölrázza a kéreg alatt rejtőző bogarakat,
és a fák hosszú, zöld ujjai a sötét égbolt
lüktető bőrét enyhítik lassú mozdulataikkal.

Székrenyes Miklós

A legszebb góloom

Horváth Péter (Peca) és Miklós Csaba (Scobi) emlékére

„MINDEZT MAJD MEGÍROM MÉG PONTOSABBAN IS.”

(Esterházy Péter: *A szív segédigéi*)

Azt kérdezed, Bjutifül, melyik volt életem gólja? Tegyük fel, hogy elhiszem, tényleg érdekel. Mondjuk, engem nem igazán. De beszélni csak kell valamiről. Tudod, vannak, akiket csak a most érdekel. Úgy nézem, te is közéjük tartozol. Aztán vannak, akiket minden más jobban izgat, mint a jelen. Pölö a múlt és a jövő. Tesznek a jelenre. Nem sorolom, van még pár variáns. A helyzet az, hogy valaha szerettem a focit, de aztán volt egy hosszú, folyamatos jele-nem, amikor fokozatosan meggyűltem. Mostanra kibékültem vele, ami csak annyit jelent, ha a múlt érzései letepernek, nem ellenkezem, de ha tehetem, távol tartom tőlük magam.

Szóval a gól. Ha hatásvadász akarnék lenni, most gondterhelt pofával úgy tehetnék, mint aki gondolatban végigpörgeti azt a rengeteg gyönyörű gólt, amit fejt, hasalt, combolt, ollózott, sarkalt, lőtt. Ingathatnám a fejem, mint aki a bőség zavarával küzd, de én inkább a zavar bőségével kínlódom. Nem vadászom már arra, hogy bárkire is hassak, bárkit is építsek vagy gyarapítsak. Nem. Nem vagyok sem szerény, sem álszerény. Csak itt van ez a rohadt helyzet, ami belőled pont ezt az idétlen kérdést csalta elő, én meg úgy teszek, mint aki komolyan veszi.

Az az igazság, hogy életemben két szép gólt lőttem. Az egyiket egy edzésen. Tudom, hogy röhejes, de én voltam az edző. Beálltam a srácok közé játszani. Ötször kettesre nyomtuk, felpályán. Szögletet rúgtunk. Mindenki a rövid kapufánál vagy középen tolakodott. Látod, soha nem tudtam egyetlen csapattal sem megértetni, hogy a szögletre lendületből érkezzenek. Volt egy hatalmas, üres terület, ami a hosszú kapufával egyvonalban kezdődött. Ha fél lett volna festve a büntetővonal, én annak kábé a csücskénél ácsoroghattam. Láttam, hogy Barnus felnéz, mielőtt nekifut a szögletűgásnak. Bátortalanul felemeltem a kezem. Ez a mozdulat azt jelentette, üresen vagyok, de el fogom rontani. Az a lüke Barnus persze vette az adást, átívelte a dzsumbuj fölött a labdát, ami tökéletes ívben közeledett felém. Mintha lassítva lett volna, úgy láttam a röptét. Kellemesen hullott alá a tavaszi égből. Kicsit oldalra dőltem, s mielőtt földet ért volna, belerúgtam. Sikerült úgy eltalálnom, hogy a hosszú kapufa mellett vágódott a hálóba. A srácok megtapsoltak. Onnantól tekintettek teljes jogú edzőjüknek.

A legszebb góloom mégsem ez volt. A legszebb góloom igazából nem is én rúgtam.

Bérelt helyem volt az osztálycsapatban. Bár voltak nálam jobb játékosok bőven, csak én és Tomek vállaltuk, hogy védőt játszunk. Évekig ültünk egy padban, ő az ablak mellett. Világbajnok volt abban, ahogy bármilyen órán a bitumenes pályát bámulta vágyakozva. Vladimir és Estragon kispályás volt hozzá képest várakozásban, vágyakozásban. Ők talán már csak rutinból tették. Mintha már nem is hittek volna abban, hogy a sárga répa/fehér répa koordináták által kijelölt lehetőségeken túl létezhetne más. De Tomek hiába lőtte a legjobb helyzeteit a pálya mögötti négyemeletes negyedik emeleti erkélyére, hiába rúgtam egy hét alatt mindkét szemüvegét az arcába, hitt valamiben. Tűzhetett a nap, szakadhatott az eső, orkánszerű szél cibálhatta az ablak alatti fákat, méteres hó boríthatta a pályát, révül-ten bámult kifelé, s előbb-utóbb felsóhajtott, *micsoda fociidő*.

Kovi védett, pedig neki kellett volna védőt játszania. Kőkemény volt, de korrekt. Nem szerettem ellene focizni. Tartottam tőle. Baromi nehéz volt elvinni mellette a labdát. Emlékszem, egyszer az itt-ott jeges pályát vékony hóréteg fedte. Vezettem a labdát a jobb szélén, s akkor szemberobogott velem Kovi. Ijedtemben csináltam egy testcselt. Normális körülmények között Kovi simán lekövette volna a mozgásom. Korrigál s odalép. Ám ekkor jégre lépett. Hiába indult vissza a felsőteste, a lábai a másik irányt választották. És Kovi, mint aki levitál, függőleges testtel lebegett a levegőben. Aztán már csak arra emlékszem, hogy mindkét csapat a hóban fetreng a röhögéstől, és Kovi még akkor is áll a levegőben, mint aki nem tud leesni. Aztán mintha a valóság történeté vált volna, pont került a jelenet végére. Senki nem tudja tovább.

Aztán ott volt a két tornászunk a középpályán: Jano és Scobi. Scobi volt a legtechnikásabb játékosunk. Remekül cselezett, jól osztogatott, ha kellett, bombagólokot lőtt, nélküle valahogy nem éreztük igazán csapatnak magunkat. Jano prima történeteket tudott Szörtüszős Gézáról, nem melleleg megállás nélkül zakatolt a pályán fel és alá, tökéletesen egészítették ki egymást Scobival. Elöl pedig volt egy Pöpink, aki, ha kellett, tartotta meg a labdát, ha kellett, kíméletlenül használta ki a helyzeteket. Nem melleleg harmincöt éve tartozik nekem egy Stray Cats lemezzel. De talán mondanom sem kell, nem ez a lényeg.

Azon a napon az örök mumusunk ellen játszottunk. Az évek során minden osztályt sikerült legyőznünk, de őket soha. Reggel hétre volt megbeszélve a meccs a külső bitusra. A bejárók nem tudtak hétre jönni, és Scobi is előre szólt, hogy csak a második félidőre ér oda. Hét óra előtt öt perccel úgy tűnt, kettős emberhátrányban kell egy félidőt játszalnunk, amikor széles vigyorral az arcán bekocogott Peca. Megvan az a jelenet, mikor a Régi idők focijában Garas Dezső azt mondja, *most ide fog jönni, és megkérdezi, beállhat-e*. Majd a kamerába néz, s azt mondja, *nem, neeeeeeeem*. Mi is valami hasonlót éreztünk akkor, mert bár Peca egy zseni volt, matekból minden évben az országos verseny élmezőnyében végzett annak ellenére, hogy mindig az eggyel idősebb korosztályban indult, a '80-as évek elején egy C 64-es géppel olyan programot írt, hogy a ruletkeeréken minden számhoz egy színes lámpát rendelt, s ahogy a golyó körbegurult, mindig az annak a számnak megfelelő lámpa villant fel, amelyikhez éppen hozzáért, ő ismertette és szeretettette meg velem a Talking Headset, Goban verhetetlen volt, trockista nézeteit fennhangon hirdette, az egyik töriorán pedig azt mondta az osztályfőnökünknek, *ha valaki azt mondaná nekem, amit most a tanárnő mondott, én annak az embernek azt válaszolnám, hogy hülye*, de fociban rettenetes antitálentumnak bizonyult.

De nem volt mit tenni, illetve nagyon is volt. Elmagyaráztuk neki a taktikát. Megpróbáljuk kibekkelni az első félidőt, s ha sikerül, a második félidőben Scobival már lehet esélyünk. De senki nem lépheti át tartósan a félpályát, mert akkor megszórnak minket. Peca vigyorogva bólogatott, majd a középkezdés után azonnal odabattyogott az ellenfél kapujához. Hiába ordítottunk neki, hogy jöjjön védekezni, csak a térdét vakargatta, s mivel rohadtul unatkozott, az ellenfél kapusát kezdte szórakoztatni. És mi védekeztünk helyette is. Csúsztunk-másztunk, öltük a játékot és az időt, ami baromi lassan vánszorgott. Egy szerelés után eltoltam a labdát egy csatár mellett, éreztem, hogy annyira ránk jöttek, hogy a félpályáig nem ér utol senki. Megindultam. Láttam, hogy oldalról őrült iramban közeledik egy ember. Toltam még egyet a labdán, épp beértem a kezdőkörbe, s futtából rásuhintottam. Meglepően erős és pontos lövés volt. A labda térdmagasságban, éppen a kapufa mellett vágódott volna a hálóba. Igen ám, de a kapufa mellett ott silbakolt Peca. Később megesküdött rá, hogy ha nem ér bele, a kapufát találja telibe a labda. De beleért. Mondjuk, erről is megoszlanak a vélemények. Van olyan rosszindulatú verzió, amely szerint térden találta a lövés. Bárkinek is adunk igazat a kérdésben, tény, hogy Peca térdéről a kapufa belső élére vágódott a labda, majd miután a kapus háta mögött végigszántotta a hálót, a másik kapufánál ki is surrant,

ki, egészen a félpályáig. Peca letépte magáról filctollal feliratozott mezét, úgy üvöltötte diadalát a négyemeletesek felé.

A félidő végéig nem tért magához a sokból ellenfelünk, s mikor végre megérkezett Scobi, Peca büszkén közölte vele, hogy az Ő góljával vezetünk egy nullra.

A második félidő aztán annyi volt csak, hogy kaptunk két gólt. Hiába játszott pazarul Scobi, nem voltak társai. Felórlódtünk, szétestünk. Egyedül Peca arcáról nem hervadt le a mosoly.

Aztán meghaltak. Peca autóbalesetben, Scobi bőrrákban. Két fiatal, tehetséges ember. Egyikük temetésére sem tudtam elmenni. Azt sem tudom, Scobié mikor volt. De Peca temetésének napján egyperces gyászszünettel kezdtük a Suli Liga meccseit. És éppen te voltál az, Bjutifül, aki megkérdezte tőlem, kinek az emlékére. Bemondtam neked Peca nevét, s mikor kérdőn néztél rám, csak annyit szóltam, *tudod, ő volt a valaha élt egyik legnagyobb magyar futballista.*

Kotnyek István: Szárnyas kép – 1990

Balássy Fanni

Futballfeleségek

A tévé kékesfehér fénye izzadságként tapad a bőrére. Egyik kezében egy vudu-babát szorongat, a másikban egy gombostűt. Tekintete stopliként kapaszkodik a pázsitba. Kék és piros pontok pattognak a fehér vonalak között. Egy-nullra vezetnek a kékek. Balázs biztosan tombol.

Sosem tudta elképzelni magát sportkocsmában üldögélve, miközben egy mérkőzés esélyeit latolgatja, aztán jött Balázs. Mindig lesajnálta azokat a nőket, akik vb idején, a szubtrópusi éghajlat ellenére műszálas focimezben, nemzetiszínűre festve grasszáltak a LED-kivetítő előtt, remélve, hogy futballfeleségként távoznak a helyszínről. Letiltotta azokat a nőket, akik lelkesen posztoltak romantikázós meccsnézéséről képeket, miközben agyukban a les szónál elkenődött a sötétanyag. Mélyen megvetette ezt a fajtát, aztán belőle is futballbarátnő lett.

Az első néhány meccsen lelkesen illeszkedett a szurkolói szerepbe. Egyenes háttal ülte végig mind a 94 percet, és gyakran kérdezett rá Balázs szakmai meglátásaira. Később, hála Balázs oktatói kvalitásainak, már saját maga is messzemenő következtetéseket vont le egy-egy gólpasszból.

A férfiak mesterien űzik az ajándék *magamtól magamnak* műfaját. Ékes példa erre a csipkefehérenemű-vásárlás, ami, lássuk be, visszatérülő befektetés. Balázs fantáziája azonban ennél sokkal piszkosabb volt. Tőle mezt kapott születésnapjára. Mintha egy nejlonzacskót húzott volna magára, úgy izzadt benne. Aznap este Balázs abba a kocsmába vitte, ahol a mérkőzéseket a mosdók ajtaja közötti falfelületre vetítik. Két korsó sört rendelt, meg egy tál földimogyorót, mondván, ünnepnap van. Néhány perccel a meccs kezdete előtt a kamera a természetellenesen zöld gyepet pásztázta, Balázs pedig megállás nélkül arról szónokolt, milyen kényesen kell kezelni egy ilyen pázsitot, holott a lakásán fikuszok sora haldoklott. Lassan Balázs barátai is megérkeztek, és helyet foglaltak az asztaluknál. Az egyik srác a barátnője nélkül érkezett. A lány új szabályokat emelt kapcsolatukba, csak két meccsnézésre volt hajlandó havonta.

Miközben ő a vécén egy köteg kéztörölpapírral próbálta felszívni izzadságát, és a kézsáritóval eltüntetni a hónalj táji verejtékfoltokat, az asztalnál minden fiú azt ecsetelte, Balázs hogy megfogta vele az Isten lábát.

Fél év után úgy döntöttek, ideje magasabb szintre emelni kapcsolatukat. Összeköltöztek. Balázs kartondobozokkal felszerelve megjelent a küszöbén, és felfordította a lakást. A nappali polcán nagymamája nippjei mellett sorakozott a bólogató figurákból verbuvált focicsapat a megszokott felállás szerint, a bolhapiacon szerzett Van Gogh-másolat mellé felkerült az év mérkőzéseinek tabellája, a hűtőre a sörnyitós mágnesek, a margarétafejes bögréket kitűrték a focilabdások, a dohányzóasztalon a magazinok helyét gombfocipálya vette át. Ő viszont derűs nyugalommal nézett maga mögé, Karthágó lángoló romjaira. Végre szerették és elfogadták. Többre nem is vágyott.

Az új szezonban Balázs csapata veretlen közelített a biztos bajnoki cím felé. Balázs a meccsnapokon alig bírt koncentrálni a munkájára, folyamatosan a tippmix járt a fejében. Mérkőzésről mérkőzésre magabiztosabb lett, és olyan zsigeri boldogságot tapasztalt, amit soha azelőtt. Olyan boldogságot, ami kizökkentette a szerelem illúziójából. A bajnokság utolsó előtti meccse után összepakolta a focifigurákat, a posztereket, a hűtőmágneseket és bögréket, és utoljára lépte át a küszöböt.

Ma este van az utolsó meccs. Balázs biztosan a kocsmában nézi, közben ül a pultnál, a tippmix akkurátusan összehajtogatva lapul a pénztárcájában. Ujjai ráfonódnak a korsó fülére, néha belekortyol a Pilsnerbe. Le sem veszi a tekintetét a falról. Az állás nem biztató, a csapat egygólos hátrányban van. Balázs biztos azzal nyugtatja magát meg a körülötte ülőket, hogy a hátrány ledolgozható, de ő itt, a szoba kékes félhomályában tudja, bevégeztetett.

Barátnője ültette el a bogarat a fülében. Ha maradt nálad bármije, ami fontos lehet neki, égesd el, tanácsolta, pusztítsd el azt, amit a legjobban szeret. Szakadatlan flipperezett a gondolat a fejében. Pusztítsd el azt, amit a legjobban szeret. Leült a számítógép elé. Először csak a *bosszú* szóra keresett rá, aztán egyre különbözőbb szókombinációkat írt a keresőmotorba, egészen addig, amíg rá nem talált egy jósnőre. Azt írta a bemutatkozásában, hogy vudu-varázslattal is foglalkozik. A meccs előtti napra tudott időpontot adni.

Már fél órával a találkozót megelőzően fel-alá sétált a nő lakása előtt, és azon lelkizett, ha az Istenben megboldogult, mélyen katolikus nagymamája látja őt onnan fentről, vajon mit gondol. A hölgy, aki semmivel sem festett másképp, mint egy átlagnéni a Bosnyák téri piacról, készségesen meghallgatta a problémát, és egyből a vudu-babákra terelte a szót. Megbízható, 10-ből 7,5-szer beválik, mondta. Nem mert rákérdezni, hogyan jött ki tört szám. Kapott egy babát, ami mohával és csirkecsonttal volt kitömve. Annak az arcképét helyezze rá, aki ellen a varázslat szól, adta ki az instrukciót.

Még három perc van hátra a meccsből, döntetlen az állás. Csendben gubbaszt a kanapén, a megfelelő pillanatra vár. Balázs csapatának védője szabálytalankodik. Pont, ahogyan remélte. A bíró büntetőt ítél az ellenfélnek. Balázs biztosan remeg az izgalomtól. Most kell nagyon figyelmesnek lenni, megtalálni a tökéletes pillanatot. A babát a dohányzóasztalra fekteti, a tűt pontosan a megszúrni kívánt területre célozza, és vár. A rúgó játékos beigazítja a labdát, kicsit hátrál, néhány másodpercig a repülési ívet kalkulálja fejben, aztán nekifut, lendül a láb, és szúr. A kapus a szívéhez kapva összeesik, a labda akadálytalan simul bele a hálóba. Megérkezik az orvos két ápoló kíséretében, felfektetik a kapust a hordágyra, és kirohannak vele a pályáról. Riadt pillantások villannak a lelátón, aztán az ellenfél szurkolói váratlan feloldódnak, és üdvölgéssel fogadják győzelmüket.

Óvatosan kihúzza a tűt a zsákvászonanyagból, letépi róla a ráragasztott fényképet, és elrejtí a babát a fehérneműs fiókban. Tízből hét és félszer bejön. Végigdől a kanapén, apró mosoly sejlik fel szája szélén. Hetek óta először bizsergeti végig a boldogság. Balázs biztosan tombol.

André Ferenc

Purplehaze

Tépi a húrt Jimmy Hendrix,
Ahogy ő shreddel, az nem vicc:
Halláshoz van szeme,
Neki a szar zene:
Mint vegánnak sonkás szendvics.

November Grain

Erősen eltunyult Axl,
Fű nélkül csak fákkal szexel.
„Már csak a szégyen húz,
Te zsíros Géz ,N Gúz!
Bár mindig puhára fekszel.”

Szimfó

Elfáradt már szegény Beethoven,
Füléhez nem ér el fél szó sem.
Unja a Für Elise-t,
Már csak a fűbe hisz,
Ahogyan szívna egy méh pollent.

Americk

Hiába oly híres Kolumbusz,
Engem azért mégis lelomboz,
Mert halott indián-
ból bizony nincs hiány,
Amerre ő vígan kalandoz.

Vs.

Gyomorsavával küzd az Alien,
Mondja testének: „Ne legyél ilyen!”
És az is felbaszta,
Haverja, a raszta
Azt mondta: „jórhangrihángérien”.

...ika

Úgy vélte Arisztotelész,
Perzsákkal spanolni nehéz.
„Ezek meg vetik a...
Bármit, mi etika!
Amúgy is paraszt az egész.”

Szövegség

Jó hobbit választott Tolkien,
Előtte sohase volt ilyen:
Tündék és orkhadak
Felett a pirkadat
Lángol, míg kezében toll pihen.

Fritzschka

Azon tűnődik el Nietzsche,
Nem művészet már a giccs se.
Túl van már jón, rosszon,
Nincs, amit megoszson,
Max meghívhat egy tál miccsre.

Mari

Szívós alkat József Attila:
Ha fű kinő, az nem kamilla.
Szar cuccot nem szívlel,
„Gyere, tiszta, szívdel!”
Mondja, s már tág is a pupilla.

Tandorog

Szárnyaljon békében Dezső.
Tollából szitál az eső:
Madártanköltészet.
S ha színház az élet,
Akkor ő volt a rendező.

Tolvaj Zoltán

Trippy dzsentri

Az LSD-től Jimi Hendrix
úgy érezte, csini rend lesz
mikrofonjében-
de törött Fenderével
hóna alatt, csak a chiliben hisz.

Lúzerillúzió

Ötven fölött Axl Rose
úgy fest, mint egy szesztől torz,
felpuffedt borzsák.
Fegyverek s Rózsák?
Egy bagázs veszeksző borz.

Húsrapszódia

Barbecue-t szervez Beethoven.
Liszt éhes: „ez egy heat oven?”
„Az, waze... Nem is cimbalom!”
Franz úgy látja, itt az alkalom:
„Ludwig, the beef! Hol van?”

BKK vs. MAHART

Tengeren parázik Kolumbusz,
azt hitte, ez a trip különb lesz.
Beszól Amerigónak:
„süllyed a kurva csónak!”
Nyílt vízen nem vár rá különbusz.

A tarhálás művészete

Beront a boltba Johnny Rotten.
„Szép jó napot! Csórni jöttem.”
A boltos csak dörmög: „jöjjön, persze”
– a punk fejéből kiáll egy fejsze.
„Nocsak! Baltát adnak csókra itten?”

Balhé a dizsiben

Azt hitte Arisztotelész,
hogy a Hriszto Botev ész: „Etikátlan polgár!
Az én vérem bolgár...
Felrúglak, ha a diszkóba lemész.”

Skizoidparafrázis

Attól retteg Fernando Pessoa,
ha az utcán hét dán dog beszélne,
egyik énje se ugatna vissza.
Rájött – amíg a Portóit issza –,
ő is csak egy szingli, hervadó perszóna.

Freudi fragment

Nem tud aludni William Blake.
Szívét nyomja egy biliemlék.
Tudatát már-már felőrli,
hogy seggét a mama törli:
„Édes babuci vagy, Vilikém, még!”

Rihanna kihívója

Nem sejti Angela Merkel,
milyen jó muzsikus Erkel,
ámbár,
ha felcsendül a Bánk Bán,
magából kikelve twerkel.

Szpéró párja

Úgy hírlik, Tandori Dezső
Tindere is igen menő.
Tündéri profilképe
pinduri verébgége –
ennyiből jól tudod: ez Ő.

Borsik Miklós:

Makáma

Ruhájában olyan régen rohad a rab,
valójában nincs ott, csak egy ruhadarab,
hússal töltve, úgyszólván én, bár nem vagyok egy vice-lélek,
megint azon vacillálok,
innom kéne, múltkor debil
volt a nőm is, a Milford-öböl
babonázza, képzeld csak el, ahogy egy milf ordít,
amíg a viharos vizet, a milfordit
nézi, és a parton begyűjti a port a pléd,
meg a cipóm, az ortopéd.
Barátaim elhagynak, Grün dobos lett, Kohn tréner,
otthonuk egy konténer,
mióta kiköltöztek, mert a náci bárók-
ból a lakásukba mindig valaki átszivárog.
Pedig itt, a szomszédban egy üres, ősi garzon,
és lenne hozzá nekik egy hőszigetelő.
Amúgy Óbudáról jövök, a Flóriról,
még mindig a fülemben a Dolly Roll,
nekem inkább az kell, mint amit Grün dobol.
Ő vajon elpirul ettől
aresztlirulettől?

Wes Anderson komoly baja

...Azt hallottam szintén Westől,
hogy Anderson színtévesztő.
„Akkor te vagy, nem, Anderson?”
„Igen, van egy lila borzom.
Komoly baj, de könnyen veszem.”
„Inkább ne vedd könnyen, Wesem.”

Makáma 2

Kedvenc rendeződ TerrenceMalick.
És ha felfortyansz, melyik?
Inkább Lars vont Trier,
aki szerint Vackor szír,
ésKaurismäki-
nak nincsenek, csak kamuizmai?
Nem igaz, szerinte Vackor dán,
de gyűljön a gyomrában arekortán.

Ha félretesszük, jó egy ilyen cső neki.
Vagy mit mondana Jancsó Miki
vagy Jennifer Lynch,
vagy ha jedi-per nincs,
és ráér, akkor George Lucas?
Eli Roth szerint egy rossz U-vas
kellene a Vackor tetemébe.
Anyád ne nézze, de te mért ne?
A halotti toron te nő-
ket szédíthetsz, mint Tarantino.
Kár, hogy nem jöhet Akira Kurosava,
akire Keró szaga
nagy hatással lenne. Flieg auf
viszont akkor is, ha nincs ma HUF
a zsebében, nem szedünk belépőt a Vackor torán
(pedig drága lesz a rántott kormorán).
Enyedi Ildikó
egyedül ül, Toto
megy a háttérben halkán, és Gothár
a sok virágot ár
szerint rendezgeti,
de Marton tétlenül nézi, mert egy geci.
A semmire amúgy Ridley Scott
is rászokott,
kurjantani fog, hogy „Polanski,
egy ilyen tort mikor pihensz ki?
Valahol ott ragadsz, mint Jean-Pierre Jeunet
a sánta Erzsine.”
Persze, visszavárja Koltai
és a cool kaja,
csak ne kérdezd, rábízom-e a
Fábri Zolira,
mint aki nem tudja, él-e még.
Pörögjél, feldobott érme légy,
énszívok, és Robert Wilsonnal a fotelt kínzom.
Majdnem így születtem. Olyan torzan,
ahogy Roy Andersson
beleordít a hiszti-lyukba,
ahonnan rálátni Kim Ki-dukra. Kicsit durva.

2019. II. 13.

„Petri Gyuri,
hatra gyere.”
„Aki tegez, hülye.” –
mondta, de jött a szelleme,
Tandori is vele.
„Gyuri nagyon undorító,
nem áll távol Tandorító” –
írta egyszer Petri, mától
nincs olyan, hogy távol.

Celler Kiss Tamás:

ami belátható

ahol csak szavak vannak, ott szükségszerűen félreértjük egymást. de ezek már nem azok, ezek most mások, újak. az ilyen szavak előtt mondják, hogy szeretném helyrehozni, utána kezdenek csak bele. szeretném helyrehozni. mert látom magam, mint egy klinikai halott: szájalmas vagyok, de ilyenkor még nincs veszve semmi sem. kérem a szívemet, magyarázza meg, ehelyett odaültet a képernyő elé, nézeti velem a fényképedet. kérem az elmémet, magyarázza meg, ehelyett hagyja, hogy érintésed nélkül szép lassan elsötétüljek. hármásával telnek a napok, és közben egyetlen csoda sem történik. vigasztalom magam: azt találok ki, hogy a problémák olyanok, mint a cipőfűzők – van, hogy maguktól oldódnak. de gyávaságból így túl sok mindent fogalmazok meg kijelentő módban. ezért mondom, szeretném, ha valaki őszintén megkérdezné: még mindig vagy már nem. jó lenne, mert nem tudom, mit felelnék.

sminkelés

legyenek hajszálaid megszámlálhatatlanok.
nézzem végig, ahogy a hajadnál
fogva megszámlálhatatlan irányba húz
szét a világ. arcod kenődjön el az égen,
felismerhetetlenségig, akár a naplemente
(narancsízű pezsgőtabletta). szempilláid
feszüljenek villanydrótokká. a bőröd
legyen rongyosabb, mint az utcai
szemeteskukákban az aznapi újságok,
ajkaid pedig magányosabbak,
mint az elázott padok a parkokban.
én túrjem mindezt oly belső mozdulatlansággal,
ahogy egy fa túri önmagát.
megsemmisülésed mégis legyen vigasztaló,
akár egy nyitott koporsós temetés.

Celler Kiss Tamás (1995, Verbász) Sinkó-díjas költő, a Híd Kör tagja, az Újvidéki Egyetem hallgatója. Első kötete Anyaméh címmel látott napvilágot a zEtna Kiadó gondozásában, 2015-ben.

Seres Lili Hanna

Négy nő

Négy nő ül a teraszon. Teáznak, kávéznak, cigarettáznak.
Audrey whiskyt kortyol, főzőcsokit harapdál.
Virginia, mondja lassan a szemközt ülő kontyos nőnek,
én mindig is tiszteltelek, Virginia, szívesen lennék te.

Köszönöm, drágám, jelenik meg a félmosoly Virginia arcán,
nemkülönb lennék én is te, gyönyörű, bájos, a férfiak álma.
Még ha csak ennyi lenne, mondja a falnál ülő nő, haját
füle mögé tűrve, én bármelyikötök szívesen lennék.

A négy nő felnevet. Legszívesebben most éppen te lennék,
fúrja tekintetét az asztalfőn terpeszkedőre.
Frida, kérdi Virginia. El tudom képzelni, mondja, el,
hogy Sylvia mélyen belül valójában egy Frida.

És te melyikünk lennél, Frida?
Három szempár néz kedvesen a füstben ázó alakra.

Színes ruháját gyűrögeti, aztán elmosolyodik.
Audrey nem, mert akkor le kéne gyantázni az arcom.

Most gondolom, hogy tökéletes legyen a kép,
téged kéne választanom, Sylvia, de sajnos
szívesebben fulladnék folyóba, mint gázzal telt konyhába.

Elhallgatnak. Kortyolgatják a teát, kávét,
whiskyt, csokit harapdálnak, Frida szőlőt markol,
a füst elhomályosítja arcukat, mintha álmodnának.

Nagy terpeszben, összezárt vagy keresztbe tett lábbal ül
négy nő a teraszon. A szél kezd feltámadni,
kilógó tincseik billegnek, mint egy elromlott óramutató.

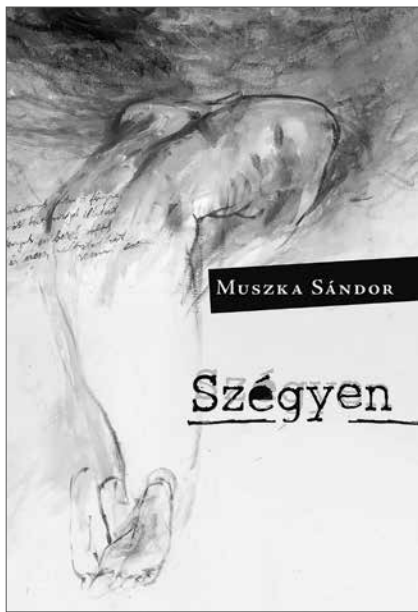
Elönti

Egyenes háttal ül az asztalnál, vállát lenyomja,
nyakát felhúzza, lábai szorosan egymás mellett.
Pillantását előre szegezi, az üres szék homálya
fölötti világoszöld növényekre. Az üres széken
ott terem a főnök, szemüveges, szoros kontyos,
a világ legszebbje. Zavarba jön, hátán húz egyet,
hogy újra tökéletes legyen. A főnök rámosolyog.
Mappáját nézegeti, jegyzetel. Ő meg izzadni kezd.
Hasa görcsbe rándul, teste hirtelen elernyed,
feje lekonyul, mindene fáj. A főnök kimondja az ítéletet.
Nedvességet érez a lábai között. Elönti a szégyen.
Felébred, magához tér. Elfolyt a magzatvíz.

Seres Lili Hanna 1993-ban született. Prózát és verset ír; a prae.hu és az ELTE Online rovatvezetője. Az ELTE BTK doktoranduszaként a kortárs magyar irodalom szegénységábrázolásával foglalkozik. Első verseskötete *Várunk címmel 2019 áprilisában jelenik meg a FISZ gondozásában.*

Kotnyek István: Labdatartás

Móré Tünde

Jelenetek egy szociális otthonból

A Szégyen Muszka Sándor negyedik kötete (Ennyi ha történt 2005; Múzsák, trágyás szekérrel 2010; Magányos nőknek, bukott fiúknak 2014), a szerző az utóbbi években leginkább humoros székely egypercesek (Sanyi bá alakja) révén vált ismertté. Tematikájában mindenképp éles váltást jelent a kötet, amely az emberi lét szélére viszi olvasóját.

A kötet cím egy olyan érzelmet nevez meg, amelynek létét legtöbbször tagadjuk, vagy legalábbis igyekszünk elkerülni. A versek olyan élethelyzeteket mutatnak fel, amelyek a szégyenérzetet kétirányúvá teszik: a szégyen ugyanis a kötet világában vonatkozhat olyan peremlétformákra, amelyek miatt szégyenkeznek az alanyok (egy hajléktalan, egy függő), továbbá kapcsolódhat az olvasóhoz, akiben ezek felemlegetése, láthatóvá tétele keltheti fel ezt az érzelmet. A másik fontos jellemzője a szégyennek, hogy elhallgatáshoz, a nem beszéléshez kapcsolódik. Ez az egyik legfontosabb mozzanat a kötet verseiben is: a *Névtelen* például nemcsak az egyértelmű azonosítástól fosztja meg az embereket (nevenincs férfi, nevenincs nő, nevenincs gyermek), hanem nyelvüktől is: vagy érthetetlen nyelven szólnak meg, vagy nyelven kívüli eszközökkel kommunikálnak (tánc lépés-szerű mozdulatok). A kötet egyik fő kérdése így az lehet, hogy Muszka Sándor versei képesek-e a szégyenről úgy beszélni, hogy teljesüljön a kibeszélés aktusa és a szégyen ezáltal felszámolódjon.

A szövegek megszólalásmódja nem egységes: azok a versek, amelyekben a harmadik személy a meghatározó, feltételeznek egy megfigyelőt, és ennek révén egy külső nézőpontot. Ezt variálandó jelennek meg azok a szövegek, amelyek egy közösségbe tartozóként szólnak meg (Szállás, Ölel, Tetem), vagy éppen megszólítanak valakit a második személy segítségével (Mióta fekszem), esetleg az első személy intimitását használják. A heterogén megszólalásmód együtt jár a peremlétformák változó ábrázolásával. A kötet első felére jellemző, hogy elsősorban az otthon négy fala között maradnak a szövegek, a kívülálló tekintet regisztráló mivolta révén alkalmas eszközzé válik ahhoz, hogy a szövegekből egy leltár álljon össze az olvasás során. A versek továbbá tudatosítják az öntudatlan, irányításra, vagy saját döntésre képtelen alakok dehumanizált körülményeit, állandó tárgyiasítottságukat. Ennek egyik példája a *Mikor tolószékéből a földre*, amelyben az otthon lakói a bántalmazók („Mikor a tolószékéből a földre estem/rúgtak s mankókkal vertek a többiek.”), de már a normatív társadalom nyelvét is átvették („Később az egyikük kést is rántott rám,/ itt egy

senki vagy – üvöltötte.”).

A megszólalók társadalmon kívüli helyzetére utal az a tény is, hogy amennyiben mégis hangot adnak panaszaiknak, akkor a társadalomhoz tartozó emberek (rokonok, kollégák, vagy épp az ápolók, rendőrök, tűzoltók) nem hallják meg őket, vagy mondanójukat nem fogadják el hiteles kijelentéseként, panaszként. Ez vezet ahhoz a nyelvi és egyben egzisztenciális problémához is, hogy végső soron láthatatlan elemekké válnak. A *Szégyen* szövegvilága ebből a szempontból az emberi létet ahhoz köti, hogy a normatív társadalomként számon tartott, elképzelt közösség nyelvi szinten igazolja vissza azt. A *Hideg* című szöveg: „Kikergette őket a házból,/ meghúzódtak a pincelejárón./ Rendőrök jöttek./ Megöli, mondta, ha egyedül hagyják./ Nem mentek vissza./ Megengedte a gázt.” A személytelen alakok használata megerősíti a nyelvi eljelentéktelenedés érzetét, mivel ezek révén nem fedhető fel, hogy az elpusztítással való fenyegetés kire vonatkozna.

A *Szégyen* verseiben az elszigetelt nyelvi megnyilatkozások mellett a teljes csend is megjelenik: a *Hárman* az emberi mivolt felszámolását kapcsolja a csendhez, viszont arra is érdemes figyelni, hogy ezt a jelentéstársítást az ápolók végzik el. „Csendes szobának hívják az ápolók.” Azáltal pedig, hogy az elhallgatást úgy aposztrofálja a szöveg, hogy „tanulunk nem embernek lenni,” egy negatív nevelődési folyamatot jelöl ki, amely során a kirekesztés és az elnyomás teljesen néma aktusa megy végbe, amely szinte közös megegyezéssel történik.

A versekben nem csupán a saját megszólalás hiánya válik az otthon lakóinak egyik ismertetőjelévé, hanem a test irányíthatatlansága is. A már említett teljes kiszolgáltatottsághoz tartozik a kommunikáció mellett az önálló mozgás megszűnése. A szövegekben így számtalanszor előkerül az állandó fekvés, amelynek során csak halványan érzékelhetik, hogy épp történik valami a testükkel. Az *Emelő* a négyszer visszatérő „egyszer aztán egy hangot hall az ember”

sorral jelzi, hogy a csend, a mozdulatlanság az alapvető élmény az otthonban. A változás okai, és annak jelentése azonban megfejtetlen marad: „Bár nem látja kié, érzi megérti,/ emelik kezek, de vissza nem hull már.” A már fentebb említett *Túl szomorú* a tanár 'egyetlen' botlását (viszony egy tanítvánnyal) vezeti át afelé, hogy képtelen befolyásolni testi reakcióit, és nem tudja ellátni magát. A szövegben a testi érintés ambivalens módon jelenik meg: egyrészt ritkán érnek hozzá a bennlakók testéhez, másrészt ezt az ápolók teszik, akiknek ez a tevékenység a munkájuk része. Az intim közelségre adott testi válaszok megtörténnek, azonban mégis nélkülözik a bensőséges kapcsolatot: „Hetente kétszer viszik fürdetni:/ a gumikesztyűtől merevedése van.” A vers hatásos ellenpontja a *Virág és cica*, amelynek tárgya a teljes irányíthatatlanság helyett épp a kontroll. A nemi erőszak feldolgozása során kialakított biztonsági mechanizmusok (két réteg ruha, érintés hiánya, szótlanság) egyrészt a test teljes eltakarásával járnak – másrészt hozzájárulnak ahhoz, hogy a szexuális kontakt minden esetben önkéntes és válogatás nélküli lehessen, valamint a hatalmi viszonyok megfordításával (felláció) járhasson.

A kötetben jelentős szerepet játszanak a tér alakzatai, ezeket elsősorban a láthatóság-láthatatlanság viszonyában érdemes vizsgálni. A kórház és környéke megjelenítéséhez olyan kifejezések kerülnek elő, amely a mese kódjaihoz közelíthetné a helyet, azonban a körülmények és az ott napjait tengető alakok ezeknek új dimenziót kölcsönöznek. „Egy napra még visszatér a nyár,/ végigbiceg a kórházfolyosón,/ csattog a mankó, ahogy elhalad,/ mit kerestek itt,/ hol a madár se jár.” (*Egy napra még visszatér a nyár*) Az otthonon kívüli területek és helyszínek legtöbbször romos, sivár lakásokat, szállásokat jelentenek, vagy épp a hideg természetet. Az ábrázolásuk a bezártság révén a börtönnel rokonítja ezeket a helyeket. Az egyetlen szál rózsatótívuma felidézheti a kis herceg bura alatt nevelt, féltve őrzött rózsáját. Visszatérő elemekké válnak azok a

falakon kívül elhelyezkedő elemek, amelyek létezéséről ugyan értesülünk olvasóként, azonban egyszersmind arról is, hogy ezek nem láthatóak a kórházból („És itt látható maga a kórház/ kitört ablakkal, ázó falakkal./ Kertjében egy szál rózsatővel./ A zsúfolt szobákból nem látni ide.”).

A szövegek jellegzetes alakzatai az ismétlés és az ellentét. Az ismétlések nyomatékosítják azt, hogy a kórházban, illetve otthonokban, börtönben az óra alapján történő időszámítás megszűnik, és csupán rituálé-szerűen visszatérő cselekedetek, események alapján lehetséges a tájékozódás. Ez plasztikusan jelenik meg a *Zéró* című versben: „Egy otthon lakói magukra zártan,/ minden a szabályok szerint./ Szalonna, tészta, hús./ Szalonna, tészta, hús.”

A kötetben felbukkanó alakok a társadalom peremén érvényben lévő értékrendet mutatják fel, ami fordítottja a normatívnak vélt viszonyítási pontoknak. A traumatizált emberek legtöbbször saját moralitást alkotnak, vagy épp az etika-erkölcs teljes elvetése jellemző rájuk. A szövegekben ez a jelenség elválaszthatatlan attól, hogy semmilyen hatalmuk és befolyásuk nincs: sem életüket, sem testüket nem irányítják. A teljes kiszolgáltatottság következménye, hogy szexualitásuk sem specifikus. A *Virág és kiscica* erőszak történetében fontos elem, hogy az áldozat saját döntése, az hogy megosztja testét („ha cigije elfogy, bárkit szájába vesz./ Soha és senki nem érhet hozzá,/ úgy szereti, ha magától adhat.”); míg a *Fedél alattban* a szintén bántalmazott nő az alkohol miatt teszi ugyanezt („El akarták tőle választani,/ ha italhoz jutott, lefeküdt bárkivel.”).

A versekben a T/I. személyben megszólaló lírai én közösséget vállal ezekkel a sorsokkal, ő is egy a társadalmon kívülre sodródó emberek közül; noha a szövegek azt sem rejtik véka alá, hogy létük szubhumán, vagy már közel van ahhoz. Ezt erősítik meg a körülöttük feltűnő, néha pedig eltűnő ápolók, rokonok, segítők, rendőrök, tűzoltók. Ez utóbbiból pedig az is következik, hogy a *Szégyen* világából teljesen hiányoznak,

kikoptak azok az emberek, akik nem szakmai szemmel tekintenek ezekre az alakokra és történeteikre.

A kötet szerkesztettsége a kaleidoszkóp sokszínűségét idézheti fel tematikai szempontból, amit ellensúlyoz a megszólalások kompozit jellege. Ezalatt arra gondolok, hogy tömörszerűen követik egymást a hasonló nyelvi megformáltságot alkalmazó szövegek. A periferikus létet megragadó versek közül kilóg a nyitóvers, az *Örök Faust*. A vers programadó szöveggé értelmezhető, amennyiben egy túlvilági értelmet fogalmaz meg a szenvedésnek, és a döntések következményének. A szöveg jól ismert képeket vonultat fel, amikor a pokolhoz közelíti a sorsokat és a helyszínt. Kifejezetten oda nem illőnek vélem ezt a verset a kötet egészéhez képest: a saját döntés, a dac jelentőségét hangsúlyozzák a sorok („nem voltunk bolondok, tudtunk mi vár ránk” vagy később: „hittünk benne elménk nyerni fog”), viszont a kötet szövegei épp ellenkező léthelyzeteket dolgoznak fel, és a *Szégyen* jó néhány szövege ellentétben áll az *Örök Fausttal*.

A *Szégyen* alaposan átgondolt kötetszerkezettel rendelkezik, az egyes szövegek között részletekbe menő textológiai kapcsok fedezhetők fel: az egymás után következő verseknél is megfigyelhető ez az eszköz (példa a *Tengeren* és a *Monoxid*, vagy a *Túl szomorú* és a *Virág és cica*), azonban a kötet egészére is érvényes az állítás (a rózsató képeinek visszatérő használata a versekben).

A kötet szövegei ugyan a felmutatást sikeresen teljesítik, azonban szó sincs kibeszélésről. A tárgyilagos hangnem, a gyakran alkalmazott külső nézőpont, a beszédre való képtelenség nem azt szolgálják, hogy feloldjanak egy érzést, hanem hogy az olvasó tapasztalja meg ezt az állapotot; amiből nincs kifelé vezető út, hasonlóan a kötet szövegeihez.

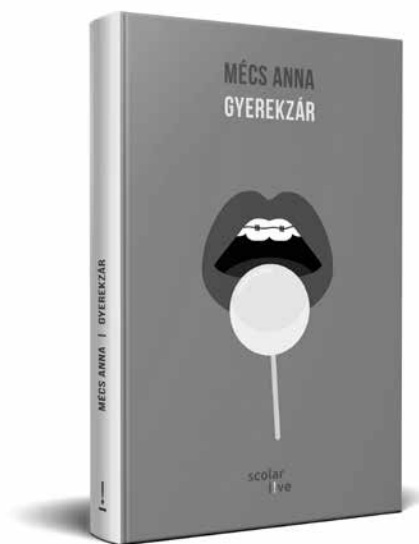
Muszka Sándor: Szégyen, KMTG, 2018

Kolozsi Orsolya

Rizárva és/vagy bezárva

A tavalyi év pályakezdőknek járó Margó-díját Mécs Anna Gyerekzár című kötete hozta el. A huszonnégy novellát tartalmazó gyűjtemény a Scolar kiadó Live! című, rendkívül figyelemreméltó sorozatában jelent meg, erős, kontrasztos borítója (egy fogszályzós, nyitott száj és egy sárga nyalóka) aláhúzza a címben is megjelenő, és a kötet egyik fontos pillérét is jelentő gyermekkor tematikát. Bár az elmúlt egy-két évtizedben úgy tűnt, a novella műfaja visszaszorul a regényhez képest (többek között az olvasók vélt vagy valós igényeit követve), mostanában úgy látszik, ez a tendencia gyengülőben van. Nem csak Tóth Krisztina novellái, vagy Darvasi, Szvoren rövidprózái mutathatók fel példaként, hanem a pályakezdők is gyakran próbálkoznak ezzel a formával. Papp-Zakor Ilka, a szintén debütáló Shrek Tímea vagy Vöröskéry Dóra, Gál Soma, az induló Szöllősi Mátyás vagy Juhász Tibor neve szintén ide kapcsolható (a teljesség igénye nélkül).

A kötet legtöbb szövege rövid, néhány oldal terjedelmű, egy-egy élethelyzet rövid felvázolása csupán. Ezeket a szituációkat az elbeszélő legtöbbször egyes szám első személyben közvetíti, s ez a nézőpont általában egy gyermeké, kamaszé vagy fiatal felnőtté. A szövegek elbeszélői minden esetben nők, és legtöbbször női hősök kerülnek a középpontba, a téma az ő kiszolgáltatottságuk, lehetőségeik korlátozottsága. Bár a novellák helyszínek, szereplők és a konkrét események tekintetében igen változatosak, azért a női sorsok egy igen negatív aspektusa az, ahová az írások nagy része mutat. A kiszolgáltatottság, a férfiaktól való függés áll a centrumban, annak bemutatása, hogy a nők döntési jogaik és lehetőségeik szempontjából még akkor is önállótlán „gyerekek”, amikor már régen felnőttek, esetleg meg is öregedtek. Erős társadalombírálat jelenik meg a könyvben, a huszonnégy szöveg legalábbis azt sugallja, hogy ez az önállótlanság nem feltétlenül, vagy egyáltalán nem a nők hibája, de még csak nem is a férfiaké, sokkal inkább a társadalom merev, konvencionális szabályai tehetőek felelőssé. A kislány, aki nem tanulhat zongorázni, és akinek fogyatékát az apja nem képes elfogadni (A zongora), a nő, aki nem tud megszabadulni iszákos és agresszív férjétől (Repülni akarok), az apáca, aki úgy érzi, elrontotta, kilátástalanná tette az életét (Advent), mind ennek a berendezkedésnek az áldozatai. A szövegek elbeszélői nyíltan ki is mondják, hogy be vannak zárva saját életükbe, amit ez a rendszer kínált fel számukra. „Nem sírtam fel. Beszélni azóta is alig tudok. Be vagyok zárva.” – határozta meg helyzetét a kötetnyitó novella, A zongora kis hőse. Az Advent apácája így fogalmaz története legvégén: „Még december

sincs, de már az utolsó Mikulást passzírozom a számba. És rádöbbenek, hogy már várnom sincs mire ebben a kurva életben.” A bántalmazott feleség (Repülni akarok) hasonlóképpen érezhet a szöveg zárlatában: „Kibicikliztem a tóhoz, de a récék már eltűntek. Csak én maradtam itt.” Az elhagyatottság, a változtatásra való képtelenség a saját sorsba való bezártság és a világból való kizártság érzését hangsúlyozza a Gyerekzár írásainak nagy része. Mintha a szereplők (életkortól, társadalmi háttértől, habitustól függetlenül) nem irányíthatnák saját sorsukat, csupán teljes passzivitásba húzódnva, keserű beletörődéssel figyel(het)ik azt.

A kiszolgáltatottság és tehetetlenség mellett és azzal nyilvánvalóan szoros összefüggésben a szülő-gyermek kapcsolatok képezik a kötet másik alaptémáját. Ezek a szövegek soha nem az idilli, boldog és kiegyensúlyozott pillanatokot mutatják be, hanem a kapcsolat nehézségeit. A szülők válása (Banach, Tarski, meg én), az anya öngyilkossága (Lili), a szülői szeretet hiánya és az elutasítás (A zongora) egyaránt nehezen feldolgozható helyzetek, események. És nem csak gyermekkori traumák ezek, hanem a felnőttkorba is magukkal hurcolt sebek és hiányok. Erre a folytatlagosságra, a gyermekkorban szerzett sérülések tartósságára és a felnőtt életet alakító voltára úgy hívja fel a figyelmet a kötet, hogy a tanulságot soha nem mondja ki, egyszerűen csak nyilvánvalóvá és láthatóvá teszi. Sokat segít ebben az a gyakran alkalmazott időkezelési technika, ahogyan a múltat és a jelent összemosza, egymásra csúsztatja (Lili, Párizs szélén van egy pince) a szerző. Sokszor szinte eldönthetetlené válik, hogy az elbeszélő melyik énjét, a felnőttet vagy a gyereket halljuk, mert annyira egymásba mosódnak ezek a különböző idősíkok. Mintha az emlékezés ideje (jelen) hirtelen belecsúszna az emlék idejébe (múlt). Ez azért történhet meg, mert valami nagyon erősen összeköti ezt a két idősíkot, és egyértelműen rámutat arra, hogy a gyermekkori én soha nem gyomlálható ki teljesen a felnőttkoriból, kis markában továbbra is ott tartja sérelmeit, sérüléseit és kisebb-nagyobb, vagy éppen pusztító traumáit. A Lili című novellában a legkisebb gyermeke után szaladó anyában az ijedtség és a félelem hatására hirtelen vágásokkal jelennek meg saját anyjával kapcsolatos élményei, az anya depressziója, szuicid hajlama, végül öngyilkossága. Miközben a forgal-

mas út felé robogó kislánya után rohan, egymásra vetül gyermekkorra és saját anyasága, hogy az utolsó mondatban éppen saját anyaságát megélve tudjon megbocsátani az őt magára hagyó egykori édesanyának. „Az utolsó lépéseken már szinte átrepülök, Lilire vetem magam, a terepjáró tőlünk pár centire megáll, még jó, hogy téli gumi, égett szaga van, én Lilibe temetem az arcom, de közben érzem, látom a karácsonyi fényeket magam körül, én nem vagyok mérges a fényekre, nem haragszom anyára sem, hanem arra gondolok, hogy a fényekben újra itt van, a karácsony nem a halála, hanem ezekre a napokra ideköltözik hozzám.”

A szülő-gyermek kapcsolatokon belül is leginkább az apa-lánya kapcsolat érdekli Mécs Annát, a novellák nagy része az elveszített apákra való keserűes emlékezés (Komorebi, Gyerekzár, Párizs szélén van egy pince, Nem, Dublór). Azokra az apákra, akik nagyon gyakran elutasítók, megközelíthetetlenek, figyelmetlenek, de mégis rendkívül fontosak a lányok életében. Ezek a szövegek azt is megmutatják, hogy a rossz minták mögött is rejtőzik jóakarát, a szándék soha nem gonosz, csak valahogyan sután elhibázott. Fontosak ezek az apák, soha nem pótolhatók. Hiányuk és gyengeségeik vezetnek át a kötet harmadik nagy témájához, a nő-férfi kapcsolatokhoz, persze ez esetben is kizárólag a nők szemszögéből. Az apákhoz való viszony köszön vissza a férfiakhoz való viszonyban, ami nem sok jót ígér. A Repülni akarok, a Nem, a Lépéshátrány, a Függvények, a Kötőjelek, a Fogyás, az Oszlop a földben mind egy-egy másképp és másért rossz, feszült, fojtogató kapcsolatba enged betekintést. Mindez mégsem tudja tragikussá tenni a kötetet, mert Mécs nagyon gyakran az abszurd felé mozdul el, azzal ellensúlyozza a sorok között kicsapódó reménytelenséget. Persze épp csak annyira, hogy még bőven fullasztó legyen.

Nem a hős apák és nem is a dicső férfiak könyve Mécs Anna első kötete, de nem is a nőké. Inkább veszteség- és hiányleltár, melyben mindenki magányos, és kilátástalanul egyedül van. Mintha nem létezne valódi találkozás ember és ember között, mert be vagyunk zárva a saját világunkba és ki vagyunk zárva másokéból.

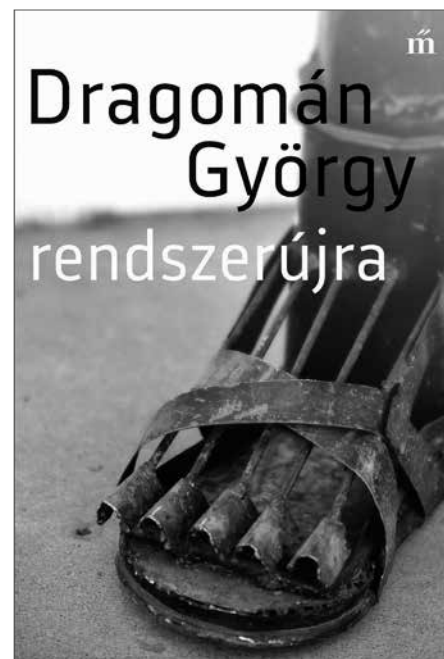
Mécs Anna: Gyerekzár, Scolar, 2018

Fodor József Péter

Diktatúra volt, diktatúra van, diktatúra lesz – Dragomán György szabadulástörténetei

Dragomán György Rendszerújra című könyve 2018-ban került nyomdába, viszont egyes novellák megjelentek különböző irodalmi lapokban az elmúlt évek során. A gyűjteményes kötet tizenöt év írói munkájának tudatos összeszerkesztése; témájának gerincét az elnyomó politikai és gazdasági hatalom az emberek mindennapi életére gyakorolt hatását és annak lelki és fizikai következményeit boncolgatja.

Az első novella szinte előszóként mutat rá a kötet tartalmára; miként próbálnak menedéket találni egyes személyek egy olyan világban, ahol a politikai rendszer erőszakos módon, akaratuk ellenére szándékozik irányítani életüket. A történetek többsége vidéken játszódik, a természethez közel, olyan erdős területeken, ahol a diktatúra mindennapos kontrollja kevésbé érvényesül. Ennek ellenére hatása ott is érezhető, hiszen az erdőbe történő menekülés éppen úgy a rendszer működésének következménye. Ha távolinak tűnnek is fizikai kifejezőeszközei, a diktatúra, mint a hegedűszó mindenén áthatol, és feketébe burkolja az amúgy étellel teli erdőt, így a fákból csupán szén marad. A mesés elemek, így a számok, illetve az élettelen tárgyak verbális megnyilatkozásai előrevetítik, hogy a további írások sem lesznek mentesek a valóság és a fikció összefonódásától, amelyekben legendás állatokról, alkoholista angyalokról vagy álomszerű titkos és tiltott vissza-visszatérő gyermeki vágyakról esik szó. E gyermeki vágyakra reflektál az Átkelés című szintén bevezetésnek tekinthető novella a narrátor tanító szándékúnak tűnő mondanivalójába ágyazva, ami ugyancsak a kiszakadási szándék háttérében álló lelki vívódásról szól. Pontosabban arról, hogy a határ túloldalán mi vár azokra, akik menekülni próbálnak saját életükből, és a hosszú ideig tartó várakozás során egyre szebb képet festettek gondolatban az ott lévő világról, majd átérve némi csalódással néznek körül. A határ átlépése csak az út kezdete a kiteljesedéshez, az önmegismeréshez, ahhoz, hogy az ember visszakapjon mindent, vagyis határozhasson saját élete felől. Az írások szabaduláshoz kötődő központi gondolata itt olvasható: „nem érted, hogy minek a határ, mint ahogy azt sem, hogy minek a határa”. A kötet e személyes belső és kollektív külső határok válogatott gyűjteményét tartalmazza. A különböző helyszíneken tett utazások rávilágítanak az emberi kiszolgáltatottság földrajzi differenci-

álódásra, így érkezik meg az olvasó a Lokátorállomás című írások helyszínére, egy apokalipszis utáni világba. A több kisebb novellákból álló ciklus főhőse a beszédes nevű Árendás (haszonbérlet) felügyeletet gyakorol a lebombázott lokátorállomás felett, ahol posztmodernkori sámánként teremt kapcsolatot a háború halott áldozataival azok számára, akik a közeli településről meglátogatják. A történelmi eseményeket nem könnyű kihámozni a szövegből annak, aki kíváncsi a kialakult élethelyzet okaira, de az évek említésénél, a kisebb képzavaroknál (mint a napba nézés a nap irányába helyett, vagy a háromszögű pöttyök) és az olyan öncélúnak tűnő eseménynél, mint, hogy ismét rossz koordinátát adtak meg az ejtőernyősöknek, érdekesebb az alakok viselkedését figyelni és azok társadalomban betöltött szerepére koncentrálni. Az alkoholba menekülő, a haláltól nem félő, és a permanens életveszély tudatával élő személyek a hatalmi rendszer áldozatai. Megnyugvással olvasható, hogy az író praktikusán nem feledkezett el arról, hogy megemlítsse a táplálkozást, mint az életfenntartás alapjának megoldását egy olyan világban, ahol a jóléti társadalomban megszokott életfeltételek infrastruktúrája megsemmisült. A Gát című következő ciklus a civil lakosság megpróbáltatásait mutatja be egy önkényuralom gyilkos gazdasági döntését követően. A használaton kívül lévő vízerőmű repedező gátja miatt értelmetlenül elárasztott város két hajdani lakosának szemszögéből kapunk képet a lelketlen katasztrófa-turizmusról és az emberi együttérzés hiányáról. A díszlet, mint ismeretes, az író fiatalkori élményeinek egyikéből született. A novellacsokor olvasása alatt léptem nyomon halottakkal, szellemekkel, hideg, szürke csenddel találkozik az olvasó. A szeretethiány, a halálélmény és a közöny elviselésének legnépszerűbb módja itt is a pálinka adta mámor. A főhős a szeretetet csupán a halál szemszögéből tapasztalta addigi élete során, amiből arra a következtetésre jut, hogy a szerelmet nem is akarja megtapasztalni,

mert rosszabbnak tűnik, mint a honvagy elárasztott városa után. A ciklus Revans című novellája a kötet egyetlen szívmengető írása: bár az erőszak, mint számos novellában általános konfliktusmegoldási eszköz e szöveget olvasva is megtalálható a két bajtárs sakkpartijának alapjaiban. Mégis, a táblán kívül végrehajtott játékos taktikázás örömtelivé teszi az olvasást, és alkalmat ad az olvasónak némi fellélegzésre a depresszív hangulatú kötet olvasása közben. A diktatúra által okozott különböző lelki bajok ilyen sokrétű megjelenítése alapot adott arra, hogy az író beillesztesse a kötetbe egy terápiáról szóló novellát is (Kolonc). A páciens pszichológussal szembeni zárkózottsága és bizalmatlansága zsigeri reakció a vallásra emlékeztető szituációban, így az orvosi segítség nem lehet eredményes az alkoholistáé apa által okozott traumák feldolgozásában. A Rámen című szöveggel – ami egy időutazót mutat be, akit egy militáns társadalmi közegben nevelkedett újonc gyepekcsoporthoz tartozó – az olvasó elhagyja az erdei világot, megérkezik egy kisvárosi környezetbe. A Szakadás és a Papírpohár az emberi társadalom peremén létező és mégis a közösségbe szervesen beépült segítőkész angyalok szemszögéből világít rá a tágabb (globális) emberi közösség mindennapi életfolyamatainak összefonódására. Ahogy látható, a novellák helyszíne fokozatosan változott az elhagyatott kies sivatagi tájtól a vidéki falvakon át, míg az olvasó a rendszer városi kutatóközpontjában találja magát. A hatalom reprezentánsai eleinte a mindenhol jelenlévő gépek és hangok. A rendszer központjában az adatokat az emberi agy kihasználhatatlan területein tárolják, így mindenkit ismernek és mindent tudnak, illetve tudni akarnak. A halál az egyetlen kiút azok számára, akik korábban örömmel és lelkesen a rendszerhez agykapacitással csatlakoztak, mivel a később jelentkező migrációs fájdalmaik és eszméletvesztéseik egy nem emberhez méltó létezésbe sodorták őket. A hatalom viszont az élet befejezésének módját is ellenőrzés alatt tartja, így például a

Rendszerújra kötetcímadó novella elkeseredett főhősének több évébe tellett kitervelnie saját halálát, hogy végül elmenekülhessen láthatatlan rabtartói elől. Az író gondosan felépített jövőképet ad a biotechnika alapján nyugvó civilizációról; a dolgozókat természetesként használják a társadalmi struktúra fenntartása érdekében, mindenkinek az élete annyit ér, amennyi adót fizet. A város funkcionális eszköz, nem kulturális élmény, nincsenek művészetek, a művészeknek – ahogy a kötet utolsó harmadában olvasható – nem jut megbecsülés, az élet nihilbe fordul. Szépséget és némi szabadságot a vidék nyújthat. E nagyvárosi környezetben egyre közelebről tapasztalhatja meg az olvasó a rendszer működési mechanizmusait, míg a számítógépek személyes életbe történő fizikai beavatkozását követően eljut az uralom szolgálatában álló személyekkel való találkozásig, akikkel szemben az ellenérzése egyre mélyül az új és vészjósló szavak, mint a tárolófej és a csápkábel, használata által. A hazug ügynökök, gépként dolgozó bérgyilkosok, korrump orvosok, kegyetlen börtönőrök során át visz az út egészen a börtönigazgatóig, miközben a táj és az időszámítás ismét változik. Mintha egy szovjet uralom alatt álló országban járna ismét az olvasó. A diktatúra sűrű hétköznapi csillogással megtöltött szándékozó anya találékonyságát bemutató Ezüst egy emberrakétaként, a világujratévesztő kisfiú története, aki az akar lenni, aki más is lehetne. Nem egy novella szól a gyereket féltő anyáról, középkorú nőkről, akik férjüket vesztett özvegyekként próbálnak segíteni a felnövő generációnak. Az anya cselekedetében ugyanúgy, mint a Foxtrott című novella szerelőjének történetében a rendszeren úrrá lenni szándékozó emberi leleményesség figyelhető meg. Az erdei legenda szájhagyomány útján helyi történelemmé válásának esetével találkozunk a rádióhálózat kiépítésének történetében, ami a vérmedvék és a húsevő vaddisznók háborújának leírásával éri el csúcspontját. A kötet e részén ismét erősen érezhető a romániai események az ifjú szerzőre gyako-

rolt hatása. A Puszkák vagy galambok Tatay Sándor regényének címére utal, kihangsúlyozva a diktatúra idején élt fiatalság igazságkeresésének bonyolultságát a körülötte zajló események ellentmondásos világában. A Döghecc című ciklus egyenes folytatása a misztikus állatokkal átszótt történeteknek: egy szabadulásért folyó reménytelen küzdelem véres története, átszőve babonákkal, szellemekkel és állatkultusszal, amelyben központi motívum a fájdalom mint indikátor. A kötet során számos esetben esik szó arról, hogy a fájdalom – legyen az fizikai vagy lelki – jó, mert emberi, vagyis tudatja érzőjével, hogy még nem esett el sem a teste, sem a szelleme. A végső nagy feladat mindenki számára, hogy megőrizze ember voltát egy olyan környezetben, ahol a vízről alkotott képet is megváltoztatják a rabok agyában. Az író a Rabság című ciklusban Alekszandr Solzsenyicin A Gulag-szigetvilág című művének történeteire hasonló világot ír le, majd azon túllépve fejlettebb és hatékonyabb vallatástechnikákról ad képet. Dragomán által kreált börtönstruktúra annyiban több mint a szovjet volt, hogy ennek célja azon személyek megszüntetése, akik gondolkodnak. Jobb, ha nincsenek, csupán győzelmi trófeaként díszlenek kevesek gyönyörűségére. A kínvallatás csúcsa a tükörterem, ahol már a rabtartókat zavarba ejtő nevetés sem létezhet, mivel a fogoly saját magának másolataként viselkedik. A novellaciklus végén a szerző érzékletesen írja le a rendszerekbe zárt társadalmi tömegek monoton menetelésének történelmi korokon átívelő ismétlődését, miközben az emberek végtelenszámú másolatukkal vannak összezárva időben és térben. Azok, akik még tudnak mosolyogni és esetleg nevetni, megpróbálnak kitörni, legyen az újságíró vagy éhségstrájkoló, mind az élet rendszeren belüli formája ellen tiltakoznak, és az életüket kockáztatják, mert ahogy a Rutinfeladat című novella mutatja, bárkit, bármikor elvihetnek különösebb indoklás nélkül.

A kötet utolsó hatvan oldala erős koncentrációt igényel az olvasótól annak érdeké-

ben, hogy segítsen a szövegnek fenntartani benne az érdeklődést. Tartalmukat tekintve a szövegek nem hatnak újdonságként, nincs bennük az az olvasót a történetbe bevonó többlet, ami a korábbi írásokat jellemzi. E novellák közül talán a Herceg, A padlás és az Állomás című írások azok, amelyek megmagadják a képzeletet, amire nagy szükség is van az egész kötet olvasása során, hiszen a novellák pillanatképek. Befogadásuk megkívánja, hogy az olvasó kiegészítse őket a történet előzményével és következményével saját olvasmányélményei és élettapasztalatai által. Dragomán e novelláinak erőssége éppen abban áll, hogy képes a szövegbe ágyazni saját világlátását, de szabad utat enged az olvasó inspirációja számára is, hogy megalkossa saját kerek történetét az olvasottak alapján. A könyvborítón látható Szilágyi Lenke fotóművész alkotásának részlete is az említett írói módszert tükrözi. Az üres fém lábbelihez automatikusan

próbálja az ember hozzáképzelní a szobor többi részét: lehetne akár a 2018 áprilisában elhunyt Szervátiusz Tibor Tüzes trónon című monumentális művének képzelt részlete is. Annak, aki az író előző műveit megismerte és megkedvelte, bizonyosan e novelláskötet is kedvére lesz, annál is inkább, mert az előző művek tartalmával párhuzamba állíthatók e történetek, mintegy színesítik a Dragomán által megalkotott világot. Aki pedig megismerkedne az íróval, annak e gyűjtemény megfelelő kiindulópont átfogó képet kapni művészetének jellegéről. A rövidebb lélegzetvételi szövegek kisebb kóstolónak is felfoghatók, amelyek akár pár perces szünetekben, a tömegközlekedésen töltött idő alatt gondolkodtatják el az olvasót a mindennapok valóságáról, illetve a jövő alternatíváiról.

(Dragomán György: Rendszerújra, Magvető, 2018)

Kotnyek István: Kiállítási enteriőr

Döme Barbara

Kétfejű gyermek, túszejtés és egyéb drámák

Sándor Zoltán így változtatja át a gonoszt

„Mindenki rászolgált arra, hogy lelője valaki.” A tökéletes nyitómondat, amelyre Sándor Zoltán: A gonosz átváltozása című kötetében találtam. Bevallom, az ilyen belépőért ölni tudna az író ember, de legalábbis nagyon bánja, hogy nem az ő fejéből pattant ki. Én sem voltam ezzel másképpen, amikor rábukkantam erre a gyöngyszemre, amely a Meghekkelt valóság című elbeszélés antréja. De lehetne akár a köteté is, amely elbeszéléseiben ugyanolyan kegyetlenül tárja elénk a XXI. századi valóságot, mint a már említett nyitómondat.

Vallják be őszintén, már is kíváncsiak Sándor Zoltán új, elbeszéléseket tartalmazó kötetére!? Nem csodálom, hiszen egy ilyen, a fentiekben idézett mondat után az ember nem tud magán uralkodni, kézbe kell vennie azt a bizonyos könyvet, hogy kiderítse, mire is gondolt a szerző, mi lesz a folytatás, no meg a vég.

A gonosz átváltozása ránézésre egy vékony könyv, ám a súlyát akkor érezzük igazán, amikor az utolsó mondat elolvasása után letesszük. Számomra álmatlan éjszakákat okoztak, a történetek és a szereplők, még azután sem hagytak békén, miután álomra hajtottam a fejemet. Rágódtam minden egyes sztorin, s elidőztem azon, mi lehet a történetek utóélete. Ez a kötet olyan akár egy kiváló bor, melynek elfogyasztása után az ember újabb és újabb palackot szeretne beszerezni belőle, hogy biztosítsa magát a minőség hosszú távú megőrzéséről.

De mielőtt belemennék a részletes bemutatásba, engedjék meg, hogy idézzem a könyv fülszövegét, s majd azután, ezeket a mondatokat kibontva tekintsük Sándor Zoltán elbeszéléseinek mélyére.

„Sándor Zoltán a kortárs vajdasági irodalom egyik meghatározó prózaírója. Novelláit a kíméletlen társadalmi realizmus jellemzi. Szó esik itt önhibájukon kívül kilátástalan helyzetbe került kismemberekről, katonai szolgálatukat teljesítő fiatalokról, nemzetek közötti viszonyokról, konfliktushelyzetekről, elidegenedésről, a családi intézmények válságáról és a délvidéki magyar társadalmat alapjaiban átformáló elvándorlásról.

Az elbeszélések hősei a maguk sajátosan leszűkült mozgásteréből mutatják föl általánosítható létmotívumaikat, hiszen a megmaradásért folytatott személyes és családi küzdelem, a megkapaszkodás igénye, a környezet által kiváltott deviancia, a bukást és a fölemelkedést elválasztó keskeny határ a világ egészére leképezhető.”

Kíméletlen társadalmi realizmus jellemzi ezeket az elbeszéléseket, írja a fülszöveg, mellyel teljes mértékben egyet tudok érteni. Ám hozzáteszem, ezek az írások szociográfiákra is emlékeztetik az olvasót, igényességükkel, a tapasztalás minden formájára kiterjedő részletességükkel. S bár pontosak, reálisak, dokumentálnak, mégsem unalmasak, vagy szárazak. A szerző minden egyes történetet úgy mesél el, hogy mérnöki precizitással eltalálja szívünket, lelkünket. Mesél, és közben informál. Ha lenne olyan élőlény, aki eddig nem járt a Földön, és miután megérkezett, Sándor Zoltán kötetét adná a kezébe, szinte teljes lenyomatot kapna a XXI. századi embertípusokról, azok életéről, érzéseiről, küzdelmeiről.

E kötet elbeszélései – leegyszerűsítve – portrékat tartalmaznak, ám a szónak nem feltétlenül a klasszikus értelmében. Ha megnézik a könyv borítóját, mindjárt megértik, mire gondolok. Lázár Tibor zseniális munkája előrajzolja nekünk mindazt, amit az írásokat végigolvasva megismerünk. A lecsupaszított valóság, a bizonytalanság, a tökéletesség, melyet eltakar, vagy elcsúfít egy-egy folt, a villahegyre tűzött apró élet, a meztelen nő csuklóján lévő gyöngyök, a megőrzött családi örökség, amely bármelyik pillanatban szertegurulhat egy rossz mozdulat következtében.

Ha azt mondtam, hogy ezek az elbeszélések portrék, most tovább mennék, hiszen ezek a történetek családi portrék is egyben. Milyen szerencsés véletlen, mikor a szerző és a recenzíró pontosan egy évben születtek, s bár más-más valóságban cseperedtek, lényegi tapasztalásaik mégis nagyon hasonlóak. Talán ezért van, hogy ezekben a családi portrékban gyakorta magamra, illet-

ve barátaimra, családtagjaimra ismertem. Megjósolhatom, hogy a kedves olvasó sem lesz másképpen ezzel. Gyakran teszi majd fel magának a kérdést: ezt meg vajon honnan tudhatta ez az író? Olykor a homlokára csap, hát persze, ez velem is megtörtént már, csak én nem írtam meg. S milyen jó, hogy Sándor Zoltán nem csupán olvasó, hanem író ember is, így mindannyiunk lelkét, érzéseit kiteríthette ebben a nagyszerű kötetben. Jómagam megtaláltam benne kivándorló, ám külföldön az otthonért áhító barátaimat, a mindig kételkedő, az idegenek megjelenésekor állandóan bajt szimatoló falusi ismerőseimet, az elszegényedett rokonokat, a simlis, mutyizó ismerősöket, a háború borzalmait átélte szeretteimet. Mindenki felsorakozott ezekben az elbeszélésekben, aki fontos, és aki fontossá teszi a világot, még akkor is, ha ott moco-rog benne a kitörni vagy átváltozni készülő gonosz.

S ha már a gonoszt említettem, arról sem szeretnék hallgatni, milyen sokszor eszembe jutott a kötet történeteit olvasva Szentírás. Mintha a szerző – kimondatlanul – a Biblia történeteinek örökérvényű tanúságait, vagy éppen a Tízparancsolatot akarta volna erősíteni saját sztorijaival. Mert akár felismerjük, akár nem, ezekben az elbeszélésekben benne van minden, amit a „gonosz” szándékozik hétköznapiaink részévé tenni, s minden, ami ennek az ellenkezőjét szolgálja. S bár lehet, hogy Sándor Zoltán nem szándékosan vont párhuzamot a gonosz átváltozása és a Szentírás között, mégis sikerült neki ezt elérni, legalábbis az én olvasatomban.

Sándor Zoltán elbeszélései tükröt tartanak mindannyiunk elé. A kérdés, hogy merünk e nyitott szívvel, őszintén belenézni, majd bevallani, bizony mi sem vagyunk mások, vagy éppen különbek, mint ezen történetek szereplői. Merjük-e beismerni, hogy a devianciák bennünket, vagy a családukat is érintik, hogy a tükör, melyet Sándor Zoltán tart elénk, igazat mond, bármennyire is fáj. Kimerünk-e állni a barátaink elé és elmondani, velünk is megtörtént már, hogy

a jobb lét reményében, önző módon, el akartuk hagyni az országot, szeretteinket, hogy tettünk már olyan dolgot, amit aztán később ezerszer megbántunk, de akkor már nem volt visszaút. Mindenkinek biztosan van az ismerősei között olyan család, aki külföldön talált magának boldogulást, akár Sándor Zoltán hősei, ám aztán nem úgy alakultak a dolgaik, ahogy tervezték. Vajon ezután tudunk-e segítséget kérni, merjük-e beismerni, hogy tévedtünk?

Személyes kedvencem Sándor Zoltán új kötetében Az idegen című elbeszélés. Ebben a közel 10 oldalas írásban benne van mindaz, amivel mai társadalmunk bemutatható. Hogy az elbeszélést olvasva elborzad az ember? Igen, de ez az alkotás ettől zseniális. Nincs benne fejlődés, vagy tömeggyilkosság, se túsdráma, mint például a Meghekkelt valóságban vagy Az ördög fészkeben, mégis a legmélyebb drámát hordozza magában. Ott van benne az a fajta kíváncsiság, amely nem előre viszi az embert, hanem a gonosz irányába, az összeesküvés, az idegengyűlölet, a kirekesztés és a téboly, amely csakis a vesztébe hajszolhatja az embert. Sándor Zoltán karakterei általában is kiválóan megrajzoltak, de ebben az elbeszélésben még valóságosabbak. Szinte érezzük az illatukat, látjuk minden apró rezdülésüket, ott állnak mellettünk, már-már mondanánk nekik, mit ne, vagy éppen mit tegyenek.

S ha a precízen megrajzolt karaktereket említettem, semmiképpen nem szeretnék elmenni amellett, hogy Sándor Zoltán milyen aprólékosan mutatja be hőseit. Ez számomra nagy öröm, hiszen a kortárs magyar próza egy része nélkülözi ezt a megoldást, pedig ez a fajta írásmód szerintem cseppet sem elavult, s amellett, hogy még közelebb hozza a történetet az olvasóhoz, az alkotó precizitásáról, kiváló megfigyelőképességéről, érzékenységéről is tanúskodik. És milyen egy jó író, ha nem ilyen?!

S ha már azt bevallottam, irigylem Sándor Zoltán egyik nyitómondatát (na, jó, többet is), akkor azt sem hallgatom el, mennyire lenyűgöztek a kötetben szereplő párbeszé-

dek. Sajnos, magam nem vagyok jó párbeszédíró, emiatt minden novellámnál próbálok eltitkolni ezt a tényt. Ám Sándor Zoltán olyan zseniálisan beszélgeti figuráit, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne papírra vetni egy könnyed, de hiteles beszélgetést. Neki ez minden alkalommal sikerül, ettől még filmszerűbbek, még pergőbbek lesznek elbeszélései, nélkülözik azt a fajta vontatottságot, ami miatt sokszor leteszek egy-egy prózai művet, vagy éppen arra gondolok, a szerkesztő nem dolgozott jól, mert bizony legalább a felét ki kellett volna húznia az adott kötetnek. A gonosz átváltozását olvasva ilyesmi egyetlen egyszer sem fordult meg a fejemben.

Említettem a hitelességet a párbeszéd kapcsán. Számomra egy elbeszélésnél mindennél fontosabb a történet hitelessége, ami Sándor Zoltán írásaira nagyon is jellemző. Soha nem kételkedem sem a szereplőkben, sem a történetben, még akkor sem, amikor Rózsa kétfejű gyermeket szül a címadó elbeszélésben (A gonosz átváltozása). A szerző úgy mesél, olyan őszintén tárja elénk saját és hősei valóságát, hogy azt csakis tényként tudja elfogadni az olvasó, még akkor is, ha tudja, talán ez csakis Sándor Zoltán fantáziájának szüleménye. Ezek az írások sokszor egyensúlyoznak az álmok és a valóság határmezsgyéjén, mégsem meseszerűek, a kőkemény és kegyetlen valóságra ébresztik rá az olvasót.

Sándor Zoltán: A gonosz átváltozása című kötetét jó szívvel ajánlom mindenkinek, aki nem fél szembesülni önmagával és világgunkkal. Szánjunk időt az ízlelgetésre, s időnként térjünk vissza egy-egy elbeszélésre, mert nem kizárt, hogy újabb és újabb rétegek tárulnak fel előttünk minden egyes újraolvasáskor.

Sándor Zoltán: A gonosz átváltozása, Vár Ucca Műhely, 2018

Praznovszky Mihály

Két könyv egy költőről, a versekről és a versmondásról

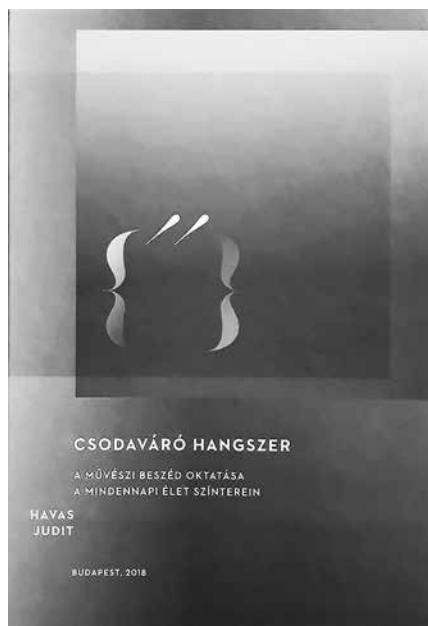
Vajon mi lehet a közös a két könyvben? Az egyik Jékely Zoltánról szól, a másik pedig a művészi beszéd oktatásáról. A legkézenfekvőbb válaszom, hogy ugyanaz a személy írta: Havas Judit irodalomtörténész és előadóművész. De van olyan megoldás is, hogy mindkettőnek van egy fontos közvetett szereplője, aki Havas Judit előadói pályájára nagy hatással volt: Jancsó Adrienne, vagyis Jékely Zoltán felesége. De igazandiból a közös bennük az, hogy mind két kötet középpontjában a vers áll. A líra, a költészet, a 20. századi magyar vers, annak enigmatikus alakja Jékely Zoltán, akinek sok-sok versét mondta már el a színpadon Havas Judit, s most az eladóművészet tanításához is sokszor idéz és javasol Jékely-verseket.

Miután tudjuk, hogy a könyveknek is megvan a maguk sorsa, nem is lepődünk meg, hogy a Jékely-könyvnek 2005-ben már készen volt a kézírata, s csak 2018-ban jelent meg a Hungarovox kiadónál. De azt is tudjuk, hogy ez eredetileg PhD dolgozatnak készült s a szerző mentora Kenyeres Zoltán volt, aki maga is értő Jékely-kutató, a XX. századi magyar irodalomtörténet-írás egyik meghatározó személyisége. Nála írni dicséretes vállalkozás, amely próbatételnek igencsak megfelelt Havas Judit.

Mondom ezt elsősorban azért – s ez elfogultság, mert én is ennek híve vagyok –, mert a könyve kimondottan olvasmányos, fogalmi rendszerre, amelyet használ, tiszta és egyértelmű. Nyugodtan lehet javasolni bármely korosztálynak (középszintűtől kezdődően), akit érdekel maga Jékely, és érdekel az a különleges irodalmi világ, amelybe beleszületett, felnőtt és alkotott.

Pedig igencsak jelentős, sőt gondot jelentő hátránnyal kellett megküzdnie mindvégig. Az egyik az apa súlya, hiszen Áprily Lajos mégis csak az a költő, akinek az életműve már régen a kánon része, rajongóinak tábora számottevő. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint e sorok írója könyvtárának szégyenletes összetétele: Áprily Lajos művei és a róla szóló irodalom egész sort töltenek meg, míg Jékelytől jó, ha két kötetem van, az igaz, hogy az egyik az Összes versek. Havas Judit könyvének több helyén is említi, de már vers-példákkal igazolva, milyen teher volt ez Jékelynek, és hogyan próbált meg leválni az apjáról, persze csak ami a költői attitűdjét illeti. Vagyis a belső konfliktus, amely minden ilyen viszonyban igen erős, őket sem kímélte. (A magyar irodalomban hány ilyen súlyos apa-fiú viszonyról van ismeretünk.)

A másikkra Kenyeres Zoltán hívta fel a szerző figyelmét, arra, hogy a magyar irodalom azon időszakában egy egész nemzedék, köztük Jékely is, hátránnyal indult, s ezt a gondot Weöres Sándornak hívták.

Olyan kiemelkedő zsenije volt a korának, hogy mindenkit hozzá mértek tehetségben, indulásban, pályaképben, az olvasókhöz való viszonyában.

Havas Judit éppen ezért s mert mást nem is tehetett volna, könyvében két izgalmas fejezetet szentelt ennek a helyzetnek. Az egyik értelemszerűn Jékely Zoltán helye az erélyi magyar irodalomban, ottani kapcsolatai, viszonya az Erdélyi Helikonnal, szerzőkkel, az irodalomszervezéssel, kiadói politikával, folyóirat kiadással. Ehhez bőségesen talált forrásokat, főleg a kortársi levelezés közlése és elemzése teszi Havas Judit könyvének ezt a fejezetét, egy kis túlzással szólva, igazán drámaivá.

A másik az 1945 utáni helyzet, amikor a Nyugat harmadik nemzedéke az erőszakos politika beavatkozás révén azonnal hátrányba került, s ezt Jékely sem kerülhette el. S akkor még finoman fogalmaztam, mert ismerjük jól ennek szakmai és egzisztenciális következményeit. Félreállításuk hatalmas törést okozott a magyar irodalomban, amelyet már soha nem tud senki bepótolni.

E nemzedék s köztük Jékely Indulásának több tanúja és értő elemzője volt a kritikákban. Babits kicsit tartózkodó velük szemben, hiányolja bennük a modern európai, távlati minták keresését. Szerb Antal egy másik kortárs antológiáról szólva már úgy ítélkezik, hogy "az új generációi költői nem férfit énekelnek, hanem lírai költőt." Mindössze két alkotót emel ki a tizenkét szerző közül, akit nemzedéke legjobbjainak tart. Az egyik természetesen Weöres Sándor, aki számára a fiatal Babitsot idézi fel, míg Jékely a fiatal Kosztolányi szellemét jeleníti meg.

Mindezek után persze jönnek a próbatételek esztendei-évtizedei, vagyis az önálló kötetek. Ekkor derül ki, hogy ki váltja be majd a hozzáfűződő kritikai és olvasói elvárásokat. Jékelynek 1936-tól 1982-ben bekövetkezett haláláig alig több mint tucatnyi verseskötete jelent meg, részben új versek, részben válogatások régi és új versekből. Sok ez vagy kevés? A kérdés léha, ennyi van, már ezen nem változtathatunk. És

mivel egy rendkívül gondos, minden sorát, képét érzelmét megválogató költőről van szó, ez nem tekinthető kevésnek. Főleg ha hozzá tesszük műfordításait, prózai köteteit, gyermeknek szóló munkáit – akkor igen gazdag az életmű, s látványosan igazolja Szerb Antal reményeit. Pedig hát egy ritkán megszólaló, emberek közé keveset kilépő költőről van szó, aki mindig hagyta maga helyett a művet megszólalni és megszólítani. Ennek is megvolt a maga oka: a többszöri erőszakos elhallgattatás félelme, de azért mégis fáj ilyen olvasni tőle egy 1971-es interjúantológiában: „Az elmúlt húsz évben nyilvános dobogón mindössze négyszer álltam, ezek között is egyik Bukarestben történt az Eminescu szemináriumon. Egyszerűen megszoktam a chiaroscurót, s minden rivaldafény tönkretesz.”

Havas Judit munkájának másik nagy érdeme, hogy nem egy merev, statikus monográfiát alkotott, hanem szisztematikus munkával újabb és újabb rést nyit az életművön, egyre teljesebbé és gazdagabbá téve annak ismeretét és ismertetését. Így tudja feltárni Jékely személyiségének és költői pályájának megannyi meghatározóját. Mert az ugyan lehet, sőt igaz is, amit Pomogáts Béla irt, hogy Jékely „merengő költő”, de amit ebből kiindulva Havas Judit kibont, az egy olyan sokoldalú életút és életmű, amelynek teljes feldolgozása bizony még várat magára, de már most látszik, hogy a XX. századi magyar irodalom bizonyos viszonyrendszerit újra kell gondolnunk. Ilyen például az a baráti kapcsolat-világ, amelyben ezek az alkotók együtt dolgoztak, figyeltek, értékelték egymást, komoly gesztusokat tettek mások érdekében. Szerencsére ezt Havas Judit többször is végig járja és keresi ebben Jékely Zoltán szerepét s lehetőségeit. Ehhez megtalálja a legautentikusabb forrást: a kortársak levelezését és a számára fontos és meghatározó idézetek kiválasztásával valóban eleven közelségbe hozza az alkotói, egzisztenciális, szellemi kapcsolataikat formáló, megvitató nagy nemzedék tagjait. Furcsa játéka a sorsnak, hogy amikor olvas-

tam Havas Judit Jékely-könyvét, éppen akkor jelent meg a lapokban Tandori Dezső gyász híre. Tandori számára Jékely költészete pedig mérföldkő volt az irodalomban és saját pályájának alakulásában. Ahogyan Havas Judit fogalmaz: „Tandori Dezső elemi értéknek, létezzszakmai tápanyagnak érzi Jékely verseit, sorait.” A kötet talán legterjedelmesebb s egyúttal legfontosabb fejezete Tandori Jékely-megszólalásainak és megszólításainak az elemzése, szinte versről verse, témáról témára való megközelítése. S a végén azt állapítja meg Havas Judit, amikor megkérdezi önmagától is tán, hogy miért fontos Tandori számára Jékely költészetének vizsgálata, akkor így ír: „Mert meg akarja fejteni a titkot: a mester milyen eszközökkel próbálja a belül lévő lényeket megközelíteni, ábrázolni.” S tegyük hozzá, Tandori Jékely szeretetével és elemzéseivel megteremti az összeköttetést a kortárs magyar lírával, mondhatjuk Jékely folyamatos jelenlétét a magyar irodalomban.

És még sorolhatnánk tovább Havas Judit érzékeny megközelítéseit. Arról, hogyan fejt meg Jékely szerepvállalásainak rejtélyeit: a Szent György, a Sárkány és a garabonciás szerepek mögöttését, s hogyan tárja fel naplójegyzeteit, az azokban lévő utalásokat, megjegyzéseket, amelyeket külföldi útjain tett s hozott haza, hogy később valamely versélménnyé formálódjanak. A naplók, egyelőre kiadatlanul és a feldolgozás állapotában még a hagyatékban sorakoznak. Havas Juditnak s nekünk olvasóknak is óriási szerencséje, hogy mind a költővel, mind a családdal baráti viszonyt ápolt. Ennek következtében Jékely hagyatékából, amelyet nem csak jelentősnek, de rendkívül fontosnak tekinthetünk, tudott bizonyos részleteket első ízben közölni, mint pl. az Álomnapló részletei.

De számomra legalább ilyen fontos az a fejezet is, amely Táj és álom címet viseli, amelyben a soha el nem szakadás Erdélytől és az álombeli létezés jelenségei kötődnek össze. Tudnánk még ezt folytatni, de akárhol nyitjuk fel Havas Judit Jékely-könyvét újabb és

újabb részletgazdagságra bukkanunk, ezért is szerencse, hogy a kronológiai statikus megközelítés helyett, mint említettünk, az önmaga felfedezte és bejárta Jékely életutat és életművet állítja kutatásai középpontjába. A másik művét egy kis túlzással és olvasói figyelmetlenséggel egyszerűen csak tankönyvnek nevezhetnénk. Ami persze igaz, de mégis sokkal több az annál. A Csodaváró hangszer című, alcíme szerint: A művészi beszéd oktatása a mindennapi élet színterein című könyv (úgy látom, a szerző kiadása), egyértelműsíti a tartalmát. Valóban mindenkire szól, aki olykor közönség elé kerül. Én szívem szerint persze a szerzővel egyetértve a pedagógusoknak ajánlanám, hiszen a katedrai szereplés minden esetben a beszédtechnika és beszédkultúra értő alkalmazásával megsokszorozza magát és hatását. Havas Judit, aki évtizedeket töltött s tölt pódiumon, szándékosan közelíti így a témáját. (Nem szólva arról, hogy valóban tanít már ugyancsak sok évtizede egyetemi, főiskolai hallgatókat a művészi beszéd tudatos alkalmazására.)

S ha Havas Judit nem is írja le, mi tudjuk, hogy a „mindennapi élet színterei” messze túlnyúlnak a pedagógiai szerepléstől. Csak az baj, hogy azok, akiknek szükségük volna a szép, érthető, artikulált, elemző, felépített rétori megszólalásra, soha nem fogják kinyitni ezt a könyvet. Mert már az hiszik, ha hivatalt kaptak, megkapták hozzá a megszólalás tehetségét is. Hogy ez mekkora tévedés, azt a saját bánatunkon mérhetjük le, amikor hebegést, hápogást, nyeldekélést, hangsúlytalanságot, éneklést, pöszeséget hallunk a hangzó eszközökből, pódiumokról és pulpitusokról.

A látszólag bonyolult feladatokat, amelyeket minden nehézsége ellenére, bárki oktathat illetve gyakorlás útján elsajátíthat, a magyar költészetből vett példákkal teszi szemléletessé, gyakorolnunk ezekkel a versekkel lehet. Az alkotók hosszú sora a gyermekversektől, mondókától a klasszikusokig s azon túl a kortárs költészetig terjed. Egyfajta antológia ez is. Sőt, mivel a könyvéhez egy

külön irodalmi antológiát is függesztett, ki is tárulkozik, hogy számára a magyar irodalomból kiket tud megszólítani s kik tudnak megszólalni általa. Hiába mondja azt, hogy ezeket a műveket javasolja a beszédmondó képesség gyakorlásához, ez az antológia ő maga s vallomása az érték-irodalomról.

Mindehhez vegyük a könyv komplexitását. Hiszen a szót az ember mondja, verset az ember olvassa, de nem mindegy, milyen az ember. Havas Judit önismerettudást ad, hogy vajon magunkra ismerünk-e személyiségjegyek és magatartásformák alapján, mert ez is hozzájárul a művészi beszéd kialakításához; önmagunk ismeretéhez. Valamint történeti összefoglalót is írt stílusok és korszakok alcímmel, lévén fontosnak tartja, az egyes korszakok irodalmában hogyan fedezhetők fel az adott korszak stílusjegyei, s azokra hogyan kell reagálnunk a szép beszéd megjelenítése során.

A könyvnek amúgy van egy második fejezete is, amely nem kevésbé izgalmas, Havas Judit szerte a világban megszólítja a szórvány magyarság egyes képviselőit a magyar nyelvhasználat jelenlegi alkalmazásáról, annak tanításáról, előadásáról. Több mint fájdalmasan szép küzdelem ez Washingtontól

Peruig, ahol sokadik generációs magyarok, fiatalok éppen a költészetten át próbálják megtartani a nyelvet és önmagukat egy távoli kultúrában.

Mind a két könyvnek van egy fontos tartozéka, amelyről manapság már inkább megfeledkeznek a szerzők. Névmutatót csatolt hozzájuk, valamint irodalomjegyzéket, műjegyzéket – gazdag és sokrétű tudományos munka dokumentációja ez.

Mindkét könyvre igaz a zárómondatunk, amelyet Kenyeres Zoltántól kölcsönöztünk: „Havas Judit versérzékelésében ott dolgozik a versmondó előadóművész különös hallása, akinek a vers nem kétdimenziós lap, hanem háromdimenziós tárgy, nemcsak fehér papíron elrendezett fekete betűkből áll, hanem megszólaló hangzása, tere van és kiterjedése.”

(Havas Judit: A valóság és álom határán – Jékely Zoltánról, Hungarovox Kiadó, 2018)

Havas Judit: Csodaváró hangszer – Művészi beszédoktatás a mindennapi élet színterein (Magyarországon, Észak- és Dél-Amerikában és Franciaországban.) K.n., Budapest, 2018)

Kemény Krisztián

Galsai Kovách Ernő honvédőrnagy

„Homo proponit, et Deus disponit.” („Ember tervez, Isten végez.”) Ez lehetne a mottója galsai Kovách Ernő naplójának. A négykötetes, a család felmenőinek bemutatásától egészen 1857-ig, az aradi várbörtönből való szabadulását követő hazatéréséig megírt, közel ezer oldalnyi visszaemlékezésben sűrűn felemlgetett bölcsesség mintegy összefoglalása a főhős életének. És, amennyiben végigtekintünk a nemesi testőrből honvéd törzstisztté, végül pedig börtönigazgatóvá váló férfi pályafutásán, aligha cáfolhatjuk a fenti mondás igazságát.

Galsai Kovách Ernő a Zala vármegyei Türijén született 1825. szeptember 12-én egy magyar, római katolikus vallású, nemesi családban. Apja, galsai Kovách Vendel, akinek a családja egészen 1602-ig vezette vissza a nemességét, szintén igencsak mozgalmas pályafutást tudhatott már ekkora a háta mögött. A (Zala)Szabaron 1796-ban született fiú korán árvaságra jutott; gyámja a gazdag földbirtokos, récsei Inkey Ádám lett. Vendel az elemi és gimnáziumi tanulmányok elvégzése után 1813-ban belépett a cs. kir. 9. (Frimont) huszárezred Zala megyei önkéntesekből szervezett „velita” huszárosztályába, amelynek tagjaként végigharcolta a Napóleon elleni háborúk utolsó szakaszát. Ennek során megfordult Belső–Ausztriában, Horvátországban, Észak–Itáliában és Dél–Franciaországban is; a hadműveletek végén pedig több ezer társával együtt megkapta az ún. „Ágyúkeresztet” a felszabadító hadjáratban való részvételért. 1816-ban tizedesként szerelt le, majd Zala megye írnoka; 1817-től pedig a sümegi járás pandúr hadnagya lett. E feladatkörében igencsak eredményesen működött, így 1820-tól már a szántói járás megyei katonai biztosaként gondoskodott a katonaság ellátásáról Türijén. Itt ismerkedett meg az 1806-ban született Rákóczy Juliannával, akinek az apja tisztartó volt a csornai premontrei rend helyi uradalmában. A művelt, a pozsonyi Orsolya-rendi apácák intézetében nevelkedett lány, és a feltörekvő kishermény között hamar kapcsolat szövődött; az esküvőre pedig 1825 januárjában került sor. A házasságból egy fiú (Ernő), illetve 5 lány (Viktória, Eugénia, Lujza, Karolina, és Matild) született.

Mint egyetlen fiúgyermekre, Ernőre vált a feladat, hogy a família presztízsét tovább növelje, és elősegítse a család további társadalmi emelkedését. A külsőleg az anyai ágra ütő (sima szőke haj, kék szem, magas alkat), belsőleg inkább az apjára (aki a leírások szerint szenvedélyes, egyhangúságot rosszul tűrő, hirtelen haragú, „kuruc” ember volt) hasonló fiú kezdetben tökéletesen megfelelt az elvárásoknak:

1832–1835 között előbb Türrén, majd Szentmártonban kiváló eredménnyel végezte el az elemi iskolát; rajztehetsége már ekkor megmutatkozott. A gimnáziumi évek már korántsem sikerültek ennyire, amelybe valószínűleg a sűrű iskolacsere is belejátszott: 1835–1836-ban a pápai bencés, 1836–1837-ben a keszthelyi premontrei, 1837–1839-ben a kőszegi, 1839–1840-ben újra a keszthelyi, végül 1840–1841-ben a nagykanizsai piarista gimnáziumban tanult. A váltásokat a család egyre erősödő anyagi helyzete tette lehetővé: Vendel Türrén előbb házat és szőlőt vett, majd 1840-től a megyei várnagyi pozíciót is megszerezte, és családját Zalaegerszegrre költöztette. Ám Ernő nem igazán tudta viszonzni a taníttatására fordított költségeket: nehezen szokott hozzá az évente változó követelményrendszerekhez, nem ment neki a latin, és testi bajok (kelések mindkét lábán) is kínozták. Ennek következtében egyre rosszabbul tanult, majd kocsmázásokba, „macskazenékbe”, verekedésekbe keveredett, ami miatt karcerbe is került. Miután második keszthelyi tanulói évében kis híján megbukott, kétségbeesett atyja végül a szülői házhoz közelebb eső kanizsai gimnáziumba vitte, ahol a fiú összeszedte magát, és végül tűrhető eredménnyel érettségizett le.

Ezután dönteni kellett a pályaválasztásról, amelyben az apa véleménye volt a mérvadó. Mivel egyetlen fiúként a család nevét is tovább kellett vinnie, így a papi pálya szóba se jöhetett. Hasonlóképpen kiesett a gazdatiszti állás is (noha a családban voltak hagyományai), mivel a büszke Vendel nem akarta, hogy fia más szolgája legyen. Ügyvédből a megyében túlkínálat volt; a család további emelkedését szem előtt tartó atya pedig a vármegyei szolgálatot sem javasolta. Mivel közben azonban a reformkor gazdasági vállalkozások és építkezések egész sorát indította be, Ernő rajztehetsége pedig egyre jobban fejlődött, valamint a reál tárgyakban általában jó volt, a családi tanács végül az építész (mérnök) szakma mellett döntött. Ehhez Vendel a bécsi Polytechnikumot nézte ki a fiának, de ide a német nyelv kiváló

ismerete kellett. Mivel Ernő még a kőszegi évei alatt sem tudta rendesen elsajátítani a nyelvet, ezért előbb egy olyan iskolára volt szükség, ahol erre lehetőség van, és emellett még műszaki ismereteket is ad. Így esett a választás a horvátországi cs. kir. Határórvidek területén lévő belovári katonai nevelőintézetre.

Ernő 1841 októberében kezdte meg itt a tanulmányait, mint a saját költségén tanuló polgári növendék. Az intézetben komoly reálokztatás folyt; emellett természetesen a katonai tárgyakat, valamint a szabályzatokat, vívást, lövészetet, lovaglást és úszást is tanítottak. Noha a heti órák száma több mint háromszorosa volt a gimnáziumban megszokottnál, a fiú jól vette az akadályokat, és most az először érezte azt, hogy a „helyén van”, amit az év végén kiváló tanulmányi eredménye is jelzett. Így a kiugró teljesítménnyel szembesülő apa végül változtatott eredeti elképzelésén, és hozzájárult, hogy a fia a katonatiszti pályát válassza. A további előlépés újabb lépcsőfokának a bécsi székhelyű m. kir. Nemesi Testőrség tűnt, de ide bekerülni csak két év katonai szolgálat után lehetett. Ernő előbb a megyei illetőségű cs. kir. 48. (Ernő) sorgyalogezrednél próbálkozott, de ennek sikertelensége miatt végül a cs. kir. 5. (varasd–kőrösi) határőr-gyalogezrednél lett ezredkadét 1842. július 22-től. A m. kir. Nemesi Testőrséghez való belépéshez szükséges vármegyei ajánlás megszerzése sem várattott sokáig magára: a szabadságon éppen otthon lévő fiú elvállalta a pánszláv mozgalom területi igényeit tartalmazó, ún. Safarik-térkép lemásolását, amelyet három nap alatt teljesített is, így a megye 1842. szeptember 19-én javasolta felvételét a Testőrségbe.

A hivatását megtaláló Ernő 1842–1844 között sikeresen elvégezte az intézet még hátralévő évfolyamait, és mindvégig kitűnt kiváló eredményeivel úgy az elméleti, mint a gyakorlati tárgyakban. A katonai fegyelem, az állandó napirend alkatára és jellemére is jó hatással volt: erős, egészséges és edzett, illetve higgadt, végtelenül fegyelmezett, és elgondolkodó egyéniség lett, aki művelt-

ségét szépirodalom olvasásával is igyekezett elmélyíteni. Az oktatási szünetekben apja igyekezett megismertetni a vármegyei társasággal, és elősegíteni fia társadalmi beágyazottságát, ami szintén jól haladt. Tanulmányai befejezése után 1845 januárjától tizedesként az ezred 5. (ivánicsi) századánál szolgált egészen április 26-ig, amikor viszsarendelték Belovárra, majd Bécsbe vezényelték. Közben felelőssége még nagyobbra nőtt: apja 1843–1844-ben vállalkozóként elnyerte a megyei katonaság élelmiszer- és takarmányellátásának feladatát, de ellenlábai konspirációja miatt végül belebukott a manőverbe, és súlyos anyagi veszteséget szenvedett. Így a család felvirágoztatása már végképp Ernő vállain nyugodott.

Galsai Kovách Ernő hivatalosan 1845. május 1-én lépett a m. kir. Nemesi Testőrség kötelékébe, ahol egyben alhadnaggyá léptették elő. A fenti szervezet már nem csupán egy díszelő testület volt, mint alapításakor, hanem egyben egy komoly tisztképző intézmény is. A 4 év elméleti és 1 év gyakorlati képzés után az itt végzett tisztek tanulmányi eredményeiktől függően hadnagyi vagy főhadnagyi rangban kerülhettek a birodalom gyalogos, és lovas ezredeihez, vagy akár a táborkarba (vezérkarba) is. Ernő itt a szabadságharc számos későbbi szereplőjével is megismerkedett: tanára volt például Török Ignác, a későbbi aradi vértanú, és Répásy Mihály, a honvédsereg majdani lovassági felügyelője. Egy évfolyammal felette járt Móriássy János, későbbi aradi felettese; szobatársa pedig Krivácsy József, a komáromi vártüzérség majdani parancsnoka lett. E veretes társaságban Ernő ismét kiváló tanulmányi eredményeivel tűnt ki olyannyira, hogy egyik felettese, hanusfalvi Petrich Zsigmond altábornagy, a Testőrség főhadnagya azzal bízta, hogy ha továbbra is ilyen jól tanul, akkor főhadnagyként a cs. kir. táborkarhoz fogja kineveztetni. Az 1848-ig tartó „békeidőszakban” a fiú igyekezett rendezett, mértéktartó életet élni, hogy kijöjjön csekély zsoldjából, és a császárváros „csábításainak” is többnyire jól állt ellen, elkerül-

ve számos könnyelmű testőrtársa sorsát, az eladósodást. Noha egy-egy kártyaadósság, vagy könnyelmű kölcsön ugyan utolérte, de ezekből önerőből ki tudott keveredni, ahogy 1847-ben egyetlen komolyabb betegségéből, az ideglázból is felépült. Ernő mind az elméleti, mind a gyakorlati tárgyakban is jól haladt, testőri szolgálatát kifogástalanul látta el, és minősítései alapján felettesei szép jövőt jósoltak neki. Bajtársai általában kedvelték, az évi négyhetes szünidők alatt pedig otthoni kapcsolatait is igyekezett elmélyíteni.

Politikai nézeteit szemlátomást leginkább a törvényesség tisztelete jellemezte; ezen kívül pedig magyar hazafi volt. Apja Zalában igyekezett mindkét oldallal „jóban lenni”: Ernő keresztapja például az a Forintos György lett, aki a konzervatív oldal „főkor-teseként” döntő szerepet játszott 1843-ban Deák Ferenc követté választásának megakadályozásában; ugyanakkor Vendel a nemesi adófizetés kérdésében a megyei reformellenzék prominens tagjának, Csány Lászlónak az oldalára állt.¹ Ernő már a reformkorban „eszmélkedett”, és a nemzeti megújítás őt is magával ragadta. Így örült az első gimnáziumi magyar nyelvű tankönyveknek, Belovárott magyar társaival együtt járatta a *Pesti Hírlapot*, 1844 farsangján pedig nem általtott magyar csárdást húzatni és táncolni a cs. kir. horvát határőrintézet hivatalos bálján, majd az uralkodó kíséretéért részt vett az 1847-es pozsonyi országgyűlés ünnepélyes megnyitására is. Ugyanakkor testőrként és leendő katonatisztként nem nyilvánított politikai véleményt, és tisztelettel viseltetett mind a Habsburg-dinasztia, mind cs. kir. hadsereg iránt.

¹ Ez a „kétlakiság” utóbb 1848-ban is jellemezte: Vendel egy zalai vadászcsapat vezetőjeként október 3-án részt vett Nagykanizsa felszabadításában, majd a következő nap a rábízott horvát hadifoglyokat (7 tiszt és 72 közlegény) Palin és Pölöske között megvédte a helyi népfelkelők általi felkoncolástól, és Zalaegerszegre szállította. Itt október 6-án pedig az említett fogoly tisztekkel egy bizonyítványt állított ki a maga részére az „életmentésről”. Alighanem ez is hozzájárult ahhoz, hogy a várnagyi tisztet 1850-ben is megtarthatta.

Ezek után aligha meglepő, hogy 1848 tavaszának bécsi forradalmi eseményeit kifejezetten rosszallással fogadta. Noha március 13-án reggelén civil ruhában maga is ott volt a tartománygyűlés épületénél, és a követelések egy részével is egyetértett, este már testőrtársaival együtt vett részt a Burg biztosításában, és kimondottan elítélte, hogy a „rendteremtés” helyett az udvar és a hadsereg meghátrált, a bécsi polgárságot és a „csőcselék” pedig felfegyverezték. Ugyanakkor a magyarországi eseményekről, az első felelős magyar kormány megalakulásáról, a polgári átalakulásról szóló híreket örömmel vette.

Az új viszonyok között – főleg a császári udvar május 17-i, Innsbruckba való menekülése után – a m. kir. Nemesi Testőrség lényegében „légüres térbe” került. Az új tanévben az órák és vizsgák elmaradtak, a szabadságolásokat beszüntették, új testőrök nem kerültek felvételre, a régiékek pedig – noha Itáliában már háború folyt Piemont és az olasz felkelők ellen – nem lettek beosztva az ezredekhez, így katonai karrierjüket sem tudták elkezdni. A „semmittevés” Ernő is nehezen viselte, és a mielőbbi „rendcsinálást” szorgalmazta leveleiben; ugyanakkor egyre inkább aggódva vette az otthoni híreket a nemzetiségek mozgolódásáról, majd a szerb felkelésről. Ez az időszak azonban magánélete szempontjából is tartogatott neki meglepetést: noha már korábban is udvarolgatott, 1848 nyarán ismerkedett meg a bécsi Volksgartenben egy nála két évvel fiatalabb kalaposlánnyal, Johanna Löhrrel, és a húgával, Madeline-nel. A közös séták, kirándulások, színházlátogatások alatt a kapcsolat elmélyült, és visszaemlékezése, valamint szeptemberi búcsúlevele alapján Ernő komoly érzelmeket táplált Johanna iránt, amelyek szemlátomást nem is maradtak viszonzatlanul.

1848 augusztusára a helyzet rendeződni látszott a birodalom nyugati felében: a prágai felkelést leverték, Custozánál vereséget szenvedett a piemonti hadsereg, az udvar visszatért a császárvárosba, a bécsi munkások újabb megmozdulását pedig sikerült elnyomni. A Testőrségnél újra kezdődtek a

tanórák, új testőrök is érkeztek. Ám a mindinkább fenyegető magyarországi helyzet miatt Ernő és társai egyre nyugtalanabban figyelték a nemzetiségek általános „lázasát”, a horvát veszély növekedését; azt pedig kifejezetten felháborítóknak találták, hogy az V. Ferdinánd által felfüggesztett Josip Jellačić horvát bánt bécsi látogatásakor a cs. kir. helyőrség fáklyászenével köszöntötte. Amikor aztán szeptember 4-én a császár hivatalosan is visszahelyezte méltóságába a bánt, mindenki számára egyértelművé vált, hogy a „kamarilla” a törvényes magyar kormányval szemben a „lázasok” oldalára állt.

Az új helyzetben való döntésre szeptember elején került sor. Szeptember 6-án Bécsbe érkezett a magyar országgyűlés 100 tagú küldöttsége, amelynek a fogadásán a testőrök is részt vettek. A delegációt vezető ifj. Pázmándy Dénes, a képviselőház elnöke beszédében elmondta, hogy az udvar nemcsak az áprilisi törvényeket szándékozik most visszavonni, hanem szemlátomást Magyarországon korábbi önállóságát is fel akarja számolni, és felszólította a testőröket, hogy térjenek haza a hon védelmére. Mivel szeptember 10-én a küldöttség eredménytelen tárgyalások után volt kénytelen eltávozni, még aznap a testőrök gyűlést tartottak a Gárdapalotában, és a kialakult helyzetre való hivatkozással lényegében testületileg (38-ból 35 fő) beadták a lemondásukat, és kérték a szolgálatból való elbocsátásukat. Az aláírásukkal hitelesített okmányt a lemondást maga is pártoló galsai Kovách Ernő személyesen adta át a Testőrség főkapitányának, gróf Vécsey Ágost lovassági tábornoknak. Szeptember 11-én pedig apját levélben tájékoztatta döntéséről, amelyet így indokolt: *„Azért kedves atyám ne vegye tán rossz néven ezen lépésemet, a többivel együtt, a melyet kötelességem volt tenni, ha nem akartam az egész nemzet megvetését magamra hártani.”*

A távozás azonban nem ment olyan könnyen: a cs. kir. hivatalos elbocsátó engedély csak nem akart megérkezni, így a testőrök futárokat küldtek a magyar kormányhoz, amelyekkel azzal az üzenettel tértek vissza,

hogy akik az 5. évükben vannak, azokat századosi, míg a többieket főhadnagyi rangban veszik majd át a honvédségbe. Mivel közben a horvát hadsereg átkelt a Dráván, és megindult Pest felé, a testőrök a szeptember 18-án tartott újabb gyűlés után az engedély nélküli hazatérés mellett határoztak, amelyhez az útiköltséget a Bécsben működő, király személye melletti minisztérium államtitkára, Pulszky Ferenc biztosította a részükre. Galsai Kovách e helyett szeptember 19-én inkább Johanna Löhrtől kért kölcsön 50 forintot (névleg a szülei meglátogatására), majd miután 21-én megérkezett a magyar kormánytól a magánútlevele, 22-én reggel 8 órakor gőzhajóra szállt, és még aznap este Pestre érkezett.

Szeptember 23-án reggel testőregyenruhájában felkereste a hadügyminisztériumot, és alkalmazásért folyamodott. Az első feladat hamar megtalálta: kisgeresdi Szabó Imre táborkari százados (korábban szintén testőr) segítségével megbízást kapott, hogy 30000 forintot vigyen el a bácskai hadtest táborába. E feladatot szeptember 24–27. között sikeresen végrehajtotta: a pénzt Szegeden adta át, Cegléden pedig Kossuth Lajossal is találkozott, aki rögtön lenyűgözte szónoki képességeivel.

A fővárosba visszaérkezve a *Közlöny* aznapi számából értesült róla, hogy szeptember 24-i hatállyal főhadnaggyá nevezték ki a 30. (hódmezővásárhelyi) honvédzászlóaljhoz. Először ide szándékozott utazni: erre utal, hogy másnap, 28-án Johanna Löhrnek írott búcsúlevelében, amelyhez csatolva visszaküldte az 50 forint kölcsönt, tájékoztatta kedvesét, hogy hamarosan csatlakozik alakulatához. Ám előbb még „benézett” a hadügyminisztériumba, ahol Szabó Imre újabb ajánlattal lepte meg, miszerint van egy üres táborkari beosztás Görgei Artúr őrnagy táborában. Mivel galsai Kovách mindig is inkább táborkari, mint csapatiszt akart lenni, így elfogadta a megbízást, majd visszatért szállására, az István főherceg fogadóba. Délután szemtanúja volt gróf Lamberg Ferenc altábornagy meggyilkolásának, amely elbor-

zasztotta. Este végül rendőri engedéllyel indult Görgei táborába.

A sereget 1848. szeptember 29-én érte el a Csepel-szigeti Lórévnél, az őrnagy főhadiszállására, Adonyba pedig 30-án érkezett meg visszaemlékezése szerint. Az első találkozás nem igazán sikerült: Görgei ekkor már nagyjából dandárnai reguláris haderejéhez épp elég táborkari, illetve segédtszettel rendelkezett, így hősiünket Meszéna Ferenc százados mellé osztotta be. Galsai Kovách pedig (aki valószínűleg önálló pozícióra vágyott) rögtön ellenszenvesnek találta első felettesét, akit (alighanem utólagos visszavetítéssel) egyszerűen krakéler osztrák katonatisztként jellemzett, féktelen ambícióval, „minden szív és kedély nélkül... mindenre képes fog lenni”. Így aligha csodálható, hogy nem igazán jeleskedett a táborkari munkában²; inkább az itt megismert szabolcsi önkéntes nemzetőr (a későbbi 48. honvéd-) zászlóalj táborában, Patay István őrnagy és tisztjei társaságában múlatta az időt. Résztevéője helyett inkább csak szemlélője volt az eseményeknek a Karl Roth cs. kir. vezérőrnagy hadoszlopa elleni hadművelet során gróf Zichy Ödön kivégzésétől (amit szintén elítélt, Görgei önkényének tudva be) egészen az október 7-i ozorai fegyverletételig.

Miután a hadművelet közben Perczel Mór ezredes vette át az itt lévő csapatok feletti parancsnokságot, Ozora után Görgei pedig a fővárosba utazott, hősiünk úgy érezte, hogy alkalmazása megszűnt. Így mielőtt újabb beosztásért folyamodott volna, előbb hazatért rég nem látott családjához. Október 8-án indulva 12-én ért Zalaegerszegre, ahol nagyjából tíz napig maradt. Október 23-án indult vissza a fővárosba egy horvát hadifogoly-szállítmány nemzetőr kísére-

² Erre utal az is, hogy visszaemlékezésében megrótta Görgeit, hogy október 1-én Mőga János altábornagy, a magyar fővezér parancsát megtagadva, nem csatlakozott a főszereghez. Ám a hadműveleti iratanyagban ilyen utasítás nincs, ahogy Mőga Görgeinek írt korabeli hadműveleti elképzeléseiben sem szerepel ilyesmi. Ezt, ha valóban teljesített volna szolgálatot Meszéna mellett, galsai Kováchnak is tudnia kellett volna.

tének ideiglenes parancsnokaként, akikkel együtt 31-én érkezett meg Pestre.

Mivel közben patrónusát, Szabó Imrét őrnaggyá és a pozsonyi katonai kerület parancsnokává nevezték ki, galsai Kovách elvállalta mellette a segédtszti állást. Új honvédtiszti egyenruhájában november 1-én indult útnak kocsin felettesével, és 2-án este már Pozsonyban volt. Közben azonban megváltozott a helyzet: a schwechati vereség után a magyar főszereg Pozsonyba tette át a székhelyét, így az önálló kerületi parancsnokságra többé már nem volt szükség. Ráadásul a szereg vezére éppen az a Görgei Artúr lett, akit galsai Kovách kurtán-furcsán hagyott el, és a Zöldfa fogadóban rögtön össze is találkozott vele. Noha a kínos helyzetből ügyesen kivágta magát, itt sokáig nem maradhatott. Így november 3-án gőzhajón indult vissza Pestre, ahová 4-én érkezett meg.

Miután a hadügyminisztérium ebben az időszakban szinte naponta tette közé felhívásait, hogy a honvédszászlóaljához kinevezett tisztek haladéktalanul vonuljanak be alakulataikhoz, különben elveszítik a rangjukat, a sikertelen tábornoki, illetve segédtszti beosztásokba beféradt galsai Kovách végül úgy döntött, hogy bevonul zászlóaljához. A fővárosban minden szükséges poggyással felszerelte magát, majd november 10-én útnak indult Hódmezővásárhelyre. Mivel közben a 30. honvédszászlóaljat Arad cs. kir. erődjének körülférésére vezényelték, így hősünk végül 13-án érte csak utol alakulatát, és jelentkezett Óaradon zászlóaljparancsnokánál, Zikó János őrnagynál, aki (tiszthiányban lévén) nagy örömmel fogadta. Ekkor még aligha sejtette, hogy a következő öt hónapot ennél a tábornál fogja tölteni.

Egy téves parancs miatt a zászlóalj ebben az időszakban vonult vissza a Maros déli partján lévő Újaradról az északi oldalra, ahol aztán galsai Kovách főhadnagy végül beosztásra került, és november 15-én átvette a 3., zömmel tótkomlósiakból álló század parancsnokságát. A század ekkor 6 altisztből és 215 közlegényből állt, és összesen 30 lőfegyverrel rendelkezett; a többieknek csak ha-

dikaszájuk volt. A legénység többsége még mindig a polgári ruháját viselte; egyenruha csak a tiszteken és altiszteken feszült. Galsai Kovách főhadnagy nagy elánal vágott bele százada kiképzésébe, amelynek felfegyverzése csak a hónap végén került sor. Ennek ellenére zászlóalja kötelékében részt vett Újarad november 19-i, újabb megszállásában, többször előőrsi szolgálatot is teljesített, illetve felderítő akciókat is vezetett. Tevékenységével elégedett felettese ezért századosi rendfokozatra terjesztette fel, amelyet még november 28-án meg is kapott.

Mivel megfelelő ostromfelszereléssel nem rendelkezett, ezért az aradi magyar ostromszereg parancsnoka, Máriássy János alezredes egy rajtaütéssel szándékozta bevenni az erődöt december 3-ról 4-re forduló éjszaka. Hősünk korábbi testőrtársáról nem volt valami jó véleménnyel: bátor, vakmerő, de veszekedő, indulatos, komolyabb harcászati-hadászati tudományokkal nem bíró tisztnek tartotta, aki nem való önálló parancsnoknak. Amikor például a terv kockázatos részére igyekezett figyelmeztetni, Máriássy letorkolta: „Ej, mit értesz te ehhez!” Ennek ellenére a 30. honvédszászlóalj tagjaként galsai Kovách is részt vett a rajtaütésben, amely végül kudarcba fulladt. Bár az elővédműveket sikerült megszállni, a vármagba nem sikerült bejutni, és a felébredő helyőrség óriási tűzzel árasztotta el a támadó magyar csapatokat. A visszavonulás során Zikó őrnagy súlyosan megsebesült és harcképtelenné vált, a zászlóalj felbomlott, hősünk azonban saját századát aránylag kis veszteséggel tudta visszavonni.

A bekerítésben lévő erőd felmentésére a cs. kir. temesvári hadvezetés egy sereget küldött december közepén, amellyel szemben Máriássy a déli parton, az Újarad-Kisszentmiklós-Zsigmondháza vonalon sorakoztatta fel a csapatait. Ebben a felállásban galsai Kovách saját, valamint a 27. honvédszászlóalj egyik századával és két löveggel a kisszentmiklói barakk-kaszárnyánál lévő sáncok védelmét kapta feladatul. A december 14-i ütközetben azonban a cs. kir. haderő kon-

centrálta támadással felsodorta a magyar sereg balszárnyát, és ezzel el is döntötte az összecsapást. Ennek láttán galsai Kovách tüzérei a lövegekkel együtt elmenekültek, a százados pedig hiába indított csapataival ellentámadást Máriássy parancsa szerint, a túlerő elől vissza kellett vonulnia, és csak nagy nehézségek árán tudott a Maros északi partjára jutni.

A vereség után az alezredest leváltották, és helyére gyulai Gaál Miklós tábornok érkezett, aki december 21-én vette át az irányítást. Róla hősünk épp ellenkező véleményrel volt: kiváló katonai mérnöknek, tudós embernek tartotta, de „*tehetetlen, indolens és szellemileg elaggott ember volt, kiben a tetterő hiányzott*”. Ekkor került a 30. honvédszászlóalj élére új parancsnok, Nagy Jenő őrnagy, akit a százados szintén nem tartott sokra. Mindenesre újabb erősítések és nehézlövegek is érkeztek, amelyekhez ütegállások is készültek. Ebben az időszakban galsai Kováchnak is számos tennivalója volt: századával részt vett Újarad újabb megszállásában, a cs. kir. várórség több, ütegállások elleni kitörésének visszaverésében; egy alkalommal pedig, mint parlamentert, az erődben is járt. Alakulata 1849. január 21-én tartotta a zászlószentelési ünnepségét; felszerelése pedig lényegében befejeződött. Noha a Damjanich János tábornok vezette bánási hadtesttel való közös várostrom január végén az időjárási körülmények miatt meghiúsult, várható volt, hogy a január 23-án megkezdett tüzérségi bombázás és a kiéheztetés előbb-utóbb megtöri a helyőrség ellenállását.

Ám az erőd nehéz helyzetéről a cs. kir. temesvári hadvezetés is értesült, és ezúttal egy, a korábbinál nagyobb, cs. kir. és szerb felkelő csapatokból álló sereget küldött Arad felmentésére. Gaál, okulva a december 14-i kudarcból, kiürítette Újaradot, és seregét az északi parton összpontosította. A február 7-i visszavonulást, és a Maros hídjának lerombolását a 30. honvédszászlóalj, és azon belül a 3. század fedezte, amely után galsai Kovách egy üteggel megerősítve egészen estig védte csapatával az északi partot az ellenség elő-

őrseivel szemben. A következő nap, 8-án a százados alakulatával tartalékban volt a város főterén, amikor 11 óra körül több lőszerkocsi felrobbanása miatt pánik tört ki a magyar csapatok között, és ezt kihasználva az ellenség betört Óaradra. Nagy Jenő maga is elvesztette lélekjelenlétét, és elrendelte a város kiürítését; a 30-asok századai közül pedig egyedül galsai Kovách egysége tudott rendezetten visszavonulni. A város szélén Gaál tábornok rendezte a sereget, amelyet aztán több oszlopban Óarad visszavételére küldött. A bal oldali oszlopot, amely a saját százada, valamint egy vegyes század alkotott, galsai Kovách személyesen vezette, és egészen a város főteréig sikerült előretörnie. Itt azonban a cs. kir. túlerő visszaszorította, és kénytelen volt meghátrálni. Miután megérkeztek a magyar erősítések, a következő támadást már siker koronázta: az ellenséges csapatokat sikerült kiszorítani a városból. Gaál tábornok nagyon elégedett volt a fiatal tiszttel, akit jelentésében így említett meg: „*egy minden tekintetben éppoly kiváló, mint bátor tiszt.*” A százados a következő napok harcaiban is jó teljesítményt nyújtott: február 9-én századával ismét a Maros partot védte, majd az elsők között vett részt Újarad ideiglenes visszavételében. Február 13-án pedig az Újarad végleges visszafoglalását eredményező sikeres támadásnál ő vezette az elővédet, a 30. honvédszászlóalj 5. századát és két löveget, és fontos szerepe volt az ellenség kiszorításában.

Mivel Nagy Jenő így „leszerepelt”, galsai Kovách abban reménykedett, hogy ő kapja majd meg a 30. honvédszászlóalj parancsnokságát, amelyben a zászlóalj tisztikara is támogatta. Ám az új őrnagy Kölgey Ferenc lett. Ezért alighanem érthető, hogy csalódott hősünk „sötét színekkel” festette meg vetélytársa portréját, akit visszaemlékezésében csupán „Debrecenből jött”, csak a zsoldért szolgáló „német” tisztnek ábrázolt. Ám valójában Kölgey a 38. honvédszászlóalj 3. századának a parancsnoka volt, képzett és kiváló tiszt, aki mind a délvidéki, mind az Arad környéki harcokban kitűnt; így ran-

gidősként joggal került a 30-asok élére. A kudarc után galsai Kovách számára újra vonzóvá vált a táborkari beosztás, így február 18-án átlépett az aradi ostromsereg táborkarához. Ám az új beosztás sem hozta meg számára a vágyott elismerést. Sem a Gaál Miklóst váltó Kiss Pál alezredes, sem az őt követő gróf Vécsy Károly tábornok alatt nem sikerült nélkülözhetetlenné válnia; a mindennapi táborkari „aprómunka” (előőrsök ellenőrzése, ágyúállások építtetése és javíttatása, tervek készítése) pedig nem elégítette ki ambícióit. Ehhez járult még valószínűleg az, hogy feletteseinél képzetlenebbnek tartva magát, azokról igen lesújtó véleménye volt; valószínűleg ezért is vezett össze az aradi táborkar vezetőjével, Boros Ignác őrnaggyal is. Így még részt vett az aradi erődöt elszigetelő árok- és sáncrendszer terveinek elkészítésében, majd április 16-án beadta lemondását és visszakerete magát a 30. honvédzászlóaljhoz.

A zászlóalj ugyanis 1849. március elején erősítésként a Perczel Mór tábornok vezette IV. hadtesthez került, amely ekkor egymás után aratta a sikereket, és majdnem az egész Bácskát visszafoglalta. Mivel közben Kölgey alezredes és dandárparancsnok lett, így hősünk joggal reménykedett abban, hogy ezúttal sikerül megszereznie a zászlóalj vezetését, és azzal ő is dicsőséget arathat. Ezért április 17-én útnak indult, és Szegeden keresztül végül 24-én Beodránál sikerült csatlakoznia a Bánságba átkelő hadtest csapataihoz. A 30. honvédzászlóalj parancsnokságát rangidős századosként április 25-én, Törökbecsén sikerült átvennie, amely ekkor 1086 főből állt, és a csákó, valamint hátbőrönd kivételével teljesen fel volt szerelve (utóbbi hiánya miatt nevezték az alakulatot a táborban „zsíros tarisznyás zászlóaljnak”).

A hadtestet vezető Perczelről a mindig kritikus galsai Kovách kifejezetten jó véleménnyel volt: „nem volt tanult katona, de a kezdeményezés és gyors elhatározás embere”, aki, bár „indulatos és heves természetű ember”, emellett „rendíthetetlen jó hazafi”. Így igyekezett is megszolgálni a bizalmát, ami sikerült is neki. A bánsági hadjáratban ugyanis végül

hősünknek sikerült olyan szerepet játszania, amelyet mindig is akart. Az április 30-i melencei ütközetben a balszárnyon ő kapta feladatul zászlóaljával a csatatér kulcspontjának számító majorság, a „Kiss-hodály” elfoglalását, amelyet többszöri kísérlet, valamint két újabb zászlóalj beérkezése után végül sikerrel teljesített, noha közben ő is megsebesült. Május 7-én, az uzdini ütközetben pedig zászlóaljával a jobbszárnyon elsőként kelt át a Temes folyón, majd rohammal vette be a falut; közben pedig még egy löveget is zsákmányolt. A teljesítményével elégedett Perczel május 8-án megerősítette a zászlóalj élén, 15-én pedig őrnagyi kinevezésre terjesztette fel.

Pancsova elfoglalása, a bánsági hadjárat sikeres befejezése után Perczel úgy döntött, hogy a Bácskában megmaradt utolsó szerb hídfőállást, a titeli fennsíkot foglalja el. Mivel közben Josip Jellačić cs. kir. tábornagy hadteste is a Szerémségbe érkezett, az akcióval sietni kellett. Ám sem a május 22-i, sem 25-i akció nem járt sikerrel. Az elsőnél a 30. honvédzászlóaljnak a Vilova elleni támadást kellett volna segíteni, de elkéstek, így csak a visszavonulást fedezhették. A második alkalommal galsai Kovách zászlóalja képezte az elővédet, de a tervezett rajtaütés meghiúsult, és az ellenséges tüzérségi tűzben a zászlóalj már sikertelenül rohmozta meg a vilovai sáncokat. A kudarc után Perczel Újvidékre vonta vissza seregét, majd a Pétervárad elleni szerb sáncrendszer áttörésével kísérletezett. A június 4-én hajnalban meglepetésszerűen indított támadás során a 30. honvédzászlóaljnak sikerült előbb a Karakas-, majd a Vezi-rác-hegyi sáncokat is elfoglalnia, és közben több löveget is zsákmányolnia. A többi zászlóalj rohama azonban elakadt; a bevetett ellenséges tartalékok miatt pedig galsai Kovách kénytelen volt elrendelni alakulatának a visszavonulást, amit egy századdal maga fedezett. A sikertelenség és a súlyos veszteségek ellenére Perczel elégedett volt csapatai teljesítményével; hősünket pedig visszaemlékezése szerint felterjesztette a Magyar Katonai Érdemrend III. osztályára.

Mivel közben Jellačić megkezdte az átke­lést a Bácskába, Perczel úgy döntött, hogy az ellenség Kátynál lévő elővédét megtámadja. Június 7-én azonban az említett falunál a cs. kir. tábornok teljes seregébe ütközött, és a túlerőtől súlyos vereséget szenvedett. Az ütközetben galsai Kovách zászlóaljával a centrumban szerepelt, és több alakulattól eltérően neki sikerült rendben visszavonnia zászlóalját, aránylag kis veszteséggel. A vereség után Perczel a Ferenc–csatorna vonalára vonta vissza hadtestét; június 15-én itt, Óverbáson érte leváltásának híre. A kormány döntése általános felháborodást kel­te­tt a parancsnoki karban, sokan lemondtak tisztségükről. Galsai Kovách ugyan maradt zászlóalja élén, de kifejezett rosszindulattal figyelte az új parancsnok, Tóth Ágoston ezredes működését, akit visszaemlékezéseiben egyszerűen „*theoretikus szobatudósnak*” nevezett. Az ezt követő sikertelen időszak igazolni látszott értékelését: Tóth előbb feladta a Ferenc–csatorna védelmét, majd június 25-én Óbecsénél megütközött Jellačić seregével, és vereséget szenvedve tőle, a Bánságba szorult vissza. Az ütközetben a 30. honvédszászlóalj a jobbszárnyon állt fel az első vonalban, ahol az ellenséges tüzéségi tűzben sokat szenvedett, majd minden vitézsége dacára kénytelen volt a többi egységgel együtt a túlerő elől a hídon keresztül a Tisza bal partjára hátrálni. A vereségért kifejezetten Tóthot hibáztatta a tisztikar zöme; így mindenki megkönnyebbült, hogy július elején Guyon Richárd tábornok vette át a hadtest vezetését. Vele galsai Kovách is meg volt elégedve: „*bátorságban méltó utódja fog lenni Perczelnek, de jobb kiadásban- nem indulatos*”, írta róla.

Guyon meg is felelt a bizalomnak: csapa­taival átkelt a Tiszán, és újra megszállta a Ferenc–csatorna vonalát, ahol aztán Kishegyesnél, július 14-én hajnalban ütközött meg a váratlanul támadó cs. kir. főerőkkel. Ez lett hősrünk utolsó ütközete is: hajnali 1 óra­kor puskalövésekre riadt fel, amely után azonnal riadóztatta a zászlóalját, és két századdal a hátráló magyar előőrsök segítségére sietett. Miután együtt sem tudták feltartóztatni

a túlerőt, bevetette többi négy századát is, majd ellentámadással igyekezett visszavet­ni a támadókat. Az erősítések beérkezése után szuronyrohamot rendelt el, amely ugyan sikeres volt, de közelharcban elszakadt ka­tonáitól, és gyalogosan, szokásos egyszerű egyenruhájában (fekete csákó, rövid szürke posztózeke rendfokozat nélkül, vitorlavá­szon nadrág) szinte észrevétlenül esett a cs. kir. határőrök fogságába.

Lefegyverzése után azonnal hátravitték, ahol örömmel konstata­lta, hogy az egész cs. kir. haderő meghátrált, így az ütközetet a ma­gyar fél nyerte meg. Többször is kihallgatták; egyszer maga Jellačić is, akit igyekezett fals információkkal ellátni. Ezt követően július 15-én először Titelbe, majd 17-én Zimonyba szállították; az út során többször is próbált megszökni, sikertelenül. Szeptember 5-én itt volt az első hadbíró­sági kihallgatása, ahol szerepét igyekezett kisebbíteni. Szeptember 26-án gőzhajón Pestre szállították, ahová 28-án érkezett meg; az Újépület 5. pavilonjába zárták. Mivel a szabadságharc leverése után általános kegyelemben reménykedett, igen­csak rosszul érintette, hogy mind Pétervárad szeptember 7-i, mind pedig Komárom október 2–4-i kapitulációja csak a várőrségek részére biztosított bizonyos mértékű amnesz­tiát. Visszaemlékezésében – természetesen az „áruló” Görgeire szórt szidalmak mellett – nem is fukarkodott a negatív jelzőkkel a két várparancsnok, Kiss Pál és Klapka György tábornokok vonatkozásában. Főleg az utóbira haragudott, akinek lényegében a nyaká­ba varrta az október 6-i kivégzések felelős­ségét. Ezek szemlátomást őt is megrémítet­tek, és bizonyos mértékben meg is törték: október 11-i kihallgatásakor ugyanis elárulta, hogy Johanna Löhrtől kapta a hazautazás­hoz szükséges kölcsönt, akit addig igyeke­zett vallomásaiban fedezni.³ November 5-i kihallgatása után már nem változtatott az elmondottakon. E szerint a testőrségtől való eltávozását nem gondolta szökésnek, mivel

³ Az már más kérdés, hogy a hölgynek egy 1849. november 14-i cs. kir. rendőri kihallgatást leszámítva nem esett különösebb baja.

az engedély már úton volt; ezt követően az aradi ostromsereg táborában pedig nem értesült a cs. kir. proklamációról, mivel azokat a magyar kormány eltitkolta. Április 14-e a trónfosztás után pedig azért nem lépett ki, mivel azt nem engedték; még szabadságra sem mehetett. A 30. honvédszászlóalj tagjaként a hadieseményekben való részvételét nem tagadta, de azokat kisebbíteni igyekezett. Ezt az is segítette, hogy 1849. július 5-i, őrnagyi kinevezéséről nem értesült, erről pedig a cs. kir. hadbíróóság sem szerzett tudomást; így századosként tartották nyilván. November 15-én aztán tiszttársaival együtt Aradra szállították, ahová 17-én érkezett meg; a „Zwingerben”, a 2. bástya 2. kazamatájában került elhelyezésre. Noha december 15-én maga is védőiratot nyújtott be, amelyben magát „virtigli” császár- és királyhű tisztnak igyekezett beállítani, és hivatkozott atyja érdemeire is, ez semmit sem használt: Galsai Kovách Ernőt 26 társával együtt 1850. február 25-én halálra ítélték. A rá vonatkozó ítélet indoklásban súlyosan esett latba dezerálása a testőrségtől, valamint az, hogy fegyveres kézzel, egy csatamezőn fogták el. Ezért egyedül őt kötél általi halálra ítélték (a többieket golyóra), amit kegyelemből március 10-én 16 évi várfogságra vasban enyhítettek, teljes rang- és vagyonvesztéssel. Az ítéletet március 14-én hirdették ki.

Galsai Kovách Ernő teljes börtönbüntetését az aradi erődben töltötte le. Noha a szabadságharc veresége, súlyos ítélete, és egzisztenciája összeomlása miatt eleinte eléggé letargikus hangulatba került, később igyekezett hasznosan tölteni börtönéveit. A bilincshordozás alól idővel feloldották; így belekezdhetett visszaemlékezései, és börtöntársairól alkotott jellemrajzai írásába. Rajztehetségének is hasznát vette, mivel társairól, illetve az aradi várról számos akvarellt is készített. Elkezdett gitározni és zenélni is; míg a fogság utolsó két évében egyik rabtársától, Senovitz Frigvestől magasabb matematikát (algebrát, geometriát, trigonometriát) tanult, amit később mérnöki pályáján jól tudott hasznosítani. A nagyobb

betegségek is elkerülték, noha idegláza egy időre kiújult. Rabtársaival általában jó volt a kapcsolata; csak a Görgei vezette hadsereg törzstiszti karát, mint vezérükkel együtt minden baj okozóit, „*ezt az egynehány szájás főtisztet*” gyűlölte továbbra is engesztelhetetlenül.

Noha visszaemlékezéseiben sűrűn felhozta, hogy másokhoz képest „nem volt szerencséje”, nem kellett kitöltenie a büntetését: 1856. december 2-án amnesztiával szabadult. Azonnal hazautazott Zalaegerszegre, ahová december 12-én érkezett meg. Bár otthon nagy örömmel fogadták, ő a legkevésbé sem volt boldog: úgy érezte, hogy nem tudott megfelelni a beléhelyezett bizalomnak, és „bukott emberként” lényegében a nulláról kell újra kezdenie az életét.

Am ezt lényegében sikerrel tette. 1857 tavaszán Pestre utazott, hogy alkalmazást keresen. Itt támogatást remélve felkereste az Angol Királynő Szállóban Deák Ferencet is, ő azonban valamilyen okból elutasította. (Valószínűleg innen eredeztethető a visszaemlékezést átszövő negatív Deák-kép.) Végül Erhard Ágoston nyugalmazott Pest városi főmérnök mellett sikerült elhelyezkednie, mint magán-segédmérnök. 1860 tavaszán a budai politechnikumban sikerült letennie a mérnöki vizsgát; így 1861-ben, az alkotmány ideiglenes visszaállításakor megválasztották Pest vármegye mérnökévé. Azonban az abszolutizmus felújításakor a vármegye tisztviselői karával együtt szeptemberben kénytelen volt lemondani. Az év decemberében végül Peitler Antal váci püspök kinevezte uradalmi mérnökének. Időközben, 1858. november 25-én Vácon feleségül vette Roskoványi Ágoston akkori váci püspök öccsének, Roskoványi Boldizsár püspöki uradalmi igazgatónak az Augusztá nevű leányát, akitől gyermekei is születtek. 1865-ben pedig Pest vármegye tiszteletbeli főmérnöke lett.

A kiegyezés után más irányt vett a karrierje: 1868. május 4-én a m. kir. Igazságügyi Minisztérium kinevezte Lipótvárra fegyintézet igazgatónak. Mivel I. Ferenc József döntése értelmében a korábban a cs. kir.

haderőben szolgálatot teljesített, majd a honvédseregbe álló tisztek is nyugdíjért folyamodhattak, ezért 1868. július 17-én galsai Kovách levélben fordult a m. kir. Honvédelmi Minisztériumhoz. Kérelmében jelezte, hogy nem igényel kegydíjat; cserébe viszont 1842-től kérte szolgálati idejének beszámítását. Gelich Rikárd osztálytanácsos azonban ezt 1868. október 5-én írt felterjesztésében elutasította, és helyette 1848. okt. 1-i, hivatalos honvéd főhadnagyi kinevezésére való tekintettel végül évi 273 forint 60 krajcár kegydíjat javasolt hősiünk számára.

Galsai Kovách egészen 1870 februárjáig maradt Lipótváron, majd áthelyezték a váci fegyintézethez. Innen 1874 januárjában került az illavai fegyintézethez, ahonnan 1885. október 3-án ismét a váci fegyintézet élére nevezték ki. Közben börtönügyekben elsőszámú szaktekintéllyé vált: 1888. március 7-én a magyar jogászegyesület börtönügyi bizottságának ő lett a meghívott szakértője. 1890 júliusában ismét át akarták helyezni; ezúttal a szamosújvári fegyintézethez, ám ezt már nem fogadta el, és 1890. augusztus 1-vel nyugdíjba vonult. Ez év szeptember 1-én a váci Ipar és Kereskedelmi Hitelintézet vezérigazgatójává választották. Mint a Vác Városi Honvédegyelet és a város törvényhatóságának megbecsült tagja hunyt el 1915. május 5-én.

Noha életét sikeresen kezdte újra, és a kiegyezés utáni polgári társadalom kiemelkedő alakja lett, visszaemlékezésébe szőtt, utólagos megjegyzései állandó keserűséget, soha nem szűnő csalódottságot mutatnak, mivel szerinte „balszerencséje” miatt nem futotta be azt a pályát, amire képességei predesztináltak; így nem lett sem magasrangú katonatiszt, sem pedig „kegyelmes úr”. A szabadságharc során nyújtott teljesítményét megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy bár kiváló képességei voltak, tanulmányai kényszerű félbeszakítása miatt éppen azokat az elméleti és gyakorlati ismereteket (a három fegyvernem taktikája és összműködése, taktikai gyakorlat több gyalog-, ill. lo-

vasezreddel) nem sajátíthatta el, amelyek az igazán sikeres táborkari tiszti pályafutáshoz kellettek volna. Ezért ebben a beosztásban, többszöri próbálkozása ellenére sem igazán vált be. Ám kiváló csapatiszt lett belőle, aki mind század-, mind pedig zászlóaljparancsnokként megállta a helyét; és nemcsak bátorságával, hanem vezetési képességeivel is elnyerte emberei bizalmát, akik rajongtak érte. *„Kovách Ernő őrnagyunk ... igen szerény, csendes véralkatú, de mindenkinek kellemesen imponálni tudó, hivatalában igen szigorú és pontos egyéniség volt, ... Mindenben első volt a riadók alkalmával, ... bármily exponált helyen állott elől vagy hátul, a zászlóaljának, ha fedezeten, tehát álló helyben voltunk, ok nélkül helyéről nem mozdult, mint kőszobor állott a leg-sűrűbb golyózáporban órahosszat, mely előtt soha nem láttam lehajolni, vagy félreugorni, mint ahogy az különben szokás volt”* – írta róla egyik katonája. 1848–1849-ben ez sem volt kevés. Így Galsai Kovách Ernő – akinek az emlékét 2004 óta Vácott emléktábla is őrzi – elérte azt, amit ember csak elérhetett a korban: a múlandó címek, a „katonabáróság” helyett az 1848-as örök történelmi emlékezet, a „Hősök Panteonjának” a része lett.

Felhasznált források és irodalom:

Galsai Kovách Ernő: Naplóm I–IV. kötet. In: Országos Széchényi Könyvtár. Kézirattár Folió Hungaro 1419. (Másolat)

Galsai Kovách Ernő aradi peranyaga. In: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár. IV. 3. Az cs. kir. aradi hadbíró iratai. 113/15. 2/375b.

Galsai Kovách Ernő nyugdíjkérelme. In: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár. I. 3. A cs. kir. Budai General Commando iratai. 1868. 2. Abt. 21-8/301.

Aradvár és Aradváros ostroma 1848–49-ben. Galsai Kovách Ernő 1848/49-iki honvédőrnagy naplója. Az előszót írta Márki Sándor. Bevezette Juhász Ferenc. Arad, 1911.

Bona Gábor: Táborkok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Negyedik,

bővített kiadás. I-II. kötet. Miskolc, 2015. I. k. 373. o.

Csikány Tamás: Arad az 1848/49-es szabadságharcban. In: Benkő Elek – Csikány Tamás – Czigány István – Demşea Dan – Domokos György: Az aradi vár története. Budapest, 1998. 87–167. o.

Görgei István: 1848 júniusától novemberéig. Okmánytár. S. a. r.: Katona Tamás. Budapest, 1980. 187–335. o.

Hellebronth Kálmán: A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918. Budapest, 1939. 223–224. o.

Kiss Zsuzsanna: Apák és fiúk. Egy Zala megyei naplóíró kismemesi család két nemzedéke. In: AETAS, 23. évf. 2008. 3. sz. 5–24. o.

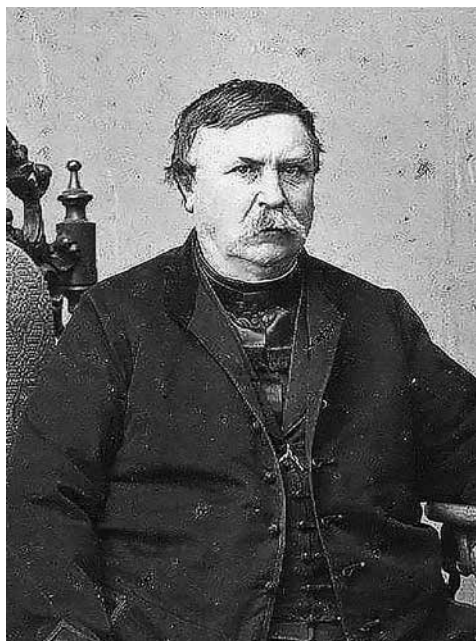
Közlöny. Hivatalos lap. 1848. évf. 109. és 173. sz.

Olchváry Ödön: A magyar függetlenségi harc 1848–1849-ben a Délvidéken. Budapest, 1901. 171–226. o.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. kötet. Budapest, 1891–1914. VI. k. 1209–1211. o.

Kotnyek István: Neon – 1984

Bekő Tamás

A haza bölcse zalatárnoki gyermekévei (?) Avagy hol nevelődött a kis Deák Ferenc 1803–1808-ig

„Sokan vannak, különösen Zala megyében, kik őt személyesen ismerték, barátságával dicsekedhettek, kiket hozzá vérokonság kötött; de ismerték őt azon korban, midőn már, mint Magyarország vezérférfija szerepelt. Azok, kik gyermekéveiket töltötték vele, majdnem mind eltűntek az élők sorából, s velük sírba szállottak a föl nem jegyzett gyermekkori emlékek is. Levéltárakban hiába kutatunk; azok nem igen szokták a gyermekek élményeit megőrizni; nekünk, későbbi nemzedékeknek, jobbára a hagyományokhoz kell folyamodnunk; azokból a gyér tudósításokat összegyűjtenünk” – fogalmazott Füssy Tamás Deák Ferenc gyermek- és ifjúsági éveit 1892-ben megjelent tárcájában.¹

Füssy nem járt messze az igazságtól. Deák Ferenc jól nyomon követhető és kellő részletességgel feltárt életútjának első nyolc esztendejéből mindössze három hiteles forrást ismerünk. A születésének – azaz a söjtöri római katolikus plébánia kereszteltek anyakönyvének – 1803. október 17-én kelt bejegyzését, a Deák árvák gyámság alá helyezését szentesítő 1808. január végi közgyűlési határozatot, valamint a keszthelyi premontrei gimnázium 1811/12-es évfolyam első grammatikai osztályának névkönyvét, amelyben Deák Ferenc személyére és tanulmányi eredményére vonatkozó adatokat találunk.² A köztes időszakokat tekintve kizárólag a családi hagyományok után fennmaradt, ám meglehetősen homályos legendákra támaszkodhatunk.

A legszélesebb körben elterjedt és ma már tényként kezelt életrajzi adalék, hogy a kis Deák Ferencet anyja tragikus halála után Zalatárnokra „számúzték”, ahol nagybátyja, Deák József családja körében nevelődött 1808-ig. A szóbeszéd szerint apja őt okolta szeretett hitvese elvesztéséért, ezért elkeseredésében öccsére bízta az újszülöttet. Később ez a teória úgy épült be észrevétlenül Deák életrajzába, hogy ő maga erre

¹ Füssy Tamás (a továbbiakban: Füssy): Deák Ferenc gyermek- és ifjúsági éveiből (1. rész). In.: Zalamegye, 1892. november 27. (48. sz.) 1. p.

² Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL ZML) Mikrofilm-tára. A söjtöri r. k. plébánia kereszteltek anyakönyve 1803., Közgyűlési jegyzőkönyvek 1808. január 13. 7/21., A keszthelyi premontrei gimnázium anyakönyvei 1811/12.

vonatkozólag soha egyetlenegy utalást nem tett, és néhány szájról szájra terjedő anekdotán kívül semmi más nem támasztotta alá. A közelmúltban napvilágra került és az apa, idősebb Deák Ferenc keze nyomán keletkezett magánlevelek azonban másra utalnak. Ha nem is állítják bizton az ellenkezőjét, erősen megkérdőjelezzük Deák zalatárnoki „száműzetését” és rokonainál eltöltött időszakának négyéves periódusát. Mielőtt azonban rátérnénk a levelekben foglaltak közlésére, tekintsük át a korabeli Deák-életrajzokat és vizsgáljuk meg a tárnoki legenda kialakulásának folyamatát és körülményeit. Deák Ferenc életében mindössze egyetlen önálló életírása látott napvilágot nyomtatásban, az is egy külföldi szerző, a francia Emil Laveleye tollából. Könyvét 1869-ben Szász Károly fordította magyar nyelvre és látta el kiegészítő jegyzetekkel. A kötetben kissé pontatlanul ugyan, de szó esik a haza bölcse születési adatairól, ám a gyermekeveiről semmi. Az író lényegében átugorja Deák első 20 évét és csak a győri jogi tanulmányairól tesz némi kiigazításra szoruló említést.³ A következő két átfogó Deák-biográfia a nagy államférfi halálának évében, illetve annak emlékére, Áldor Imre és Törs Kálmán szerkesztésében jelent meg 1876-ban. Áldor könyvéből már kiderül, hogy Deák anyja meghalt a szülésben, apja pedig csak néhány évvel élte túl feleségét, így annak korai halála miatt az ötéves kis Ferkó „a szó teljes és legszomorúbb értelmében árvaságra jutott”. Az életrajzi vázlat második fejezetének külön érdekessége, hogy átveszi és közzéteszi a Vasárnapi Újságban megjelent Deák családfát – beleértve a zalatárnoki ágat is –, melynek létezéséről korábban csak keveseknek volt tudomása. Szerinte Deák nem sokat emlegette gyermekkorát, ha voltak is visszaemlékezései, azokat magával vitte a sírba. Mint írja: „Életpályája a mi számunkra ott kezdődik, ahol először lépi át a nyilvános

³ Deák Ferencz. Laveleye Emil után fordította s kiigazító jegyzetekkel kísérte Szász Károly. Kiadja Ráth Mór. Pest, 1869. 3-4. p.

iskola küszöbét s lesz a kis Deákból kis diákká.”⁴

Hasonlóakról tesz említést Törs Kálmán, aki szintén a Vasárnapi Újság nyomán tér ki a széles Deák rokonságra, ugyanekkor azt is megjegyzi, hogy a negyvenes években, illetve a szabadságharc után még pár évig Kehida volt Deák Ferenc kedvenc tartózkodási helye, melyhez gyermekkorra emlékei fűzték.⁵ Jelen írás bevezetőjében már idézett Füßy Tamás zalaapáti bencés perjelnek 1892-ben jelent meg a haza bölcse gyermekeveit feldolgozó értekezése. Ebben említést tesz a születés tragikus körülményeiről és arról, hogy alig másfél évre a felesége elhalálása után idősebb Deák Ferenc otthagynya Söjtört, hol minden a nejeire emlékeztette, a másik birtokára és egyben szülőhelyére, Kehidára költözött. „Itt tölté Ferencünk első gyermekeveit...” – írja Füßy – mígnem 1808-ban apját is elveszíti így a kis árva nevelését idősebb testvérei veszik át.⁶

Az eddigiekből kiviláglik, hogy Deák Ferenc gyermekkorra kapcsán Zalatárnok szóba sem kerül, ráadásul két kutató is határozottan állítja, hogy életének első időszakában Deák Kehidán lakott. Vajon hogy került a Söjtörön született és Kehidán nevelkedett gyermek mégis Zalatárnokra?

Úgy tűnik, a tárnoki legenda magvait elsőként Csutor Imre salomvári földbirtokos, egykori Zala vármegyei alispán ültette el a köztudatban, aki 1890-ben napvilágot látott kritikai kötetében a következőket írja: „... öregebb Deák Ferencz Sibrik Erzsébet asszonnyal nemzette Deák Antalt és ifjabb

⁴ A haza bölcse. Emlékkönyv. Szerk. Áldor Imre. Bp. 1876. 7-9. p. (A kötet 1878-as második kiadásban Áldor azt írja, hogy Deák szüleinek korai halálával az elsőszülött Antal vette át a gazdaság irányítását és viselte gondját kisöccsének. „Deák Ferencz gyermekkor felől csak annyit tud a krónika, hogy Keszthelyen kezdte, Pápán folytatta, Nagykanizsán végezte alsóbb iskoláit s hogy 1817 őszén Győrbe költözött.” 3-4. p.), Vasárnapi Újság 1876. február 20. (8. sz.) 122. p.

⁵ Deák Ferencz emlékezete: Szerk. Törs Kálmán. Bp. 1876. 16-17. p.

⁶ Füßy: 2. p.

A zalatárnoki plébániatemplom a századforduló tájékán. Lezárt kriptájában a haza bölcse ősei (dédszülei, nagyapja, nagybátyja, unokabátyjai) nyugszanak

Ferenczet a haza bölcsét, kinek születése az anyának életébe került, s azért a csecsemő Ferenczet tárnoki boldogult Deák Józsefné asszonyság úgyszólván az anyai koporsótól magával elvitte s csecsemő korából felnevelte a hazának”.⁷ Csutor régi zalai nemesi család sarja volt, maga közel másfél évtizedet töltött a vármegye szolgálatában, személyesen és jól ismerte Deák Ferencet és különösen tárnoki unokatestvérét, Deák Lajost, kivel felesége révén rokonságban is állt. Utóbbit – akár a haza bölcsét – kedélyes, adomázó természetű embernek ismerték kortársai. A Deákok zalatárnoki ágának múltját őrző egykori legendák és anekdoták szinte kivétel nélkül tőle származtak.

⁷ Csutor Imre: Észrevételek és todalékok Bátorfy Lajos úr Adatok Zalamegye történetéhez című munkájához boldogult Deák Ferencz úrnak némely adomáival. Zalaegerszeg 1890. 18. p.

A mindössze 300 példányszámban megjelent Csutor-féle kiadványt csak kevesen olvashatták abban az időben. Nem úgy Tóth Béla hatkötetes anekdotagyűjteményét, amely szintén merített Deák Ferenc zalatárnoki gyermekeveinek történeteiből. A könyvsorozat 1899-ben megjelent második kötetének egyik adomájából ugyanis arról szerezhetünk tudomást, hogy a gyermeket lovasjáték közben baleset érte, kificamította a nyakát, amit az egerszegi hóhér igazított a helyére. Ugyanitt a kis söjtöri rokon nevelőszülőkhöz kerülését az alábbi módon fogalmazta a meg az anekdotát jegyző Horváth Ferenc: „Deák Ferenc születése anyjának életébe került. Ez a tragikus vég az apát porig sújtotta. Meg se nézte a gyermeket; gyűlölte, mint anyja halálának okát. Nem is maradt, csak pár napig az apai háznál a fiú. Az elszomorodott apa írt öccsének, a kapitánynak,

hogyan vegye magához a fiút, mert ha csak rá néz is, elfogja a keserűség és a bánat. A kapitány közölte a levelet feleségével, ki nemes érzülettel elhatározta, hogy fölneveli a gyermeket az övéi közt. A kis Deák Ferenc tehát Tárnokra, a mostani Deák Mihály-féle házba került unokatestvérei közé, s felnőtt köztük, mintha csak édestestvérek lettek volna.”⁸ A történetet végül a szerző azzal egészíti ki, hogy az esetre maga Deák Ferenc is célzott, mikor azt írta valahol, hogy első orvosa is sintér volt, az elbeszélést pedig unokatestvérévelől származtatja, kivel együtt nevelkedett Tárnokon. Az írásban említett rokon nem más, mint Deák Lajos, kinek nyomán Horváth további meséket is közölt a korabeli zalai sajtó hasábjain.

Deák gyermekkori balesete nem lehetett ismeretlen az anekdotakedvelő olvasók előtt. Bő egy évtizeddel korábban a Budapesti Hírlap 1887. szeptember 30-i számában már helyet kapott az adoma egy kurta változata. Állítólag Deák gyakran emlegette bizalmas rokon körben, hogy a szabadságharc leverését követően nagyon tartott a hóhértól, mert egyszer gyerekkorában már szerepet játszott az életében. Egy alkalommal ugyanis, mikor gyermekeivel Klára nővérénél töltötte, kocsikázás közben kiesett a kocsiból és a nyakát kificamította. Ugyanekkor éppen arra ment a zalaegerszegi hóhér, s mikor látta, hogy a fiúnak valami baja esett, odament hozzá és szépen helyreigazította a fejét. „A kritikus napokban – mondá Deák – ez az eset sokszor eszembe jutott, sokszor gondoltam magamban: a hóhér ugyan helyre tette a fejemet, de csak valahogy utoljára is ki ne ficamítsa!”⁹ Úgy tűnik, az ominózus balesetet ekkor még Kehidára helyezi az emlékezet, és csak a századforduló előtti időszakban tevődik át – valamilyen oknál fogva – Tárnokra. 1901-ben a hóhérlégendát tovább cifrázta Gigler Jenőné Deák Mária – Deák Lajos legfiatalabb leánya –, aki apja humorát és

adomázó tehetségét örököelve számos családi mesét adott közre különböző megyei és országos sajtóorgániumok hasábjain.¹⁰ E cikkének bevezetőjében pl. kihangsúlyozta, hogy a haza bölcse születéséről és gyermekkoráról már annyiféle téves história látott napvilágot, hogy ideje végre neki hitelesen közreadni a történetet. Mint írja: „Amit én most elmondok, édesapám Deák Lajos honvédkapitány szája után mondom, akinek szentírás volt minden szava egész Zala vármegyében, és aki csodálatos memóriájával pontosabban megjegyzett mindet, ami nála öt évvel fiatalabb unokatestvérével, Deák Ferencsel történt tizenegy év alatt, míg náluk nevelődött.”¹¹ Ezzel szemben az elbeszélés valóságos „családtörténeti ámokfutás”. Már e fentebbi idézetből is kitűnik, hogy a szerző csak a szóhagyományokra támaszkodik, így apja „csodálatos memóriája” is kevés ahhoz, hogy komolyan vegyük a visszaemlékezést. Deák Ferenc Tárnokra kerülésével kapcsolatban pl. a következőket közli: „A nagyszony halála végképp összetörte az apát. Ott maradt magára egy csecsemővel, anya nélkül, megbízható dajka nélkül. A legnagyobb gyereke is, Deák Klára mindössze tíz éves volt akkor. Írt fekete pecsétes francia levelet Bécsbe az édes öccséhez, Józsefhez. Venné magához gyerekkorára az újszülöttet; neki van felesége, úgyis négy gyereke, az ötödik már nem sok fölfordulást csinálna a zalatárnoki Deák-kastélyban.” Deák Mária szerint nagyapja – Deák József – hatalmas nagyúr

¹⁰ Bekő Tamás: A legbecsesebb földi kincs.” 155 éve született Deák Mária, a zalatárnoki Deák-família krónikása. In: Zalai Hírlap, 2014. jan. 13. (10. sz.) 15. p., Deák Ferenc zalatárnoki nőrokonai. In: „Jól esik köztetek lenni...” Női sorsok, szerepek Deák Ferenc környezetében. (Szerk. Kiss Gábor) Zalaegerszeg, 2015. 215-220. p.

¹¹ Deák Mária: A Penci gyerek. In: Budapesti Hírlap 1901. augusztus 9. (217. sz.) 1-3. p., Deák Mária állításának éppen az ellenkezője igaz. Deák Lajos nem öt évvel idősebb, hanem 14 évvel fiatalabb volt Ferencnél, a tizenegy esztendő felüli tárnoki tartózkodása pedig azért is túlzó, mert a nyolcéves Deákról már biztosan tudjuk, hogy kehidai lakosként kezdte meg iskolai tanulmányait Keszthelyen.

⁸ A magyar anekdotakincs. Gyűjtötte és magyarázza Tóth Béla. 2. köt. Bp. 1899. 344-346. p.

⁹ Budapesti Hírlap 1887. szeptember 30. (269. sz.) 9. p.

A zalatárnoki Deák kúria 1930 körül. A hagyomány szerint ebben a házban nevelkedett unokatestvérei körében a kis Deák Ferenc 1803-1808-ig. Az újabb kutatások ezt cáfolják. *Előttérben vitéz dr. Hunyadi László és kislányai, Katalin és Zsuzsanna.*

volt Bécsben. A császár testőrkapitánya, aki haza is csak látogatóba járt, bátyja levelére azonban rögtön befogatott és váltott lovakon „hazarepült” Tárnokra.¹² A valóságban Deák József 1784–1787-ig teljesített gárdista szolgálatot a bécsi királyi testőrségnél, majd saját kérelmére a császári hadsereghez helyezték, ahonnét 1794 tavasza előtt végleg leszerelt.¹³ Szintén téves a gyermekei számára vonatkozó utalás. 1803 őszén még csak egyetlen fia, a másfél éves György volt életben, míg a negyedik (egészen pontosan az ötödik) gyermeke, Terézia öt és fél évvel később, 1809. július 3-án született. A tárca további részében Deák Mária részletesen leírja az emlékezetes gyermekbalesetet, ám itt is jókora kép- és időzavarba kerülve, apját és Károly nagybátyját is Deák Ferenc idősebb unokatestvéreiként szerepelteti a történetben. Végül, mintegy csattanóként az a Kesseldorfer Mihály hóhér orvosolja a kitekередett nyakú gyermeket, aki csak évtizedekkel később kezdi meg működését Zalaegersze-

gen, és aki valójában egyidős volt Deákkal.¹⁴ A cikk szerzője a hitelességnek még látszatát is feláldozta a dagályos stílusban megírt, színes és fordulatos cselekmény kedvéért. Pár évvel később, a haza bölcse születésének centenáriuma jegyében kiadott nagysikerű Deák monográfiák szerzői, Ferenczi Zoltán és Eötvös Károly is felhasználták a már jól ismert gyermekkori adalékokat. Ferenczi 1904-ben megjelent háromkötetes munkájában a következőket olvashatjuk: „A 42-ik évében már özveggyé lett apa, ki csak néhány nappal azelőtt, október 10-én temette el anyját, ezóta üresnek találta életét búskomorság lepte meg, melyet fejlődő négy gyermekének látása még csak növelt. Különösen, mondják e legkisebb fiára, mint neje halálának ártatlan okára, haragudott is és kevéssel születése után írt Mihály rokonának Zala-Tárnokra, hogy vegye a fiút magához, mert ha csak ránéz is, elfogja a keserűség és a bánat. Így került a csecsemő Zala-Tárnokra, az ősi birtokra, a Deák Józseftől 1798-ban

¹² Uo.

¹³ Molnár András (a továbbiakban: Molnár): A fiatal Deák Ferenc. Bp. 2003. 30. p.

¹⁴ Bekő Tamás: Mestersége a halál. (Kesseldorfer Mihály zalaegerszegi hóhérmester élete és munkássága) In: Prémium. Zala megyei magazin, 2016. (3. sz.) 20–23. p.

épített házhoz, hol unokatestvérei körében nőtt fel apja haláláig.”¹⁵ Az író ugyan nem jelzetei ezt a szakaszt, a szövegből azonban egyértelműen kiderül, hogy Horváth anekdotáját használja forrásként, ráadásul bele is keveredik a történetbe, amikor Deák József helyett Mihályt ír.

Ferenczit követően, illetve vele párhuzamosan Deák Ferenc másik népszerű kortárs biográfusa, Eötvös Károly is felhasználta könyvében Deák Zalatárnokra kerülésének szóhagyományait. Ő az alábbiakat közli ezzel kapcsolatban: „Idősb Deák Ferenczet nem lehetett vigasztalni. Feleségét elveszítette, fájdalma határtalan volt. A kis újszülöttnek gondozására se volt eléggé képes. József öccse gyöngéd testvéri szeretettel ajánlotta föl az újszülött számára az ő házát

és s az ő családjának szeretetét. Volt felesége, volt már négy élő gyermeke – lett még azután kétannyi is – ő nála egy gyermekkel több vagy kevesebb, meg se látszik. Így került a kis Ferkó Tárnokra.”¹⁶ Az előző szerzőkhöz hasonlóan Eötvös Károly sem túl alapos. Átveszi Deák Máriától a téves családi adatokat, azon állítását pedig, hogy a testvéri szeretet jegyében Deák József felajánlotta volna bátyjának legkisebb gyermeke gondozását, semmivel sem támasztja alá. Az író azonban nem elégszik meg ennyivel. Jól ismert stílusában tovább fokozza, szinte dramatizálja Deák tárnoki életének körülményeit, és az alábbi képtelen történettel áll elő: „S most egy másik hagyományra kell ráutalnom. Sok bölcső és cifra bölcső bizony nem volt akkor

Deák Lajos és családja az 1870-es évek elején. A kép bal szélén Deák Lajos és Mária, a Deák familia tárnoki ágának krónikásai

¹⁵ Ferenczi Zoltán: Deák élete. Bp. 1904. 1. köt. 11. p.

¹⁶ Eötvös Károly (a továbbiakban: Eötvös): Deák Ferencz és családja. Bp. 1905. 2. köt. 148-149. p.

Az ifjabb Deák Ferenc
 édesapja, idősebb
 Deák Ferenc

még sok úri házban se. Ezüsből, aranyból, selyemből, tafotából nem csinálták falun a bölcsőt. A kis Ferkónak is nagyon egyszerű volt a bölcsője. Csak amolyan cigány vájta teknő. [...] A cigány vájta teknő, különösen jó bölcsőnek. Hogy lába legyen, arra semmi szükség. Kicsiny is, könnyű is, a csecsemőt bele lehet pólyázni és kötözni. A dajka könnyen felölelheti a bölcsőt. De akár ágyra, padra, asztalra vagy a földre teszi: mindennél könnyen hintálhatja. Alszik benne az egészséges csecsemő, mint a kósó. Csakhogy a kis Ferkó porontynak gondatlan volt a dajkája. Amint egyszer Klári átmegy Tárnokra, hogy az ő kisöccsét meglátogassa, megcsókolgassa, hát csak látja ám, hogy a kis gyermek, piros, pufók egészséges ugyan, de tele van féreggel. Hurcolták a bölcsőt erre-arra s kézen-közön, paraszt-gyerekek, cselédgye-

rekek közt megkapta a férget. Maga is, ruháskája is. S úgy elszaporodott a sok féreg: csak úgy nyüzsgött, mikor Klári észrevette. Nosza, nyomban eltörött a mécses cserép! Sírt-rítt Klári, ahogy tudott. Vette ki nyomban a kis Ferkót a cigánybölcsőből és nyírta, mosta, tisztogatta, amíg csak mindenféle féregtől meg nem szabadította. Sőt kijelentette, hogy többé nem is ereszti szeme elől, majd ő hazaviszi, fölneveli, embert csinál belőle.”¹⁷ Noha Deák József népes családja viszonylag szerényebben élhetett, mint a hasonló vagyonnal rendelkező középbirtokos nemesi famíliák, mégsem bánhattak ennyire mostohán a kis Ferencel. Ha az anyai szeretet hiányzott is Deák Ferenc életéből, nagybátyja családjának légköre mégsem lehetett annyira közönyös, önző és rideg, hogy cigányok vájta fateknő legyen a bölcsője, és férgek lepjék el a kis csecsemőt. Utóbbi körülmények a kor középbirtokos nemesi életmódja mellett szinte elképzelhetetlenek. – cáfolta meg Eötvös hamis legendáját Molnár András történész, „A fiatal Deák Ferenc” című, tudományos igényességgel és pontossággal megírt életrajzi kötetében.¹⁸

Végezetül ejtsünk néhány szót Széll Kálmáné Vörösmarty Ilona visszaemlékezéseinek, Deák Ferenc gyermekkorát taglaló fejezetéről is. Az 1926-ban megjelent kötet szerzője meglehetősen szokatlan formában fogalmazza meg és adja közre gyámaja életének egyes mozzanatait. Mint írja: „Atyja gyengéden szerette feleségét, s halála esete annyira lesújtá, hogy a szokatlanul gyenge kisgyermeket látni sem akarja. Vigyék a szomszéd faluba – úgy rendelé –, a két öregasszony majd elpáholja.” Az, hogy melyik falura, és kiféle-miféle idős hölgyekre gondolt Vörösmarty Ilona, arról nem esik szó a könyvben. Mindenesetre így folytatja a valóságtól meglehetősen elrugaskodott történetét: „A gyermeket még az este rossz kocsira tették, s rábízták a két öreg rokonra. [...] A két öregasszonynál öt-hat évig van.

¹⁷ Eötvös: 149-150. p.

¹⁸ Molnár: 31. p.

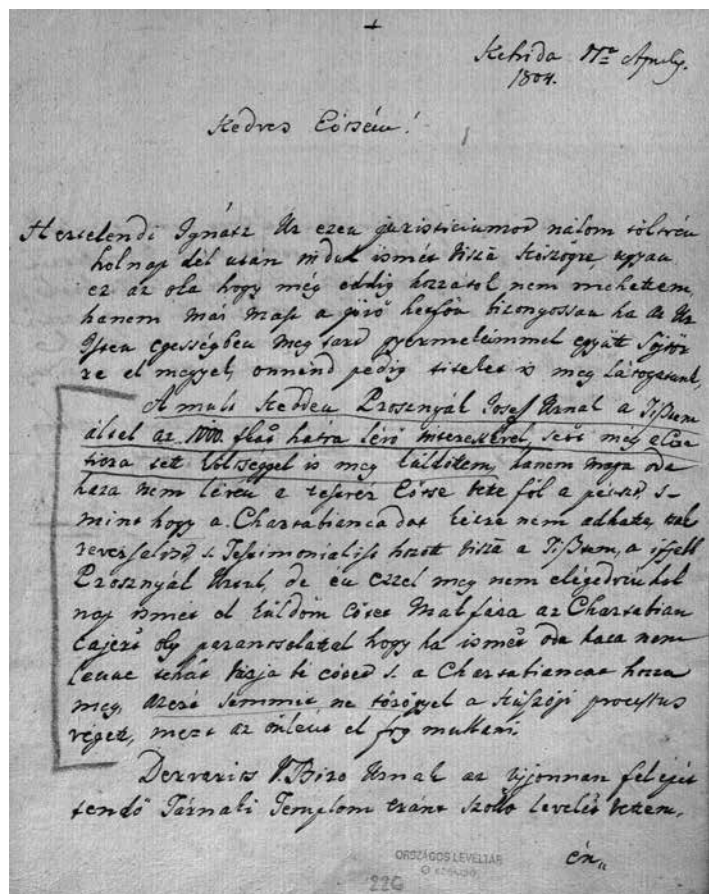
Nem ügyelnek reá; rossz gondját viselik. Közöny, önzés! Ki nem ismerné ezeket, mélyen, fájdalmasan? [...] E rideg környezetben korához való társak nélkül fejlődik a gyermek. Szélföld gondos kezek nem simítnák rajta, ellenálló szavak nem vezetnek útba, nevelődik önerejétől, tanácsokat véve; s megveti alapját jövő életének – egészen egyedül.”¹⁹ A visszaemlékezés további epizódokat is tartalmaz Deák korai éveiből, közlésük azonban teljesen felesleges, mert egyik sem visz közelebb a megoldáshoz. Az mindenesetre elgondolkodtató, hogy Vörösmarty Ilona, aki évtizedekig szoros és bizalmas kapcsolatot ápolt gyámapijával, miért nem tesz említést Zalatárnokról. A válasz vélhetően az, hogy maga Deák Ferenc sem emlegette neki soha Tárnokot.

E meglehetősen bő és tarka irodalmi kitekintés után vizsgáljuk meg a kehidai és tárnoki Deák famíliák 1808–1837 között zajló családi perének erre vonatkozó csekély forrásanyagát. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött vaskos aktához számos eredeti magánlevelet is csatoltak, többek közt idősebb Deák Ferencnek öccséhez, Deák Józsefhez írt leveleit. Közülük három azért is rendkívül érdekes és különleges, mert az ifjabbik Ferenc születése után – 1804-ben és 1805-ben – keletkeztek. E dokumentumokon kívül ugyanis nem ismerünk más olyan korabeli hiteles forrást, ami a két testvér viszonyát illusztrálná az ominózus 1803 októbere és 1808 januárja közti időszakban. Noha idősebb Deák Ferenc egyetlen szóval sem említi legkisebb fiát, levelei mégis rendkívül beszédesek.

¹⁹ Széll Kálmánné Vörösmarty Ilona: Emlékeim Deák Ferenc politikai és magánéletéből. Bp. 2017. 47-49. p., Rendkívül visszatetsző, hogy Eötvös és Vörösmarty Ilona munkái nyomán köztudatba került és semmivel sem alátámasztható rosszindulatú és pejoratív szóhasználatokhoz a haza bölcsje egyes életirói (pl. Sándor Pál, Bánhegyi Ferenc) kellő kritika nélkül nyúltak és munkáikban a csecsemő Deák Ferencet „gyilkosnak” titulálják, nagybátyját Deák Józsefet, pedig a kisleányú „mindig mostohán bántó” szívtelen és gonosz embernek festik le.

Időrendben az első levelét, a kis Ferenc születése után mintegy fél évvel, 1804. április 6-i keltezéssel küldte öccsének Kehidáról. Mivel József egy adósság miatt éppen megorrolt rá, bátyja a következő szavakkal korholja: „Haragodból sem gyermekeidről sem pedig húgom asszonyról nem is írtál én mindnyájukat csókolom...” Öt nappal később – április 11-én – újabb pecsétetes levél érkezett Tárnokra: „...már most a jövő hétfőn bizonyosan ha az Úr Isten egészségben megtart gyermekeimmel együtt Söjtörré elmegyek, onnét pedig titeket is meglátogatunk. [...] Húgom asszonyt kisedd öcséimmel ezerszer csókolom, leányaim csókollák kezeiteket...” – tolmácsolta terveit és üdvözlő sorait a kehidai rokon. A harmadik fennmaradt levél bő kilenc hónap elteltével, 1805. január 18-án íródott. Ebben az idősebb fivér így búcsúzik el öccsétől: „Többnyire húgom asszonyt tisztelvén, gyermekeidet csókolom

Idősebb Deák Ferenc 1804. április 11-én kelt levele, amelyben arról (is) értesíti öccsét Deák Józsefet, hogy a közeljövőben gyermekeivel együtt meglátogattja

s vagyok igaz testvéred Deák Ferenc. Gyermekeim csókollák kezeiteket.”²⁰

Idősebb Deák Ferenc írásainak hangvételéből kiviláglik, hogy a búskomornak titulált férfi egyáltalán nem tűnik depresszívnek, sőt ellenkezőleg, inkább élénken érdeklődő, nyájas és udvarias.²¹ Egyik levelében pl. végig öccsét nyugtatja az adóssága miatt, máskor meg arról tesz említést, hogy nemrég érkezett meg Pozsonyból. Deák tehát ebben az időszakban is utazgatott, intézte a birtokai ügyeit és tartotta a kapcsolatot testvéröccsével, Deák Józseffel, akit meg is látogatott Tárnokon. Ugyanakkor a levelek olvasatán felmerül a költői kérdés, vajon hol tartózkodott ez idő tájt a kis Deák Ferenc? A válasz egyértelműnek tűnik. Kehidán, testvérei körében, apja gyámsága alatt. Deák Ferenc mindhárom levelében öccse gyermekeit csókolja, és az ő gyermekei üdvözlik a tárnoki nagybácsit. Ha ekkor Tárnokon él a saját fia, elképzelhetetlen, hogy ne kérdezett volna rá akárcsak egy fél mondatban is. „Húgom asszonyt kisdéd öcséimmal ezerszer csókolom.” Amennyiben a csecsemő Deák Ferenc nevelőszülőknél tartózkodik, nem kisdéd öccsének hívja a saját gyermekét. Ez biztos, ha a többi feltételezés is.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a haza bölcse zalatárnoki „száműzetését” a történelmi valóság elemeit háttérbe szorító családi legenda uralja. A história alapvetően Tárnokból, Deák Ferenc legifjabb apai ági unokaöccsétől, Deák Lajostól ered, és csak kettejük halálát követően, a 19. század végén kerül a köztudatba. Ahogy az előzőekben már említésre került, jeles unokabátyjához hasonlóan Lajos is nagy mesélő hírében állt. Családtörténeti adomáinak egy részét a képzelete szülte, alapvetően azonban

megtörtént, valós eseményeken alapultak. Ehhez tudni kell, hogy György bátyja korai halálával Lajosra szállt a családi irattár őrzése és gondozása. Mivel ő amúgy is élénken érdeklődött a familia ügyes-bajos dolgai iránt, felmenői kiterjedt levelezéséből gyakran csemegézett. Ezekből aztán időnként előadott egyet-egyet a rokoni és társasági összejövetelek ebédlő- vagy kártyasztalánál. Deák Lajos 1879-ben bekövetkezett halála után néhány esztendővel tárnoki lakóháza és birtokai új gazdára leltek, míg a családi levéltár becses dokumentumainak zömét a Budapesten élő krónikás, Deák Mária vette magához. Később az irattár egy része (vagy talán egészen) Eötvös Károly tulajdonába vándorolt, aki ugyan tisztában volt annak értékével, mégsem vette különösebb hasznát készülő monográfiájához. Mindössze egyetlen olyan levélről tesz említést könyvében, amely kutatási témánkhoz kapcsolódik. Erről a következőket írja: „Birtokomban van az idősb Deák Ferencnek egyik levele, melyben József öccsét felesége haláláról s a kisfia születéséről bizalmasan értesíti. Gyönyörű levél. De benne csak keserű fájdalmát írja le a nagy gyász fölött.”²² Eötvös tehát olvasta idősebb Deák Ferencnek azt a levelét, amelyben beszámol hitvese tragikus halálának körülményeiről, arról azonban egyetlen szó sem esik benne, hogy a kétségbeesett férj elárulta volna újszülött fiát. Elképzelhető, hogy a későbbiek során szóba került a csecsemő nevelőszülőkhöz kerülése, talán volt is ilyen levél, amely kedvező táptalajt biztosított a legenda kialakuláshoz, az újabban felszínre került részletek azonban másra engednek következtetni. Vélhetően a kis Deák Ferenc sokat tartózkodott Tárnokon. Erre apja utazásai, esetleges betegsége vagy hasonló korú unokatestvéreinek, Györgynek és Józsefnek a társasága is elegendő okot szolgáltathattak. Könnyen meglehet, hogy egy túlgondolt levélen kívül ezeket az alkalmakat mosta össze a későbbi emlékezet a haza bölcse zalatárnoki gyermekeivel.

²⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Deák József osztályos 1808-1838.

²¹ Ezzel szemben egy orvostörténeti dolgozatban érzelmileg sivár, depressziós és skizoid színezetű személynek állítják be. Horánszky Nándor: Deák Ferenc lelki alkatának és betegségének befolyása pályájára. In: Orvostörténeti közlemények Bp. 1972. (64-65. sz.) 14. p.

²² Eötvös: 1. köt. 22. p.

Abban azonban biztosak lehetünk, hogy idősebb Deák Ferenc soha nem vált meg önként a fiától, különösen nem annak születése után közvetlenül, egészen 1808. január 25-én bekövetkezett haláláig. Erre nemcsak a fentebb idézett levelei utalnak, hanem rend-

kívül jószágos és családcentrikus természetéből fakadóan sem lett volna képes.²³

²³ Idősebb Deák Ferenc lelki alkatáról és tulajdonságairól a fennmaradt magánlevelei hitelesen tanúskodnak.

Deák Ferenc a haza bölcse 1865-ben

Turbuly Lilla

Fészekmese felnőtteknek

Azért a kis bolondságért... - magyar népi pajzánságok a Griff Bábszínházban

A Griff Bábszínházban második éve várják a felnőtteket havi egy alkalommal „esti mesére”, és az azóta eltelt idő igazolta a kezdeményezés létjogosultságát; kialakult a sorozat törzsközönsége. A rendszeresen visszajárók megtapasztalhatták a Budapest Bábszínház szlogenjének igazságát: „a báb nem korosztály, hanem műfaj”. (A bábelőadásokkal kapcsolatos előítéletekre jó példa, hogy fotós kollégám először el sem akart menni az *Azért a kis bolondságért...* fotóspróbájára, mondván, hogy a báb gyerekeknek való, majd annál lelkesebben számolt be a látottakról.) A sorozatnak köszönhetően olyan, ma már kultelőadásnak számító produkciók jutottak el az egerszegi nézőkhöz, mint az idős kort tematizáló *Az időnk rövid története* vagy az anyasággal Szabó T. Anna szövegei alapján a megszokottól eltérő szemszögből foglalkozó *Anyajegy*.

Az *Azért a kis bolondságért...* a budapesti, Bethlen Téri Színházban tartott bemutató után – ahol magam is láttam – második előadásra rögtön Zalaegerszegre utazott. A pikáns témát már az alcímben (*magyar népi pajzánságok*) jelzik az alkotók, és valóban, szinte egyfolytában a szexről beszélnek benne. Tudjuk, a szexualitás ábrázolása az irodalomban és a színpadon is igen ingoványos terep. Nehéz eltalálni a szavakat, a megszólalási módot, hogy ne legyen se ízléstelen, se megúszósan elvont vagy száraz. Fabók Mariannék választása, hogy a magyar népi szerelmes történetekből, szerelmi kiokosítókból indulnak ki - munkáikat ismerve - nem meglepő, hiszen gyerekelőadásaikban is a magyar népmesekincsből válogatnak. Éppen az az erősségük, hogy egyedi és hiteles módon tudják élővé tenni a hagyományokat.

Fabók Mariann egyik legjobb, még egyszemélyes előadásában, a *Vitéz László és Vas Juliskában* párt teremtett az addig az ördöggel magányosan harcoló híres bábhősnek, Vitéz Lászlónak. Már abban az előadásban is átértelmezte a hagyományos férfi-női szerepeket, egyenrangú társá tette a talpraesett asszonyt. Mióta pedig férjével, Keresztes Nagy Árpáddal közösen hozzák létre új előadásaikat, az a színpadi szereposztás közöttük, amit az *Azért a kis bolondságért...*-ban is láthatunk. Itt a nő a talpraesettebb, az irányító, a férfi pedig híven követi az általa mondottakat. A tűzrőlpattant feleség, hallgatag férj hagyománya persze szintén megtalálható a népmesékben, de nálunk még mindig a fordított szereposztás a társadalmi norma. Ezért is üdítő ez a színpadi kivétel, amihez persze elengedhetetlen feltétel Fabók Mariann színpadi egyénisége. Az a természetesség, jóleső humor, amellyel nemcsak férjét és színésztársát, de a nézőket is meg tudja szólítani, és amitől ez a szereposztás itt teljesen helyénvalónak érződik.

Az előadás keretjátéka a házaspár szerelmes incselkedése. Finoman fogalmaztam én is, ahogy ők sem használnak erős vagy durva szavakat, inkább képes beszéddel, virágnyelvvel sejtetnek. Például egy arany

Fotók: Jókúti György

madárkával, aki folyton a fészekbe igyekszik. A bevezető részhez tartozik még Ádám és Éva „teregetése” is, és ez a (persze, szerelmeskedésre utaló) metafora határozza meg az előadás képi világát is: szárítókötélre erősített függönnyel, hol kiterített, hol magukra öltött, hol ide-oda röpködő ruhadarabokkal. Grosschmid Erik tervezett hozzá egy faragott padot is, a tetejére odailleszthető az a bizonyos aranymadár meg a fészke, de ha a jelenet helyszíne úgy kívánja, templomot jelző kereszt kerül a helyükre.

A központi történet Kapós Böskéről szól. Neki egy külön előadást is szentelt Fabók Mariann pár évvel ezelőtt; ennek a felújított, kibővített változata a mostani. Kapós Böskét fiatal, ártatlan lányként ismerjük meg, követjük az első bálba, átéljük vele első szerelmi csalódását, majd a „gyászidőszak” után sokakkal való vigasztalódását, és furfangos házasságkötését sóher és öregecske férjével. A házasságkötés után viszont nagyot ugrunk: Böske öregasszonykoráig, amikor már a saját unokája készül bálba menni, ő pedig kénytelen számot vetni életével, házasságával. A végig jókedvű, humoros történetbe itt azért belevegyül egy sötétebb szín is, hiszen Böske szerelmi élete nem teljesedhetett ki egy boldog házasságban, még ha (ahogy a gyónásából kiderül) néha máshol keresett örömmel is próbálta ezt feledtetni.

Böskét és a körülötte sertepertelő férfiakat egyaránt Fabók Mariann jeleníti meg bábbal, álarcokkal, ruhadarabokkal, de mindenekelőtt színpadi tehetségével. Képes a kalapból, zakóból megformált férfit életre kelteni, hiszünk a szemünknek, hogy két, egymást ölelő embert látunk, hiába tudjuk, hogy nem így van. Keresztes Nagy Árpád zenél, és egyfajta belső közönséget szolgáltat mindehhez, hiszen évődő házastársként is végig benne vannak a játékokban.

Fabók Mariann mindezek mellett remekül énekel, többek között azt a dalt is, amelyből a címet vették: „Tej, túró, tejfel, félre gatyá, pendely, / Azért a kis bolondságért majd meghal az ember”. (Ami dalszövegnek nem, címnek viszont kissé körülményes.)

Fabók Mariann gyerekelőadásai (*A székely menyecske meg az ördög*, *A halhatatlanság országa*, *A háromágú tölgyfa tündére*, *Vitéz János és Vas Juliska*) sosem „csak” gyermekmesék. Ahogy a jó népmesék, ezek az előadások is képesek a gyerekeket és a felnőtteket egyaránt megszólítani, hiszen az élet legfontosabb dolgairól: születésről, a jó és a rossz küzdelméről, szerelemről és halálról szólnak. Az *Azért a kis bolondságért...* ezekhez képest kisebbet markol, de olyasmiről szól, amiről nehezen tudunk jól beszélni. Olyan ízléssel, könnyedén és humorral, ahogy ez az előadás teszi, még ritkábban. Az alkotók „alig serdült és korosabb nézőknek” ajánlják, 14 éves kor felett. És tényleg, ez egy olyan mese, amelyre akár a nagyszülőjével is elmehetne egy tizenéves, ami, lássuk be, kevés szexről szóló előadásról mondható el.

Azért a kis bolondságért... - magyar népi pajzánóságok

Díszlet: Grosschmid Erik

Bábok: Lellei Pál

Az előadást megalkották és játsszák: Fabók Mariann és Keresztes Nagy Árpád

Kotnyek István: Plein air 83 – 1983

Kostyál László

Kotnyek István jubileumi kiállítása

2018. október 5-én nyílt meg a nagykanizsai Magyar Plakátházban Kotnyek István képzőművész 70. születésnapja alkalmából rendezett retrospektív kiállítása. A képzőművész meghatározást itt feltétlenül hangsúlyozni kell, hiszen Kotnyek emellett közismerten kiváló filmes és fotós is. Utóbbinak éppen az ugyancsak a jeles jubileum alkalmából, a zalaegerszegi Gönczi Galériában, az imént említetttel párhuzamosan megrendezett fotókiállítása is pompás tanúbizonysága.

Most azonban maradjunk meg a kanizsai kiállításnál, amely 54 év alkotásainak segítségével vázolta fel a pályáivet. És itt újra alá kell húzni a képzőművész szót, hiszen Kotnyek a két említett, alapvetően reprodukív és „f-betűs” vizuális művészeti ágon túl a képzőművészet minden területén is otthonosan mozog, legyen az festészet, grafika, szobrászat, object-készítés vagy éppen performansz. A tárlaton ezek közül festményekkel és objectekkel találkozunk, utóbbiak azonban csupán kiegészítő szerepet játszanak, kiegészítik és árnyalják azt a képet, amelyet a kronologikus sorrendben elhelyezett festmények nyomán kialakíthatunk.

Ennek a képnek, vagy úgy is mondhatnánk, folyamatnak felfejtése kapcsán egy fontos dologra kell utalnom. A rendszerváltást megelőző időszakban – vagyis Kotnyek pályájának első szakasza során – bizonyos szembenállás volt jellemző az általában rajztanári vagy képzőművészeti diplomával bíró „profi”, valamint az ilyen végzettséget nélkülöző „amatőr” művészek között. A határvonal persze nem volt ilyen egyértelmű, hiszen voltak rajztanárok, akiket a „profik” sohasem fogadtak be saját soraikba, viszont voltak olyanok is, akiket felsőfokú művészeti végzettség nélkül is maguk közé tartozónak érezték. A kirakatrendezői, dekoratőri végzettség – Kotnyek István ilyen iskolát végzett Budapesten – „határesetnek”

számított. Hazatértét követően évtizedekig dekoratorként dolgozott Nagykanizsán, mielőtt a szabadfoglalkozású művész státuszával próbálkozott. Tehetsége, kreativitása, sokoldalúsága és művészi igényessége folytán a megyei „profik” hamar befogadták, mára pedig – bár tudom, hogy ezt a kifejezést a maga vonatkozásában egyáltalán nem kedveli – bátran mondhatjuk, klasszikussá érett.

A kiállításon szereplő legkorábbi, *Falusi udvar* című képét tizenhat éves korában festette (1964), egy tinédzsertől manapság talán szokatlan részletességgel. A leginkább még stúdiumnak értékelhető festmény hűen tanúskodik a középiskolás fiú művészi vénájáról. Az 1968-as *Göcsej* c. kompozíció pedig már sok minden előrevetít Kotnyek későbbi megnyilatkozásaiból. A dombok között egymástól gyakorlatilag függetlenül, kollázs-elemekként jelennek meg az egyes motívumok: fehérre meszelt falú pince, kocsikerék, útszéli kereszt, holdsarló, léckerítés, négyosztatú pinceablak. Ez utóbbi motívum szerkezete az egyik alapját képezi a következő időszak a struktúra iránt elkötelezett festői gondolkodásmódjának.

Újabb négy évvel később, már a saját útjára rátalált festő alkotásaként készült a korszakban hangsúlyos konstruktív hatásokat visszatükröző *Város, falu* c. vászon. Ezen Kotnyek a valós látvány síkdekoratív jellegűvé absztrahált elemeit raszterizált felületen bontja kisebb-nagyobb négyszögekre, az analitikus kubizmus logikájával szétszórva és a színtónusok alapján újra csoportosítva őket. A konstruktív képépítési logika ezt követően hosszú ideig elkísérte a fiatal művészt, sokszor inkább látens, mint hangsúlyos módon, hiszen számos képén alkalmazta, de egyetlen konkrét megoldás mellett sem horgonyzott le hosszabb időre. Erre épített 1973-as *Önarcképén* – ahol a portrét kétoldalt, mint egy film lukacsosan perforált szélső sávjait, baloldalt madarak, jobboldalt fák kis képeken ismétlődő sora kíséri –, és az 1977-es, *Egy festő feljegyzései* c. alkotásán is. Utóbbin a kilenc részre

osztott felület középső részét egy nagyobb, de a részletes kidolgozás helyett csak sziluett-foltként jelentkező, hosszénegyszög formájú portré tölti ki, míg a körülötte lévő négyzetek erősen elvonatkoztatott, gesztus-elemekkel is operáló ábrázolásai nehezen dekódolható jelképeket (is) hordoznak (homokóra, tál, gitár stb.).

A nyolcvanas évek első felére a korábban felszabdalt felület ismét egységessé vált, sőt, a harmadik dimenziót, a tér mélységét is érezzük a korszak alkotásain (*Visszapillantó tükör*, 1982, *Plain air*'83), de a mindennapok empirikus tere helyett egy fiktív térrel állunk szemben, melynek motívumai a nonfigurativitás határán egyensúlyoznak. Egy-egy részlet kapcsán felsejlik a nézőben az „olyan, mintha...” gondolat, hogy azután csak legyintsen rá. A feszes felületet eredményező konstruktív gondolkodás e fanyar színvilágú, szürkék által uralt képeken is tovább él. Nyomokban észrevehető még az

Kotnyek István:
Éjjeli költő
1988

1989-es *Szent Ferenc* c. alkotáson is, a madaraknak prédikáló szent alakjának megjelenítése azonban sokkal közelebb áll a valós látványhoz, még akkor is, ha a téma mögött nem érezni a szentábrázolás misztikumát, és a madarakkal körülvett férfialak inkább csak vizuális, mint narratív ürügye a képnek.

Újabb öt évet ugrik a sor a *Sarlós* c. képpel (1994). Két – vagy három? – boltíves kapu vezet a képtér mélyében sugárzó fényhez a tekintetet, körülötte sarlós alakú villódzások reflektálnak a kapuúvekre. Fordított logikájú a színekkel való építkezés: a külső, elvileg sötétebb rész a melegebb (okkeres), a benti, fényesebb, világosabb rész a hidegebb (szürkés) színekkel festett.

A tárlaton ezután következő bő két évtized festményei voltaképpen két nagy ciklushoz kötődnek, melyeket érthető módon bőse-

gesebben tált a művész a korábbiaknál. Az első nagy művészelődök egy-egy ismert alkotásának parafrázisait, pontosabban fanyar humorral történő újraértelmezéseit tartalmazza. E képeknél a korábbiakhoz képest nagyobb szerepet játszik, sőt, értelmező tényezővé lép elő az alkotás címe. A *Szinyei Merse Pál kidolgozatlanul hagyja képét* (1997) c. alkotás a „Majális” fiktív kompozíciós színvázlat-fázisképe, a *Báró Mednyánszky László Tátrában hagyott vázlatrajza* (2001) egy hegyvidéki tájkép igazi „Kotnyekes” elvonatkoztatása Mednyánszky ürügyén. A *Gustav Klimt dekoratőr és provokatőr* (2001), valamint a *Rippl-Rónai József már nem kukoricázik* (2001) a neves pályatársak ismert műveihez kapcsolt szubjektív festői felvételek. Utóbbiak érdekessége, hogy maga a művész is megjelenik rajtuk, mintegy kitekint-

Kotnyek István:
Éretlen
naspolyák
2010

ve a saját kompozíciójából, vagyis bizonyos szempontból túllépve annak problematikáján.

A másik – az iméntivel részben átfedésben lévő – ciklus a modern, többnyire (bár nem kizárólagosan) a digitális technikához, mint élményforráshoz kapcsolódik. Ezen belül Kotnyek két fő kérdéskört vizsgál, egyrészt a természetes látvány (mint tapasztalati kép) és a benne képernyőn megjelenő mesterséges kép egymáshoz való viszonyát, másrészt a digitális eszközök (hardverek) vagy lenyomataik (pixelek, vonalkód stb.) új kontextusban, naturális vagy legalábbis banálisan köznapi környezetben, esetleges képi motívumként való megjelenítésének lehetőségeit. A 2004-ben készült *Nagy körte* és a két évvel későbbi *Tájmetszet* c. kompozíciókon a képernyő még képkeretként is értelmezhető, vagyis korántsem egyértelmű, hogy a kereten belül empirikus festmény vagy virtuális kép jelenik meg. Maga az ábrázolás ebben az összefüggésben lényegtelen, nem is határozható meg, a lényeg az, hogy logikailag különböző sférák, dimenziók találkoznak. Már a jelenlegi évtizedhez kapcsolódnak (a pontos évszám nem jelzett) azok a képek, ahol egy-egy festő (*Leonardo, Holbein*) ismert képének valamely jellegzetes figurája képernyőn tűnik fel, mobiltelefonnal a kezében, vagyis voltaképpen kettős logikai csavarral. Ugyanennek a gondolatnak másik, némi iróniát sem nélkülöző megközelítése a *Híres festő okostelefonról fest* c. kompozíció, amelyen a látott valóság helyett annak digitális képe szolgál a készülő festmény kiindulási pontjával.

Bizarr felvetésre épül a *Kintfelejtett tablet* c. kép, hiszen a kerti asztalon, kikapcsolt állapotban otthelyezett – és így eredeti funkciójától megfosztott –, alapesetben óvott, rendezett körülmények között tárolt eszközre ugyanúgy rászáll a por, ráhullnak a falevelek, mint egy mellette hagyott kerti szerszámra. A *Felhő* és a *Napelemek hózáporban* hasonló szituációból indul ki: egy nagyméretű ablak előtti íróasztalon, az ablakban feltűnő táji háttérrel láthatók különböző hardverek, köztük hangsúlyosan egy nyitott laptop, illetve egy képernyő. Az alapkérdés e két képen is a természetes környezet és a modern technika viszonya, de a máso-

Kotnyek István:
Tájmetszet
2006

dik esetben további felvetések húzódnak meg a háttérben az áradó napfény (vagyis a valós rendeltetésük betöltésére alkalmas környezet) helyett hóesésben ábrázolt napelemek kapcsán is. A művészt ezeken a képeken szemmel láthatólag különösen is foglalkoztatják az olyan ökológiai jellegű dilemmák, hogy elavulásuk után, egy globális technológia-váltás vagy a működésükre kiható környezeti változás, esetleg egy kiterjedt áramszünetet eredményező infrastrukturális katasztrófa után hogyan tudja feldolgozni a világ a jelenkor digitális technológiai robbanása kapcsán keletkező eszköz-dömping majdani hulladékká válásának traumáját.

Az eredeti kontextusok újakra cserélésének lehetőségét veti fel Kotnyek az őszi, illetve a téli *Szalaghíba* c. tájképeken is, ahol a lírai táj ábrázolásába a kép baloldalán kvázi pixe-

les hibák, fekete csíkok, kockák, geometrikus alakzatok „piszkítanak bele”. A *Göcseji táj vonalkóddal* esetében a táj előtt, a jobb alsó sarokban megjelenő hímzett szőttés részletének mintáját értelmezi, illetve lényegíti át a művész vonalkóddá, vagyis a modern technika által mechanikusan generált, gyökeresen más funkciót hordozó „dekorációvá”.

A festmények sorát a kiállítóteremben – egészben vagy részben – fából készült objectek törik meg, illetve színesítik. Ezek annyiban kapcsolódnak a képekhez, hogy szintén a természetes-mesterséges fogalompár dichotómiájára épülnek. Az alapot minden esetben készen talált, mások által kidobott mesterséges, vagy pedig életciklusukat már befejezett természetes alkotórészek képezik, melyeket a művész összegyűjtött, megtisztított, olykor befestett, és új összefüggésbe helyezve „rehabilitált”, és ennek során egy műtárgy alkotóelemeinek szerepével ruházott fel. Ezek a műtárgyak, kreatívan szellemesek, és a primer látvány alapján bizarr utalást hordoznak vala-

milyen – sokszor mesterséges és meghökkentő képzettársításon alapuló – fogalomra.

Kotnyek István eddigi pályájának képzőművészeti keresztmetszetén végigvonulnak egy, a világra egyéni látásmóddal tekintő, jelenségeit fanyar humorral értékelő, történéseit az esetleges alternatívák mentén is végiggondoló, eredeti és kreatív elképzeléseket felvázoló alkotó elme filozofikus meditációi. Érezhetően kihatnak rá a digitális technológiaváltás dilemmái, a továbblépés elkerülhetetlenségének és a mögötte ugyanakkor ott rejtőző kérdőjeleknek a polémiája. Mindemellett hisz a szépben, a jóban, az alkotás örömeiben. Olyan művész, aki sosem topog egy helyben, mindig újat keres, mindig képes tovább lépni, mindig van mondanivalója. Kívánjuk neki, hogy a közönség örömeire ezt még hosszú ideig képekbe fogalmazhassa.

Kotnyek István: Kiállítási enteriőr

Pánczél Petra

Tudományos és érzelmes tárlatvezetések a Novemberi kiállításon

Abban nincs semmi meglepő, ha ugyanabban a térben egyszerre több művészeti ág képviselteti magát. Manapság pedig az is egyre gyakoribb, hogy egy kiállításhoz – az ilyenkor szokásos művészettörténeti diskurzuson túl – irodalmi asszociációk, pszichológiai „elemzések”, vagy ne adj’ isten színházi/dramaturgiai megközelítések is társulnak. Mintegy végkifejletként akár a kereskedelem is megjelenhet a színen; vagyis a kiállítótérben.

A ZAZEE Kulturális Egyesület 2018 végén (november 23-december 1. között) rendezte meg a *Novemberi kiállítás – Decemberi LICIT* elnevezésű programot. Mint azt a cím is jelzi, egy képzőművészeti aukcióról van/volt szó, melyet egy felvezető kiállítás előzött meg. Ennek ideje alatt különféle tárlatvezetésekre is sor került. Az Arany Bárány Hotel pinceklubjában 43 zalaegerszegi, vagy a városhoz valamilyen formában kötődő művész mutatta be, illetve kínálta eladásra (árverésre) alkotásait. A december elsejére hirdetett LICIT-et Wahorn András képzőművész vezette, ami már önmagában is felért egy művészi akcióval.

Hogy miért érdemes minderről néhány hónap elteltével is beszélni, jelzi talán az esemény – bevezetésképpen már érzékeltetett – komplexitása.

Elemezhetnénk magát a kiállítást, vagyis az egyes alkotókat és itt bemutatott műveiket. Szólhatnánk hosszabban a helyszínről, mint szimbolikus térről, hiszen a szálloda már a 20. század elején is otthont adott hasonló – sokszor jótékony célú – kulturális eseményeknek. Igaz, hogy nem a „pince”, hanem az annál rangosabb Téli kert; ám ez a tény pont jó lehetőség lenne arra, hogy a ZAZEE által szervezett program kissé „underground” mivoltára is kitérjünk. Értve ez alatt a kezdeményezés tisztán civil (az egyesület számára nem bevételorientált), és mindenféle hivatalos intézményi háttértől mentes jellegét.

Minden bizonnyal megérne egy külön ta-

nulmányt maga az árverés is: mint egyfajta művészeti tevékenységhez, kultúráközvetítéshez kapcsolódó piaci (kereskedelmi) „gesztus” és stratégiai játék. Annál is inkább, mert Zalaegerszegen a II. világháborút követően (más vidéki városokhoz hasonlóan) szinte teljesen kikopott a közéletből ez az amúgy komoly tradíciókkal rendelkező társadalmi esemény. Újjáéledéséhez pedig úgy tűnik, hogy a rendszerváltozás sem adott kellő lendületet.

Látható tehát, hogy egyazon kulturális eseményt többféle szempontrendszer szerint is lehet elemezni. A kiállítás keretein belül zajló tárlatvezetések – mint fontos programelemek – kiemelve, fókuszáljunk most az alkotás és befogadás különös (és szintén többsikú) viszonyára. Hogyan látja vajon a kollektív a szakértő, azaz a művészettörténész (objektív, elemző hozzáállás), illetve hogyan a költő-tanár, a pszichológus, vagy éppen a színművész és a borkereskedő (szubjektív, érzelmi megközelítések).

Mielőtt – a teljesség igénye nélkül – összefoglalnánk dr. Kostyál László művészettörténész, Karáth Anita költő-tanár, Nagy Réka pszichológus, Farkas Ignác színművész, valamint Pampetrics György borkereskedő tárlatvezetésének főbb elemeit, tegyük egy rövid kitérőt. Nézzük meg, hogy vajon mi lehet az oka napjaink „tárlatvezetési mániájának”; hiszen szinte nincs olyan rangos (vagy kevésbé rangos) kiállítás az országban, melyet ne kísérnének *szubjektív tárlatvezetések*.

A jelenség nem új, eredete a nyolcvanas évekre, az „új muzeológia” elméletére vezethető vissza, amikor nemzetközi szinten is megváltozott a múzeumok (és más közgyűjtemények, kiállítóhelyek) funkciójáról való gondolkodás és beszédmód. A korábbi szigorú, tudományos stílust egy új, nyitottabb interpretáció követte. Egyre fontosabb lett, hogy minél több látogatót bevonzzanak, és hogy (köz)érthető, sőt élvezhető formában mutassák be az egyes gyűjteményeket, vagy kulturális jelenségeket. Így a nagyobb múzeumok egyre inkább idegenforgalmi szempontból is fontos célállomások lettek.

Különbéle életkorú és érdeklődési körű látogatókkal, és azok változó igényeivel. Az évezred új kihívásokat is hozott: a technikai vívmányok rohamos fejlődéséhez kötődő interaktív szemléletmódot. Enélkül ugyanis a fiatalabb korosztályokat már nem lehet megszólítani.¹

Így jutunk el tulajdonképpen a tárlatvezetések számának és népszerűségének intenzív emelkedéséhez. Sikerüket éppen annak köszönhetik, hogy ezek az összejövetelek szakítanak a megszokott prezentációs formákkal és kilépnek a hagyományos – tudományos, művészettörténeti – nézőpontból. Ehelyett közismert emberek, egyéni történetekkel, saját életükből vett példákkal, vagy egy másik művészeti ág bekapcsolása révén

¹ A témának bő szakirodalmja van nemzetközi és hazai szinten egyaránt. Lásd például Frazon Zsófia etnográfus Múzeum és kiállítás című kötetét (Gondolat kiadó; PTE Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék Budapest-Pécs 2011), illetve egy 2016-os, budapesti múzeumokat és kiállítóhelyeket érintő kutatást (Az új muzeológia megjelenése a budapesti múzeumokban; Szerzők: Bodnár Dorottya – Jászberényi Melinda – Ásványi Katalin. Forrás: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3495/1/TurizmusBulletin_20180102p45.pdf)

közelítenek a kiállítások anyaga felé. Szubjektívebb, érzelmesebb viszonyt alakítva ki a művek és a befogadók között. Nem elhanyagolható immár az az igény sem, hogy a kiállítások (legyenek azok akár közintézményben, akár magángalériában, vagy egyéb helyszínen) ne csak a megnyitás pillanatában legyenek közösségi események, hanem a tárlat egész időtartama alatt történjen valami a térben; fenntartva így az érdeklődést. A „vezetések” tehát marketing célokat is szolgálnak, a kultúráközvetítő és szórakoztató (szórakoztatva tanító) szerepükön túl.

A Novemberi kiállítás – Decemberi LICIT kapcsán is megfigyelhető volt ez a jelenség. Annál is inkább, mert itt nem egy intézmény jegybevételeinek növelését szolgálták a tárlatvezetések, hanem az egész kulturális program végső sikerét; vagyis hogy a potenciális vásárlók, megismerve a kiállított műveket, végül aktív szereplői legyenek az árverésnek.

A kiállítás nem nélkülözötte persze a hagyományos értelemben vett szakmaiságot, hiszen *dr. Kostyál László* művészettörténész (Göcseji Múzeum) is a tárlatvezetők között volt. A kiállító művészek nagy száma mi-

att nem vállalkozhatott arra, hogy minden egyes alkotásról szóljon, így inkább összegezte a tárlat lényeges „tulajdonságait”, és ennek alapján emelt ki műveket. A kiállítást örvendetesnek nevezte abból a szempontból, hogy négy generáció képviseltette magát egy térben, s ez ritka pillanat Zalaegerszeg kulturális életében. A rangidős – és korosztályát most egyedül képviselő – Szabolcs Péter szobrászművészen túl, szólt azoknak az alkotóknak a köréről, akik az Ady-művészeti gimnázium tanárai közé, vagy a városban működő másik művészeti egyesület, a VITRIN generációjához tartoznak. Őket követi a művésztanárok ifjabb csapata, vagy a városból elszármazott, ma már Budapesten, Pécsen, vagy külföldön tevékenykedő alkotók népes korosztálya. Aztán jönnek a „húszasok”: az egyetemisták, főiskolások, illetve a friss diplomások generációja.

A művészettörténész utalt arra is, hogy a kortárs képzőművészet számos műfaja, stílusa, sőt trendje megnyilvánult a Novemberi

kiállításon. Érdekes, hogy az idősebb korosztály esetében jobban meghatározható egy-egy stílusirányzat. Önmagukhoz, korábbi munkáikhoz képest kevesebb az újítás. Míg a fiatalok már nem tanáraik munkásságából nyernek inspirációt, hanem saját korosztályuk révén tájékozódnak. Jobban hat rájuk a main stream; nagyobb a kísérletezésre való hajlandóságuk, és jobban megfigyelhető a műfaji, technikai sokszínűség. Nem is szerencsés ma már stílusokat konkrétan megnevezni „beskatulyázni” egy-egy alkotót valamilyen irányzatba. Inkább magából az adott műből kell kiindulni, és annak mondanivalóját megfejteni. Külön szólt, a műalkotásról, mint geográfia is. Kiemelve Tóth Norbert „budiját”, Fischer Bence Apuka pocakja című fotóját és Fischer Judit „Elfogyott ceruzáját”. A konzervatívabb ízlésűek számára talán furcsának tűnnek ezek az alkotások, ám sokaknak épp a bennük rejlő humor, csattanó ad egyfajta művészi értéket, ami vásárlásra is ösztönzi őket. Kostyál László az

árverést követően azt is megjegyezte, hogy lassan talán kialakul a városban egy olyan réteg, akinek van igénye és lehetősége arra, hogy alkalomadtán műalkotásokat vásároljon. Jelzi ezt az is, hogy a LICIT-en a tárgyak 1/3-a elkelt.

Teljesen máshogy közelített a kiállított művek felé *Karáth Anita költő-tanár*. Tárlatvezetéséhez saját versei, és néhány számára kedves zeneszám adott lendületet (szubjektív, érzelmi megközelítés).

„*A folyóparton lakom. Egy fényes, fehér kavicsal mosakszom reggelente, ujjaim között buborék*” kezdetű verse (Ár, tér) mintha éppen Tánczos György festőművész tengerparti hangulatot idéző, „vizes” képeihez íródott volna. A víz és a part az önfeledtséget sugallja a költő számára. Egy olyan állapotot, ahol a hétköznapok feszültségei feloldódnak.

Karáth Anita tárlatvezetésén a zalai táj hangulata, a szülőföldhöz való ragaszkodás és a gyermekkori emlékek is megjelentek, például egykori kollégája, Szényi Zoltán finom vonalú akvarelljei kapcsán. De „szív”-kérdések és „csók” is szóba kerültek. Ez utóbbi Bor Anna Xoxo című digitális printje miatt, aki tréfás módon, egy műalkotásba sűrítve mutatta be a csók kulturális sokféleségét és szimbólumgazdagságát. Egy galambpár turbékolásától kezdve, Klimt A csók című festményén át egészen Madonna és Britney Spears botrányos csókjáig, hogy a Brezsnyev-féle elvtársi üdvözlést már ne is említsük.

Szubjektív és tudományos is volt egyszerre *Nagy Réka klinikai szakpszichológus* tárlatvezetése, aki nyitányként a színek világába kalauzolta a látogatókat. A pszichológiában az érzelmi állapotok tükrözői leginkább a színek, amikből a kiállításon nem volt hiány. Ernszt András Zöld mozgó című festménye kapcsán a közönség azt is megtudhatta, hogy a pszichológusok szerint minél erősebb egy alkotáson a színdominancia, annál inkább mondhatjuk az alkotót érzelmileg irányított személynek. Ugyanakkor minél elmosódottabb a határ absztrakt és figuratív között, annál jobban hatnak az érzelmek a befogadóra,

mert a művész absztrakt, expresszionista módon engedi áramlani az emóciókat.

A zöld szín jelentheti például az életet, a frissességet, de a haragot, zaklatottságot is. Ugyanilyen ellentmondásos például a sokak által kedvelt kék (Tánczos György, Karner László és Gombos Zsófi képein), ami részint a remény és a nyugalom színe (ég, tenger), ám a pszichológiában a depresszióé is (az angolban a feeling blue depresszióst jelent). Nyomasztó érzések, szorongás, vagy akár skizofrénia... a művészet kapcsán jogosan vetődik fel a pszichológus meg nem válaszolt zárókérdése: ha a művész szenved a szorongástól, vagy más mentális betegségek miatt, de az alkotásai ezzel együtt csodálatosak, vajon meg kell-e őt gyógyítani?

Szubjektivitás és dramaturgia, valamint erős érzelmi vonulat és gasztronómia is megjelent a tárlatvezetésekben. Érdekes volt megfigyelni, hogy a „vezetők” közül egyedül *Farkas Ignác színművész* foglalkozott hangsúlyosan a tárlaton látható szobrokkal. A szerepeiről és az egyes színházi próbák nehézségeiről mesélő művészt nyilván a plasztikákban rejlő gesztusok, mozdulatok ihletették meg. Főleg azok, amikkel színészként sok esetben ő maga is azonosulni tud (Farkas Ferenc: *Finálé*-, Szabolcs Péter Bolond és Monok Balázs *Toronyugrás* című műve).

Pampetrics György borkereskedő révén pedig a műalkotásokban rejlő színek és hangulatok „áthelyeződtek” a poharakba. Tánczos György tengerpartja itt illatos chardonnay-ként, Horváth László vöröslő Töprengője egy lágyabb portugieser-ként jelent meg.

Ahogy minden borbán és minden műalkotásban ott rejlik a játékosság, úgy az árverés hangulatát is emelte az a slusszpoén, hogy a licitárcsákon gyerekrajzok díszeltek. Így, ha már „budi” is került a kalapács alá, miért ne licitálhatott volna arra a „WC-papír”.

A kiállításon szereplő 115 műből 45 lelt gazdára az aukció során.

Kostyál László

In memoriam Szekeres Emil

(Kaposvár, 1934. VI. 30. – Nagykanizsa, 2019. III. 03.)

Emil elment... Villámcsapásként ért a hír, még mindig le vagyok taglózva. A kiváló, alkotásaival és igényességével mindig igazodási pontként (is) szolgáló festőművész, a kedves, csendes szavú atyai barát, a racionálisan és mélyrehatóan gondolkodó humanista nincs többé. Illetve... így nem, pontosabban nem így igaz. Előre ment. Ő maga más dimenziókba költözött, de emléke, szavai, gesztusai elkísérnek, képei – mint vizuálisan megfogalmazott gondolatai – továbbra is velünk maradnak.

A kaposvári születésű Szekeres Emil 1961-ben diplomázott a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, Kmetty János, Kádár György és Barcsay Jenő növendékeként. A diploma megszerzése után visszatért szülővárosába, majd 1974-ben Nagykanizsára költözött. Itt előbb a Jókai utca egyik műtermes lakásában lakott, majd Miklósfára költözött, ahol családi házában és annak kertjében idilli környezetet alakított ki, amelynek növényzetét nagy szeretettel ápolgatta. Az 1969-1971 között elnyert Derkovits-ösztöndíjat követően számos elismerést, kiállítási díjat kapott, de talán hiányként élhette meg a bőven megszolgált Munkácsy-díj elmaradását, amit a Zala megyei Vajda Lajos-díj nem tudott teljesen pótolni. Mintegy tizenöt egyéni tárlata volt, és rengeteg helyi, megyei és országos, emellett több külföldi csoportos kiállításon vett részt. Aktív és köztiszteletben álló közreműködője volt a szakmai közéletnek, első, majd örökös tiszteletbeli elnöke a Kanizsai Képző- és Iparművészek Egyesületének.

Festészete a 20-21. századi magyar képzőművészet különös értékét képezi. Az olaj-, a pasztell- és az akvarellfestésnek egyaránt mestere, emellett kiváló grafikus is volt. Logikusan egymásra épülő festői korszakaiban ugyan jelen volt a tájfestészet is, azonban a fő vonulatot a szürreális, látomásos világ képezte, amellyel az álom és a valóság mezsgyéjén egyensúlyozott. Háromdimenziós térre épülő, logikus univerzum ez, volta-képpen egy belső világegyetem, melynek alkotóelemei jelentős részben adekvátak a valós világunkat alkotókkal, valahogy mégis mások. Mások azért, mert maguk a képi motívumok a valós térérzetet keltő milió dacára sokszor mélység nélküliek, vagyis sík jelleggel bírnak, de mások a színezésük, vagy éppen a köztük lévő viszony- és arányrendszer miatt is. Formájuk – bár közel sem minden esetben – felismerhető ugyan, de jelentésük gyakran egészen más, mint amit megszoktunk. A madár, a kos, a fák, a virágok, az ember(szerű)alakok nem önmagukat jelentik, hanem

a festő érzelmeit, nehezen verbalizálható, de mégis konkrét formákat öltő gondolatait, emócióit, amelyek ugyanakkor fantasztikus, máshol nem megtapasztalható motívumok mögé is rejtőzhetnek. Ez magyarázza Szekeres sajátos mikrokozmoszának a mindennapokban tapasztaltaktól gyökeresen eltérő törvényeit, működésének belső mozgatórugóit. Ilyenformán gyakorlatilag mindegy, hogy tájkép, esetleg (ritkán) zsáner vagy éppen csendélet, amit látunk, mert e műfajok csupán megnyilvánulási formái a valódi tartalomnak, a lényeg mélyebb interpretációs szinten rejtőzik. Festői fogalmazásmódjában emellett mindig jelen volt a muzikalitás és a lírai jelleg. Kerülte az élénk színeket, visszafogott, ugyanakkor többnyire derűs koloritot használt. Formái lágyak, harmonikusak, még akkor is, amikor drámai, vagy érzelmileg felfokozott narratívát közvetítenek. Képein ilyenkor sem érzünk belső ellentmondást, amely egyes esetekben az érzelmileg felfokozott tartalom és az elegánsan visszafogott képi eszköztár között feszülhetne, bár kétségtelen, hogy koloritja olykor erőteljesebb, sötétebb a megszokottnál. Szekeres Emil képei a saját belső történéseinek a képalkotási folyamaton átszűrt kivetülései, amelyek nagy részében azonban nem túl nehéz önmagunkat is fel-, illetve megismerni.

Kedves Emil, emlékedet őrizzük, nyugodj békében!

Szekeres Emil munkája

Péter Zsombor

Kafarnaum

Teljesen véletlenül nyílt lehetőségem megtekinteni Nadine Labaki művét, ami valószínűleg teljes csendben ment volna el mellettem, ha nem jelölik Oscar-díjra a legjobb külföldi film kategóriájában. Szerencsére jelölték, ugyanis egy életre átkoztam volna magam, ha nem láthatom ezt a libanoni csodát.

A történet a 12 éves Zainról szól, aki bepereli a szüleit, amiért azok életet adtak neki. A fiúnak az a követelése, hogy a szülőknek ne lehessen több gyereke. El is meséli, miért gondolja így. A cselekmény nagyjából 80%-a flashback, azaz visszatekintés, amit Zain mesél a bíróságon.

Jobban örültem volna, ha többet tartózkodunk a jelenben, de tény, hogy a hatás így teljes. Kicsit fordítsuk meg a sorrendet, kezdem azzal, ami nem tetszett. Vannak apróbb hullámvölgyek, amikor kicsit leül a film, illetve a végén túl hirtelen kapjuk a megoldást, a válaszok pedig nagyjából sehol. Nem kifejezetten zavaró, de minimálisan kizökkent az addigi hangulatból. Ezen felül tudjuk, mit akar közölni a film; erősen utazik arra, hogy érzelmeket csikarjon ki a nézőből, és láttunk már hasonló témájú műveket. Ott volt nem is olyan rég az Oroszlán vagy a Gettómilliomos, amik nagyban hasonlítanak Labaki mozijához. Egy nagy különbség mégis van. A Kafarnaum a két említett művel ellentétben kerüli a giccset, ellenben úgy tépi szét a lelket, hogy azt még szavakba foglalni is pokolian nehéz. Nem emlékszem mikor volt arra példa, hogy egy film után percekig csak néztem volna magam elé. Képtelen voltam összeszedni magam, csak bámultam katonán merevséggel, a könnyeimmel küszködve. A direktor szépen fokozatosan húzza be a libanoni mélyszegénységbe a nézőt, hogy aztán a végére teljesen kifacsarjon.

Kár tagadni, nem jó érzés nézni a filmet, hiába kapunk minimális humort. A folyamatos rossz ingereket, a nyomort látni két órán keresztül minden, csak nem felemelő. Mégis hatalmas erénye a Kafarnaumnak ez a kellemetlen érzés. Ez lehet óriási ellentmondás, de tökéletes példa, hogy hiába látunk szörnyű dolgokat, annyira sodor magával a lendület, hogy nem lehet szabadulni a hatása alól. Emiatt pedig nagyon is megéri átélni Zain kálváriáját.

A másik erőssége Labaki művének, hogy végtelenül hiteles. Nincs színjáték, felesleges, műanyag melodráma, az események forgatagába dob minket, így annyira félelmetesen valóságosnak hat az egész, mintha a néző is ott járna Libanon utcáin. Ennek fő oka, hogy a rendező valószínűleg valós környezetben forgatott, rengeteg civillel, és többek közt a főszereplők is menekültek.

Apropó főszereplők. Mindenki nagyon jó, de amit a gyerekek művelnek, az káprázatos. Zain Al Rafeea szuperül hozza a nagy-

szájú, de csupaszív kisiút, ami azonban sokkal meglepőbb, hogy egy kisbaba a film másik főhőse. Ez miért olyan furcsa? Többek közt azért, mert nem csak sír és gügyög, hanem szerves részét képezi a cselekménynek. Megkockáztatom, ilyen alakításhoz még soha nem volt szerencsém. Nem arról van szó, hogy színészkedik, mert szegény gyermek még beszélni sem tud, de egyszerűen nem lóg ki, sőt tökéletesen illik az összképbe, minden jelenete átélhető és őszinte. Ez is mutatja, hogy mennyire félelmetesen valóságzagú a film.

A Kafarnaum első látásra tipikus Oscarra gyúrt dráma, ami alattomos módon a bőrünk alá kúszik és játszik az érzéseinkkel, hogy végül kiláptson érzelmi úthengerként. Ez pedig nem áll messze az igazságtól, de végtére is működik neki, így kár elvitatni hatásosságát. A szülői felelősség, a gondatlan, rossz nevelés kritikája, ugyanakkor a remény és kitartás tanmeséje ez, ami szétcincálja a lelkünket, mi valahol mégis hálások vagyunk érte.

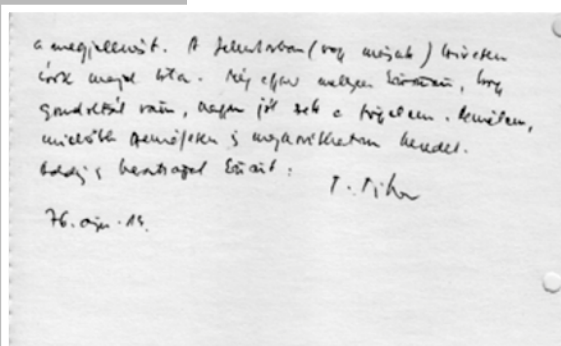
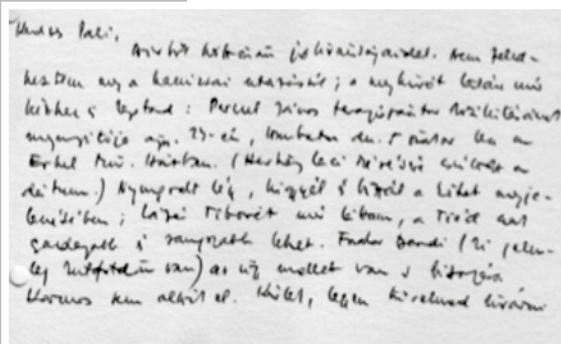
Levelesládánkból most egy újabb Tüskés Tibor-levelet vettünk elő, mely egyfelől a korábban közölt, a költőt, Pék Pált biztató Csorba Győzőhöz írt levélhez hasonló hangot üt meg, másfelől a személyes találkozások fontosságára hívja fel a figyelmet. A levélben a közelgő találkozás reményét a Nagykanizsához közeli Pogányszentpéteren (Somogy megye) 1988-ban született (ekkor 88 éves), 1978-ban Nagyradán elhunyt faragó pásztor, népi iparművész, Perczel János nagykanizsai tárlata adja, melyet a közös barát, Harkány László szervezett. Annyit még: Fodor András nem feledkezett meg támogatásáról, és Kormos István sem „aludt el”, így megjelenhetett a „Rapszódia a reményről” című kötet.

Kedves Pali!

Szívből köszönöm jókívánságaidat. Nem feledkeztem meg a kanizsai utazásról; a meghívót talán már kézhez is kaptad. Perczel János faragópásztor vizitálásának megnyitója április 24-én, szombaton 5 órakor lesz az Erkel Műv. Házban. (Harkány Laci kérésére született a dátum.) Nyugodt légy, higgyl és bízzál a kötet megjelenésében; Lázár Tiborét már láttam, a Tiéd csak gazdagabb és rangosabb lehet. Fodor Bandi (ki, jelenleg ... van) az ügy mellett van s bizonyára Kormos sem alszik el. Kérlek, legyen türelmed kivárni a megjelenést. A Jelenkorban (vagy másutt) szívesen írok majd róla. Még egyszer melegen köszönöm, hogy gondoltál rám, nagyon jól esik a figyelem. Remélem, mielőbb személyesen is megszoríthatom kezedet. Addig is barátsággal köszönt:

T. Tibor

1976. április 14.

Lapszám- és kötetbemutató Zalaegerszegen

2019. január 24-én zsúfolásig megtelt a Deák Ferenc Városi és Megyei Könyvtár, ahol a városi magyar kultúra napi programsorozat kiemelt rendezvényén mutattuk be lapunk idei első számát. A Pannon Írók Társasága és a könyvtár közös ünnepi programját **dr. Gyimesi Endre**, a Pannon Írók Társaságának elnöke nyitotta meg, majd **Kiss Gábor** könyvtárigazgató mondott köszöntőt. A lapszámot **Bubits Tünde** főszerkesztő és **Nagygéci Kovács József** főszerkesztő-helyettes mutatták be, majd **Bence Lajos** múlt év novemberében megjelent esszékötetéről beszélgetett a szerzővel **Göncz László**. Az est végén a legfrissebb lapszámot, valamint a bemutatott kötetet is kezébe vehette a közönség.

30 éves a Muratáj irodalmi, művészeti, társadalomtudományi, kritikai folyóirat

A január 31-én Lendván megtartott bemutatónak a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet Bánffy Központja adott helyet. A lap alapításáról, múltjáról és jelenéről Bence Lajos szerkesztő, Halász Albert költő, Göncz László történész, író és Varga József irodalomtörténész, író, költő, a lap egykori főszerkesztője szólt. A lapban megjelent versekből, írásokból Szekeres Ilona olvasott fel. A vaskos, 220 oldalas összevont szám a versek, novellák mellett ezúttal is közöl értékes tanulmányokat, recenziókat. A rendezvényen a Pannon Írók Társaságát, annak elnöke dr. Gyimesi Endre, a Pannon Tükör folyóiratot Bubits Tünde főszerkesztő és Cséby Géza szerkesztőbizottsági tag képviselték.

Testvérlapunknak, megjelenésének 30. évfordulóján, ezúton is gratulálunk!

József Attila-díjat kapott Bence Lajos

Bence Lajos, lapunk munkatársa, költő, publicista, az MNTI Lendva, Népújság szerkesztője **József Attila-díjat** kapott, melyhez szívből gratulálunk!

PANNON TÜKÖR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Kötnyek István: Táj metszet – 2005

Szerzőink

- André Ferenc** (1992; Kolozsvár) költő
Babiczky Tibor (1980; Budapest) költő
Balássy Fanni (1998; Budapest) író
Bayer, Xaver (1977; Bécs) osztrák író
Bekő Tamás (1985; Zalaegerszeg) levéltáros, történész
Borsik Miklós (1986; Budapest) költő
Bödecs László (1988; Budapest) költő
Celler Kiss Tamás (1995; Verbás) költő
Csombor Rita (1985; Budapest) költő
Darvasi László (1962; Budapest) író, költő, szerkesztő
Döme Barbara (1973; Debrecen) kritikus, író
Fehér Enikő (1997; Budapest) író
Fodor József Péter (1982; Messina) kritikus
Juhász Róbert (1980; Zalaegerszeg) költő
Kemény Krisztián (1976; Budapest) levéltáros, hadtörténész
Kolozsi Orsolya (1980; Budapest) kritikus
Kostyál László (1962; Zalaegerszeg) művészettörténész
Lesi Zoltán (1982; Budapest) költő, műfordító
Lanczkor Gábor (1981; Balatonhenye) költő
Magolcsay Nagy Gábor (1981; Budapest) költő, író
Molnár János (1949; Nagyszalonta) prózaíró
Móré Tünde (1987; Budapest) kritikus
Nyerges Gábor Ádám (1989; Budapest) költő
Oláh András (1959; Mátészalka) költő
Pánczél Petra (1977; Zalaegerszeg) kulturális újságíró, blogger
Péter Zsombor (1989; Budapest) filmkritikus
Praznovszky Mihály (1946; Budapest) irodalomtörténész
Seres Lili Hanna (1993; Budapest) költő, író
Szekrényes Miklós (1965; Szolnok) író
Tolvaj Zoltán (1978; Budapest) költő
Tomaji Attila (1959; Zebegény) költő, irodalomtörténész
Turbuly Lilla (1965; Budapest) író, kritikus
Vörös István (1964; Budapest) költő, író, műfordító
Wernisch, Ivan (1942; Prága) cseh költő